

Dobrzyńska i Brzemienna
Matka Boża

W SKĘPSKIM WIZERUNKU

*„Potem wielki znak się
ukazał na niebie:
Niewiasta obleczone w słońce
i księżyc pod jej stopami,
a na jej głowie
wieniec z gwiazd dwunastu.
A jest brzemienna.
I woła cierpiąc bóle i męki rodzenia”.*

(Apokalipsa św. Jaana 12, 1-2)

**Dobrzyńska
i
Brzemienna
Matka Boża
w skępskim wizerunku**

Zwiastowanie – XVII-wieczny obraz przywieziony w 1848 r.
z Lukki (Włochy) przez Gustawa Zielińskiego
(Klasztor OO. Bernardynów w Skępem, zdj. IJ).

Najświętsza Maryja Panna Skępska, Matka Boża Brzemienna
w ołtarzu głównym klasztornej kościoła skępskiego
(zdj. DG).

*„Po zaślubinach Matki Jego, Maryi, z Józefem,
wpierw nim zamieszkali razem,
znalazła się brzemienną za sprawą Ducha Świętego”.*

(Mt 1, 18)

2558469

Mirosław Krajewski

**Dobrzyńska
i
Brzezienna
Matka Boża
w skępskim wizerunku**

Biblioteka Główna UMK
w dane dnia potajemnie,
w protestie za pominięcie
jego dorobku przez
w 2017 r. "Kultura" -
autor

Anna Pawlak
w maju, na sekcji "Miejmy
mieć"

Rypin-Skępe 2017

Przed 520. rocznicą sprowadzenia
Ojców Bernardynów do Skępego
(1498-2018)

Recenzent

dr hab. Aleksander Jankowski prof. UKW
historyk sztuki

Pracę do druku opiniowali:

a. Dobromił Maria Godzyk OFM

a. dr Iwo Janusz OFM

Zdjęcia:

Archiwum Klasztoru Skępskiego

Autor (MK)

Katarzyna Błaszkievicz (KB)

Bożena Ciesielska (BS)

Maciej Eich (ME)

a. Dobromił M. Godzyk (DG)

a. Iwo Janusz (IJ)

© Copyright by Mirosław Krajewski, 2017

ISBN 978-83-6304-13-1

Wydawca:

Dobrzyńskie Towarzystwo Naukowe

Dobrinensis Societas Scientiarum

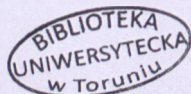

ul. Warszawska 20, 87-500 Rypin

Realizacja wydawnicza/zamówienia:

WETW Verbum
dcv@autograf.pl

1318462

E. 3267/197

Prolegomena

Skepe. Od ponad 520 lat w samym sercu Ziemi Dobrzyńskiej, zwanej Dobrą Ziemią, króluje w wizerunku przywiezionym przez Zofię Kościelecką z Poznania, Najświętsza Maryja Panna Skepska, Matka Boża Brzemienna. Zanim trafiła na tę ziemię i swoją mocą rozpałiła serca dobrzyńskich dobrodziejów, (w tym znaną i wielce zasłużoną dobrzyńską rodzinę Kościeleckich herbu Ogończyk, do wzniesienia świątyni i klasztoru dla Ojców Bernardynów), już w końcu XIII stulecia, czyli ponad 200 lat wcześniej, Ziemia Dobrzyńska ukształtowała się jako jednostka książecej administracji, najpierw jako księstwo, potem jako jedna z ziem Korony Polskiej, aż wreszcie stała się odrębnym województwem, nie podlegającym ani Mazowszu, ani Kujawom jako równorzędnym dzielnicom książeccym i królewskim. Podkreślmy to wyraźnie, że Ziemia Dobrzyńska należała do Mazowsza tylko do czasu podziału swego księstwa między synów przez księcia Konrada I Mazowieckiego w 1236 r. Pod panowaniem Kazimierza I Kujawskiego ziemia ta miała krótkie „konotacje” kujawskie. Z tych związków wywodzi się, trwające całe wieki nieporozumienie, z którym czas zerwać, jakoby Ziemia Dobrzyńska miała być częścią Mazowsza, bądź Kujaw. Nie można także nazywać Ziemi Dobrzyńskiej „Starym Mazowszem”, czy też jego częścią, bowiem takie określenie jest absolutnym archaizmem¹.

Królowanie Matki Bożej na Ziemi Dobrzyńskiej w skepskim wizerunku jest niezmiennie, choć musiała się przejściowo ukrywać się najpierw przed szwedzkim wrogiem w 1705 r. w Łowiczu, a potem

¹ Uchwała Nr VI/52/15 Rady Miasta Rybin z 8 czerwca 2015 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na latach 2015-2018, Dziennik Urzędowy Województwa Kujawsko-Pomorskiego z 1 lipca 2015 r., poz. 2050, s. 50.

niemieckim okupantem – w latach ostatniej wojny światowej². Dzielita losy ludu Ziemi Dobrzyńskiej, poddanego pożogom, wojnom, a przede wszystkim niewoli w latach 1793-1918 (w szczególności zaś po upadku antycarskiego powstania styczniowego w 1864 r.), a następnie okrutnej okupacji niemieckiej (a nie - jak uczono przez całe lata PRL - hitlerowskiej) w okresie 1939-1945. Zawsze jednak była niezwykle serdecznie i mocno czczona przede wszystkim przez wierny chrześcijański korzeniom, lud dobrzyński, traktowana przez niego jako królowa Ziemi Dobrzyńskiej, ale także przez przybywających tu w ciągu stuleci wiernych z Kurpiowszczyzny, Mazowsza, Kujaw, Pomorza, Ziemi Chełmińskiej i Mazur, zarówno indywidualnie, jak też w formach pielgrzymek dziękczynno-błagalnych.

Nade wszystko jednak królowała tej Ziemi, która w 1496 r. przyjęła Ją w dozogonna gościnę, a która przez wieki była możliwa przede wszystkim dzięki oddanym Stróżom Jej wizerunku – Ojcom Bernardynom, ale także duchowieństwu diecezjalnemu, które w latach 1864-1933, po usunięciu ze Skepego Braci Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny – Zakonu Braci Mniejszych, także gorliwie troszczyło się o Jej duchowe i materialne dziedzictwo.

Odpowiadając na prośbę skepskich Ojców Bernardynów, ale także z potrzeby serca, podejmujemy próbę umotywowania, dlaczego Najświętszą Maryję Panne Skepską powinniśmy tytułować Królową Ziemi Dobrzyńskiej i Matką Bożą Brzemienną. Ordynariusz Płocki, ks. bp dr Piotr Libera swoim dekretem z 25 marca 2015 r. ustanowił miejscowy kościół pw. Zwiastowania NMP Sanktuarium Diecezjalnym Najświętszej Maryi Panny Skepskiej, Matki Bożej Brzemiennej, Królowej Mazowsza i Kujaw w Skepem³. Dokument ten (aczkolwiek niezwykle ważny) jednak nie do końca implementuje należne tytuły Matce Bożej w Jej skepskim wizerunku.

„Zawężający” tytuł dla NMP Skepskiej jako „Królowej Mazowsza i Kujaw” pojawił się gdzieś w połowie XIX w., a być może dopiero przy okazji 400-nej rocznicy sprowadzenia Figury Skepskiej w 1896 r., niewykluczone, iż za przyczyną księży diecezjalnych, postu-

² M. Krajewski, *Dama Niezłomna. Maria Sobocińska (1920-2012). Biografia wpisana w okupacyjne dzieje Skepego*, Rypin-Skepe 2012, s. 32 i n.

³ Dekret JE ks. bpa Piotra Libery z 25 III 2015 r.

gujących w Skepem od 1864 r. Tak też postąpił, skądinąd wielce zasłużony badacz dziejów kościołów na Ziemi Dobrzyńskiej u progu XX w., ks. Walenty Zaluski, proboszcz w Osieku, a potem w sąsiednim Gójsku, który o wizerunkach Matki Bożej w tej oddzielnej historycznie i geograficznie krainie (o czym szerzej piszemy niżej), zaliczając ją do Mazowsza, pisał m. in.: „Oto złoty szereg stolic Maryi w księstwie Mazowieckim, w dyecezyi, że tak powiem Maryi: - Osiek Wielki pod Brodnicą..., - Obory..., - Studzianka..., - Okalewo...”⁴.

Celem pracy, który został niejako „skodyfikowany” w jej tytule, jest próba znalezienia odpowiedzi na dwa podstawowe problemy:

- dlaczego wizerunek Najświętszej Maryi Panny Skepskiej powinniśmy tytułować „Królową Ziemi Dobrzyńskiej, Mazowsza i Kujaw”, a nie tylko „Mazowsza i Kujaw”?
- czy wobec starań Ojców Bernardynów, ale także dążeń wiernych, dotychczasowy tytuł „Najświętsza Maryja Panna Skepska”, należy rozszerzyć o bardzo oczekiwany, notabene w przestrzeni publicznej w istotnej części już przysposobiony i to co najmniej od dekady, tytuł „Matka Boża Brzemienna”?

Dla potwierdzenia pierwszej tezy konieczne okazało się szersze wprowadzenie (otwierające tę pracę), potwierdzające odrębność historyczną i kulturową Ziemi Dobrzyńskiej, w którym również dokonaliśmy odniesienia do właściwego (pierwotnego) wizerunku herbu regionu i jego projekcji oraz formy pisowni tej „historycznej krainy”⁵, będącej zawsze „osobną ziemią”⁶.

W drugiej natomiast kwestii podejmujemy próbę analizy i korekcy niekiedy błędnych informacji i mylnej kwalifikacji (często na zasadzie swobodnej kompletacji) tytułów należnych Najświętszej Maryi Pannie, które pojawiły się przy okazji egzegazy wizerunku skepskiego w szeregu wydawnictwach, a dotyczących odpowiedzi na pytania: czym jest tytuł, który przyjęła Maryja prawie w dorosłym już życiu, tzn.

⁴ W. Zaluski, O czci Przenajświętszej Bogarodzicy i praktykach religijnych tejże czci dotyczących w Dyecezyi Płockiej z polecenia J. E. ks. Jerzego Szembeka, biskupa płockiego, Płock 1908, s. 32.

⁵ *Dobrzyńska ziemia*, [w:] *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna*, t. 4: *Dewsbury-Europa*, Kraków 1930, s. 45.

⁶ *Dobrzyńska ziemia*, [w:] *S. Orgelbranda encyklopedia powszechna z ilustracjami i mapami*, t. 4, Warszawa 1899, s. 407.

„Służebnica Pańska”, a czym jest przywołanie pewnego epizodu z Jej doczesności, a mianowicie zapisu nie w Ewangelii, a z tekstów apokryficznych, kiedy to Maryja jako trzyletnie dziecko została ofiarowana w świątyni, np. mylnie u prof. T. Chrzanowskiego, gdzie czytamy: „Jest to niewielka późnogotycka figurka Matki Bożej w niezbyt częstej odmianie ikonograficznej: NP Marii jako Służebnicy Pańskiej, czyli kilkunastoletniej dziewczeczki oddanej na służbę do świątyni”⁷, gdzie - jak widać - nastąpiło zachwianie czasowe w życiu Matki Chrystusa. Istotnie, należy przyznać rację tylko w tej części, że Figura NMP Skepskiej jest wyjątkowo rzadką odmianą ikonograficzną, jednak nie można jej zaliczyć - jak chcą tego także inni historycy, w tym historycy sztuki - do typowych Madonn gotyckich. Skepska Madonna przedstawia bowiem Maryję Apokaliptyczną jako Służebnicę Pańską, (a nie „służebnicę w świątyni”), w stanie brzemiennym, o czym mówią nam: Apokalipsa św. Jana (12, 1-2) oraz Ewangelie wg św. Łukasza (1, 38) i św. Mateusza (1, 18), a czego doświadczamy przy anatomii XV-wiecznej figury.

Uzyskanie pozytywnych odpowiedzi na postawione wyżej hipotezy uprawniło do nadania tej skromnej pracy tytułu, który asymiluje te przesłanki. Wobec tego kult Figury NMP Skepskiej powinien być uzupełniony dwa kolejne tytuły: „dobrzyńskości” i brzemienności. Należy mieć nadzieję, że znaleźliśmy dość argumentów do ich formalnego używania i aplikowania do przestrzeni Kościoła lokalnego.

W związku z tym, iż w dotychczasowych publikacjach dotyczących kompleksu kościelno-klasztornego w Skepem i zabytków ruchomych w nim zgromadzonych nie podejmowano prób retrospektywnego spojrzenia na historiografię dotyczącą fundacji skepskiej i części oddawanej Najświętszej Maryi Pannie Skepskiej, Matce Bożej Brzemiennej, niejako w uzupełnieniu do naszych rozważań, podajemy skrócony przegląd historiograficzny do interesującego nas tematu, świadomie (odmiennie wobec wymogów metodologicznych) sytuując go w zakończeniu pracy, po to, aby dać pierwszeństwo zakreślonym wyżej problemom. W pracy wykorzystano, poza współczesną literaturą, przede wszystkim publikacje (w tym prase) XIX-wieczne oraz te z pierwszej połowy XX stulecia, w wielu przypadkach przywoływane po raz pierwszy.

⁷ T. Chrzanowski, *Zabytki ziemi dobrzyńskiej*, „Ziemia 1981. Prace i Materiały Krajoznawcze”, Warszawa 1983, s. 146.

Pracy przyswiecały tylko dwa wymienione wyżej cele badawcze i popularyzatorskie zarazem, w związku z tym nie pretenduje ona żadną miarą nawet do próby opracowania monograficznego.

Ad perpetuam rei memoriam!

prof. zw. dr hab. Mirosław Krajewski

*w Uroczystości Zwiastowania NMP,
dniu 25 marca 2017 r.*

Odrębność historyczna i kulturowa Ziemi Dobrzyńskiej

Przyjmuje się, że nazwa własna (a nie – jak chce tego *Nowy słownik ortograficzny PWN* – tylko geograficzna) „Ziemia Dobrzyńska” wzięła się od jednego z pierwszych grodów średniowiecznych, zlokalizowanym na wyniesieniu wiślanym – Dobrzynia (nad Wisłą), zwanym później (aż do dziś) Górą Zamkową. Dziś jest to miejsce wczesnośredniowiecznego grodziska, wznoszącego się na wysokości 96 m n.p.m. W XIII w. osadzeni tu zostali Kawalerowie Mieczowi, nazwani, od miejsca lokacji, Braćmi Dobrzyńskimi. Potem w tym miejscu znajdował się niewielki zamek kasztelana dobrzyńskiego, zniszczony przez Krzyżaków w czasie ich najazdu na Ziemię Dobrzyńską w sierpniu 1409 r., nigdy już nieodbudowany. Dziś o tym miejscu i jego historii przypomina wyniosły krzyż, ustawiony na Górze Zamkowej, nad Zalewem Wiślanym. Stoi on tam jak azymut, wskazujący, że właśnie stamtąd, od dobrzyńskiego krzyża na Wisłą rozpościera się aż do sześciu innych, granicznych rzek Ziemia, Dobrzyńską nazwana.

Sama zaś nazwa Dobrzyń (*Dobrinum, Dobrinia, Dobrinensis*, znacznie później także *Dobrzyń*) pochodzi zapewne od imion złożonych typu Dobrogost, Dobromir⁸ lub Dobrosław, bądź też – co wydaje się bardziej racjonalne – od wyrazów popularnych: 1. przymiotników – „dobry”, „dobre” (urodzajne, dobre gleby); 2. rzeczowników – „dabra” (w jęz. łacińskim – *pharanx*, tj. parów, wawóz)⁹, „dobro” (w jęz. łacińskim – *bonum*,

⁸ Dobromir – staropolskie imię męskie, złożone z członów *Dobro-* (dobry) i *-mir* (pokój, spokój, dobro). Mogło ono oznaczać „*obył był dobry jako twórca/obronca pokoju*”. Imię to jest notowane od 1265 r.

⁹ *Pharanx*, [w:] *Słownik łacińsko-polski*, pod red. M. Plezi, t. 4, Warszawa 2007, s. 152.

tj. dobro, zysk, pomyślność), „doba” (w języku staropolskim – *ta dob*, potem – „będący na czasie”, „odpowiedni”), „dobra” (własność, posiadłość ziemska), gdzie we wszystkich określeniach występuje wspólny morfem – *dob*¹⁰. Z tych powodów Ziemię Dobrzyńską można „tytułować” – jasne, że ze względów uczuciowych – Dobrą Ziemią¹¹. W połowie XIX w. ks. Maciej Smoleński (więzień carski za udział w powstaniu styczniowym) w swojej pracy o czterech kościołach w Ziemi Dobrzyńskiej, zauważył, że początkowo „*mieszkańcy Golubia i dalszych wiosek położonych w ziemi chełmińskiej na północ od Drwency, wspominając o kraju po drugiej stronie tej rzeki położonym, nie nazywali go dobrzyńska, lecz Dobrzyniem, np. poszedł na Dobrzyń, - wrócił z Dobrzyńia, zamiast na dobrzyńską, z dobrzyński*”¹². Jednak kilkanaście lat później – jak odnotował Oskar Kolberg – lud miejscowy już powszechnie nazywał tę ziemię „Dobrzyńską”, określając przy tym, że ktoś np. „*mieszka na Dobrzyńsce*”, „*przyjechał lub jedzie z Dobrzyńskiej*”¹³, tak zresztą jak chce tego współczesny poeta tej ziemi:

„*Ziemia Dobrzyńska
nie tylko moje Kochanie
na niej może od Dobryni
Dobrzyńscy mieszkają dobrzy stawiający dobro
tu dobre wsie Wioska Dobre Dobrzejewice i dobrze...*”¹⁴.

Stolicą historycznej Ziemi Dobrzyńskiej był (i jest) Dobrzyń (nad Wisłą). Dodanie do nazwy członu „nad Wisłą” wynikało z potrzeby, która zrodziła się znacznie później, bowiem

¹⁰ *Nowy słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, red. E. Polański, Warszawa 1996, s. 130; *Dobry*, [w:] K. Długosz-Kurczabowa, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 2006, s. 104-105; *Bonum*, [w:] *Słownik łacińsko-polski*, pod red. M. Plezi, t. 1: A-C, Warszawa 2007, s. s. 374. Morfem (z gr. *morphē* – kształt, forma) – najmniejsza, niepodzielna znaczeniowo, część wyrazu.

¹¹ Zob. M. Krajewski, *Koryfeusz Dobrej Ziemi* (prof. J. Pietrkiewicz 1916-2007), Rypin 2008, *passim*.

¹² M. Smoleński, *Cztery kościoły w ziemi dobrzyńskiej*, Lwów 1869, s. 133.

¹³ O. Kolberg, *Właściwości, pieśni i tańce ludu Ziemi Dobrzyńskiej*, (Osobne odbicie ze „Zbioru Wiadomości do Antropologii Krajowej”, t. VI, dział III), Kraków 1882, s. 3.

¹⁴ D. Chrobak, *Słowo na mapie*, [w:] *Almanach poetycki Dobrej Ziemi wraz z wypisami z prozy dobrzyńskiej*, zebrał, wstępem poprzedził i przyp. opatrzył M. Krajewski, (Brodnica) 2015, s. 43.

Góra Zamkowa w Dobrzyńniu nad Wisłą
(L. Dmochowski, Album Ziemi Dobrzyńskiej, 1907).

w pewnym momencie (1789 r.) pojawił się także Dobrzyń (nad Drwęcą), nazywany przedtem „Przedmieściem Golubskim”, należący do właściciela sąsiednich dóbr Sokołowo.

Od Dobrzyńa więc (może od *Dobrzienia*) została wzięta w pierwszej połowie XIII w. nazwa „księstwo dobrzyńskie”¹⁵, a potem „Ziemia Dobrzyńska”, równa zawsze (mimo prób włączania do innych) województwu, samodzielnie rządząca się i posiadająca podstawowe atrybuty niezależności, w tym przede wszystkim:

- wcale nie miały obszar, wyznaczony niezwykle naturalnymi granicami, tj. siedmioma rzekami,
- chorągiew rycerską,
- herb nawiązujący wprost do wizerunku króla Kazimierza Wielkiego,
- sejmik, obradujący w kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Lipnie,
- miejsce okazowania (popisy) rycerstwa dobrzyńskiego jako elementu składowego królewskiego i narodowego oręża, odbywane na podlipnowskich polach, itp.

W sposób niebudzący wątpliwości kwestię odrębności Ziemi Dobrzyńskiej kompetentnie wyłożył polski historyk prawa, Józef J. Siemieński w 1906 r., pisząc: *„Ziemia Dobrzyńska, odebrana przez władcę połączonych ziem Polski i Litwy w r. 1404, włączona do ziem Korony polskiej, a mianowicie do Wielkopolski w kształcie odrębnej jednostki polityczno-administracyjnej, jakimi były w Polsce województwa. Mimo to utrzymywała dawną etnograficzno-geograficzną nazwę „ziemi” w znaczeniu podziału polityczno-administracyjnego, chociaż nie była w stosunku zależności do żadnego województwa (...). Ta niedokładność formalna oraz brak urzędu wojewody, który zaginął jeszcze na długo jeszcze przed powrotem przyłączeniem ziemi Dobrzyńskiej do państwa polskiego i potem nie był wskrzeszony, była przyczyną wielkiego zamieszania w określeniu stanowiska ziemi Dobrzyńskiej wśród innych części składowych prowincji wielkopolskiej”*. Zaraz potem zasadnie poczynił uwagę, że *„dawniejsi pisarze uważali ją za przyna-*

¹⁵ Przy haśle *Dobrzyńska ziemia*, [w:] *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna*, t. 4: *Dewsbury-Europa*, Kraków 1930, s. 45, pojawia się nazwa „księstwo”, czyli mnicjsze od innych piastowskich księstw.

leżną do województwa Inowrocławskiego”, negując zdecydowanie ich poglądy¹⁶.

Szlachtę (zabraną w niewolę przez Litwinów w 1323 r.) z eposu Adama Mickiewicza *Pan Tadeusz, czy ostatni zjazd na Litwie* (Księga VI: *Zaścianek*) należy nazywać szlachtą *dobrzyńską*, jasne, że na czele z głównym jej przedstawicielem – Maciejem (*sić*) Dobrzyńskim. Gdyby więc ta ziemia, już wtedy nie posiadała istotnego znaczenia, Mickiewicz owemu Maciejowi nadałby inne nazwisko, np. – wzorem średniowiecznego nazewnictwa – Maciej z Dobrzynia.

Nie wszyscy dziejopisowicze XVI-XIX-wieczni podejmowali próby wyjaśnienia pochodzenia jej nazwy. Nie uczynił tego autor, skądinąd pożytecznego dzieła, *Herbów rycerstwa polskiego*, Bartosz Paprocki w 1584 r., ani też twórca *Herbarza Polski*, Kasper Niesiecki z połowy wieku XIX. Nie znajdujemy także takich prób w encyklopediach powszechnych XIX, XX i XXI wieku, np. *Wielkiej ilustrowanej encyklopedii powszechnej* Wydawnictwa Gutenberga (t. 4: 1930), ani współczesnych encyklopediach: *Britannica. Edycja polska* (t. 9: 1999), czy też *Wielkiej encyklopedii PWN* (t. 7: 2002). W trwającej od dziesięcioleci dyskusji, czy „rodowód” Ziemi Dobrzyńskiej należy bardziej wiązać z Mazowszem, czy Kujawami, odpowiadamy, że bliżej, oczywiście historycznie, jest Dobrzyniakom do Mazowsza, aniżeli do Kujaw; jasne, że także pod względem kulturowym i etnograficznym, choć w tym względzie zdania są podzielone. Większość rycerstwa, a potem szlachty dobrzyńskiej ma zdecydowanie bardziej korzenie mazowieckie, niż kujawskie. Wiedział także dobrze o tym Oskar Kolberg, który rozdział o Ziemi Dobrzyńskiej zamieścił w tomie zatytułowanym „Mazowsze”. Nie oznacza to bynajmniej, że na kulturę tego regionu nie miały walnego wpływu wartości kulturowe Kujaw, ale także – przez graniczną rzekę – Ziemi Michałowskiej i Chełmińskiej

¹⁶ J. Siemieński, *Organizacja sejmiku Ziemi Dobrzyńskiej*, Kraków 1906, s. 1. Niestety, wcześniejsi historycy, w tym także G. Zieliński (ze Skępego), w pracy *O ziemi dobrzyńskiej. Badania historyczne (z mapą)*, „Biblioteka Warszawska”, t. 3: 1861, s. 30 mylnie podniósł, że „ta część kraju nie miała nigdy bytu zupełnie oddzielnego, niezawisłego”.

i Pomorza¹⁷. Wskazujemy jednak przy tym, że w podziale polskich grup etnicznych ugruntował się pogląd, że Ziemie: Chełmińska i Dobrzyńska stanowią naturalne przedłużenie Kujaw na prawym brzegu Wisły. Te wątpliwości nie mają jednak istotnego znaczenia dla uzasadnienia odrębności Ziemi Dobrzyńskiej jako takiej.

W okresie przedchrześcijańskim na tym obszarze rozlokowane było osadnictwo wczesnośredniowieczne, a także te z okresu średniowiecza właściwego. Do wielu grodów należały także grody w obrębie i okolicy dzisiejszego Skępego. O jednym z nich pisała skępska poetka.

Zofia Ewa Szczęsna

Grodzisko skępskie Okopem zwane¹⁸

*Grodzisko Skępskie z jedenastego wieku
potocznie Okopem zwane,
leżące w byłej Mazowieckiej Puszczy,
na kępach wśród bagien usypane.
Tu nad jeziorem Świętym przed wiekami
żyli nasi praojcowie,
tu każdy kamień i grudka ziemi
legandy i historię opowie.
Choć skępskie Grodzisko pożar strawił
zabytkiem do ksiąg jest wpisane,
stąd wzięło początki nasze Skępe
nieduże, lecz wszystkim znane.*

Ziemia Dobrzyńska jako odrębny region polityczno-administracyjny ukształtowała się ostatecznie już w końcu XIII w. Wcześniej stanowiła część księstwa mazowieckiego, a dopiero potem kujawskiego¹⁹. Jak podał, niestety w sposób

¹⁷ J. Chyczewski, *O wpływach Pomorza na sztukę Kujaw, Ziemi Dobrzyńskiej i północnego Mazowsza*, „TeKa Pomorska” 1938, nr 1-2, s. 18-22.

¹⁸ Z. E. Szczęsna, *Na skępską nutę*, Rypin 1999, s. 62.

¹⁹ A. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana*, t. 1, Warszawa 1843, s. 338.

uproszczony, w 1861 r. G. Zieliński, „*pierwiastkowe granice Ziemi Dobrzyńskiej były następujące: od południa Wisła, od wschodu Skerwa, od zachodu Chelmica, a od północy Mień Górny. Przestrzeń ta wynosiła mil kwadratowych od 10 do 12. Nazwisko najpodobniej wzięte zostało od dobrych gruntów, wśród których zamek i miasto Dobrzyń powstało*”²⁰. W okresie średniowiecza właściwego (X-XI wiek) pierwsi mieszkańcy obszarów po prawej stronie Wisły ponad Drwęcą zaliczani byli do Kujaw (*Cuiavia*). Na południu graniczyli z Mazowszanami, mieszkańcami Mazowsza (*Masovia*)²¹. Poszerzenie obszaru przyszłej Ziemi Dobrzyńskiej znalazło odbicie w przywileju Konrada, księcia mazowieckiego, wydanym w Dankowie w dniu 2 lipca 1236 r. Granice przyszłej Ziemi Dobrzyńskiej zostały wówczas rozszerzone o część rypińską, znajdującą się na prawym brzegu rzeki Ruziec (*Róża, Roźca*). Do tej pory ta część nie należała do jurysdykcji zamku dobrzyńskiego i nie była nadana ani Braciom Dobrzyńskim, ani też nieco później Krzyżakom. Pierwszą wzmiankę o granicznej rzece znajdujemy właśnie w przywileju księcia mazowieckiego, Konrada z 1236 r., gdzie czytamy m. in.: „*Ab ide usque ad locum Rużooscho, deinde inferius juxta fluvium Ruż, qui de lacu profluit supra dicto usque in Drvancam, ita quo litus fluvii Ruż sit limes castrorum jam dictorum et aliud sit limes castris Dobrinensis*”²².

W 1241 r. po raz pierwszy wymieniany był kasztelan słoński. W 1248 r. po śmierci księcia mazowieckiego, Bolesława kasztelania dobrzyńska wraz z Rypincem została przyłączona do księstwa kujawskiego. Cała późniejsza Ziemia Dobrzyńska znalazła się pod panowaniem księcia kujawskiego, Kazimierza. W okresie 1248-1252 prawdopodobnie przestała istnieć kasztelania kikolska i większa jej część włączona została do kasztelanii dobrzyńskiej, a reszta do kasztelanii słońskiej²³.

²⁰ G. Zieliński, *O ziemi dobrzyńskiej...*, s. 257-258.

²¹ Z. Gloger, *Geografia historyczna ziem dawnej Polski. W tekście 63 autentycznych rycin*, wyd. 2 popr., Kraków 1903, s. 21-22.

²² *Kodex dyplomatyczny Polski obejmujący przywileje królów polskich, wielkich książąt litewskich, bulle papieżkie, jako też wszelkie nadania prywatne mogące posłużyć do wyjaśnienia dziejów wewnętrznych krajowych, dotąd nigdzie niedrukowane, od najdawniejszych czasów aż do r. 1506*, t. 2, opr. L. Rzyszczewski, A. Muczkowski, Warszawa 1853, nr 15 i 16.

²³ M. Krajewski, *Ziemia Dobrzyńska. Kalendarium 965-2000. Tożsamość europejskiego regionu*, Włocławek 2011, s. 39.

Z średniowiecznego, dobrzyńskiego boru (potem – Borku) w Wymyślicie (należącego do 1864 r. do klasztoru) widok na okno XIX-wiecznego domku (zdj. MK).

Kościół i klasztor skepski wzniesiony na pocz. XVI w.,
rozbudowywany w XVII-XVIII stuleciu (ryc. z: „Tygodnik Ilustrowany” t. 1: 1859, nr 2).

W końcu XIII w. ostatecznie ukształtowały się granice tej ziemi, które dziś musimy przedstawić dokładniej niż czynili to historycy XIX-wieczni, ale także współczesna literatura naukowa i popularna, łącznie z netografią, która upraszcza je w sposób nieracjonalny. Jej wyjątkowo naturalne granice wyznacza (sic!) siedem rzek: Wisła – na południu i południowym-zachodzie, Drwęca (od Golubia do ujścia Rypienicy) – na północy i północnym-zachodzie, Rypienica (w jej dolnym biegu) – na północnym-zachodzie, Pisiak (od ujścia do Rypienicy do źródła w między osadami Smolniki i Szymkówko) – na północy, Pissa (od źródła do ujścia do Brynicy) – na kierunku zachodnio-północnym, Brynica – na północnym-zachodzie oraz Skrwa – na wschodzie. W ten sposób Ziemia Dobrzyńska przybiera swoim kształtem istotnie formę zbliżoną do trójkąta równobocznego, zawartego jednak pomiędzy nie trzema (jak podaje literatura XIX-XX-wieczna, ale także współczesna), a siedmioma wyżej wymienionymi rzekami. Jej obszar szacuje się na 3 tys. km². Dodajmy, że nieuwzględniana w ogóle we współczesnej literaturze granica Ziemi Dobrzyńskiej na Brynicy, ukształtowała się już po oderwaniu od Mazowsza północnej części dóbr biskupstwa płockiego (klucza świeckiego), co nastąpiło przed rokiem 1289²⁴. Podobnie rzecz ma się z Pisiakiem, bowiem prawie wszystkie opracowania podają, że północna granica Ziemi Dobrzyńskiej za Osiekiem Rypińskim opiera się o rzekę Pissę, której źródło znajduje się od tego miejsca na wschód, między osadami Smolniki a Szymkówko, a która płynie w kierunku północno-wschodnim. Najważniejsze wyjaśnienie jest następujące: z tego samego miejsca (obszaru bifurkacyjnego)²⁵ bierze swoje źródło także inna rzeka (mylona właśnie z Pissą), a mianowicie – Pisiak, która płynie na zachód, przepływa zaraz za Osiekiem, koło miejscowości Kamionka i Jeziorki, i wpada do Rypienicy na 5,24 kilometrze (licząc od ujścia), a ta – jak wiado-

²⁴ *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, t. 2, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1893, s. 194. Zob. E. Kowalczyk, *O pożytkach płynących z interdyscyplinarnych badań mediewistycznych*, „Kwartalnik Historyczny”, t. CVIII, 2001, z. 1, s. 78.

²⁵ Obszar bifurkacyjny – obszar pomiędzy źródłami rzek, z którego ciekii wodne zasilają w różnym czasie (porze roku) jedną lub drugą rzekę.

mo – do Drwęcy²⁶. Błąd ten widzimy na wielu mapach, m. in. na mapie z 1929-1930 *Großblatt 339NW Rypin*, na której w kierunku Rypienicy płynie Pissa, choć z kolei na niemieckiej mapie z 1914 r. Pissa zaznaczona jest od źródła w kierunku północno-wschodniej. Nie ma tam jednak nazwanej drugiej rzeczki – Pisiak. Tego błędu nie ustrzegł się także Z. Guldon w pracy *Mapy ziemi dobrzyńskiej w drugiej połowie XVI wieku*²⁷, który granicę Ziemi Dobrzyńskiej na linii: Kretki-Osiek-Łapinóż oparł na Pissie, zamiast – co oczywiste – na Pisiaku. Co gorsze, na tę pozycję powszechnie powołuje się przez pół wieku współczesna literatura dotycząca tej ziemi²⁸. Także XIX-wieczny *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, na który niezmiennie powołują się historycy i geografowie, nie zna rzeki Pisiak, a rzeka Pissa (w SGKP – *Pisa*) mylnie „wychodząca z jeziora Księża przy Świeździebn i Gałkowie, uchodzi do Prus i łączy się z Drwą”²⁹.

Przypomnijmy, że dniu 2 lipca 1236 r. książę Konrad Mazowiecki obdarował swoich synów ziemiami, które już wcześniej, ale i potem miały związek z kształtujących się w XIII w. obszarem Ziemi Dobrzyńskiej. Starszy z synów, Bolesław otrzymał Kujawy oraz „na prawej stronie Wisły: wszystko, co należy do grodu włocławskiego aż do Chełmienicy, oraz gród Kikół zwany z całym obwodem swoim aż do jeziora Ruzowscho, dalej w dół rzeki Ruziec, które z jeziora tego wypływa aż do Drwęcy, tak, aby ten brzeg (lewy) rzeki Ruziec był granicą grodów już wymienionych, a drugi (prawy) granicą grodu dobrzyńskiego”³⁰. Jak widać z tego zapisu, książę mazowiecki ustalił nowe granice pomiędzy księstwami swych synów. Do Kujaw miała należeć prawobrzeżna część kasztelanii włocławskiej aż do rzeczki Chełmiczanki oraz kasztelania

²⁶ *Rzeka Pisiak, Mapa ewidencji wód i urządzeń melioracji wodnych*, Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Włocławku, Biuro Terenowe Toruń, brak daty.

²⁷ Z. Guldon, *Mapy ziemi dobrzyńskiej w drugiej połowie XVI wieku*, Poznań 1967, mapy.

²⁸ *Rypienica, część opisowa*, opr. zbior., Wydział Morski IMGW w Gdyni, Gdynia 2004/2005, s. 7.

²⁹ B. Ch., N. R., *Dobrzyń nad Wisłą*, [w:] SGKP, t. 2: 1881, s. 89.

³⁰ KDP, nr 15; S. Kujot, „*Usque in Pruciam... Studium nad dokumentami Kawalerów Dobrzyńskich z r. 1228*”, „Roczniki TNT”, R, 16, Toruń 1909, s. 5.

kikolska; do Mazowsza zaś kasztelania dobrzyńska³¹. W 1267 r., po śmierci księcia kujawskiego Kazimierza, dzielnica kujawska podzielona została na dwie części: starszy syn Kazimierza, Siemomysł otrzymał księstwo inowrocławskie, a jego młodsi bracia pozostałą część. Ci ostatni, jako nieletni w chwili śmierci ojca, pozostawali pod opieką matki, Eufrozyny. Podział ich posiadłości nastąpił dopiero w latach 1288-1290. Władysław Łokietek objął wtedy księstwo brzesko-kujawskie, a po bracie Leszku Czarnym – także sieradzkie; najmłodszy Siemowit otrzymał księstwo dobrzyńskie, zwane już wtedy (*sic*) Ziemią Dobrzyńską³². Pierwszy znany nam dokument wydał on w 1291 r. i datę tę można uznać za rok formalnego utworzenia Ziemi Dobrzyńskiej jako samodzielnej jednostki administracyjnej. Księstwo dobrzyńskie za czasów Siemowita obejmowało kasztelanię dobrzyńską i rypińską. Ta ostatnia powstała później od dobrzyńskiej, jednak nie później niż w 1297 r. Do jednej z nich włączone zostało wydzielone z kasztelanii słońskiej tzw. „terytorium kikolskie”³³.

Wróćmy jednak do Siemowita, który zmarł około r. 1312, pozostawiając nieletnich synów: Władysława zwanego (od pewnej ułomności) Garbatym i Bolesława, stąd rządy na księstwie dobrzyńskim sprawowała po nim żona, Anastazja, a rodziną zmarłego opiekował się książę Władysław Łokietek. Ten ostatni około r. 1312-1315 spotkał się pod Włocławkiem z wielkim mistrzem Zakonu, Karolem z Trewiru i na podstawie zawartej tam umowy Krzyżacy oddali ziemie nadane im przez Siemowita, tj. 200 łanów w Księtem i 50 pod Golubiem³⁴.

W związku z wybuchem w 1327 r. wojny polsko-krzyżackiej i związanym z tym zagrożeniem obszarów przygranicznych, doszło do wymiany posiadłości pomiędzy królem a jego bratankami. Między 28 maja 1327 a 14 października 1328 r.

³¹ Z. Guldon, J. Powierski, *Podziały administracyjne Kujaw i ziemi dobrzyńskiej w XII-XIV w.*, Warszawa-Poznań 1974, s. 140-154.

³² Z. Głoger, *Geografia historyczna...*, s. 39; M. Krajewski, *Ziemia Dobrzyńska...*, s. 40, 42.

³³ M. Krajewski, *Nowy słownik biograficzny Ziemi Dobrzyńskiej* (cyt. dalej: NSBZD), t. 2, Rypin 2014, s. 292-293, 493-494.

³⁴ M. Krajewski, *Ziemia Dobrzyńska...*, s. 42-43, 48.

Przemysł inowrocławski odstąpił Władysławowi księstwo inowrocławskie wraz z Wyszogrodem i Bydgoszczą w zamian za księstwo sieradzkie. Prawdopodobnie w tym samym czasie, na przełomie 1327/1328 r. także synowie Siemowita dobrzyńskiego: Władysław Garbaty i Bolesław dokonali z Łokietkiem zamiany księstwa dobrzyńskiego na księstwo łęczyckie³⁵. Krzyżacy razem z królem czeskim Janem I Luksemburskim, „*tytułującym się królem polskim z powodu rzymskiego prawa po Wacławie*”, w 1329 r. dopuścili się ponownego najazdu i opanowali Ziemię Dobrzyńską i zamek dobrzyński, „*a r. n. sprzedali Krzyżakom, po obu stronach Wisły leżącą Ziemią Dobrzyńską za 4.800 kop gr.*” oraz klucz ciechociński, który był już wtedy własnością biskupów kujawskich³⁶. W latach 1329-1343 księstwo dobrzyńskie znajdowało się pod władzą krzyżacką. Zostało ono (jako istotna część państwa polskiego) odzyskane dopiero po pokoju z Krzyżakami w Kaliszu, zawartym przez Kazimierza Wielkiego w 1343 r. kosztem tymczasowego zrzeczenia się Pomorza Gdańskiego³⁷.

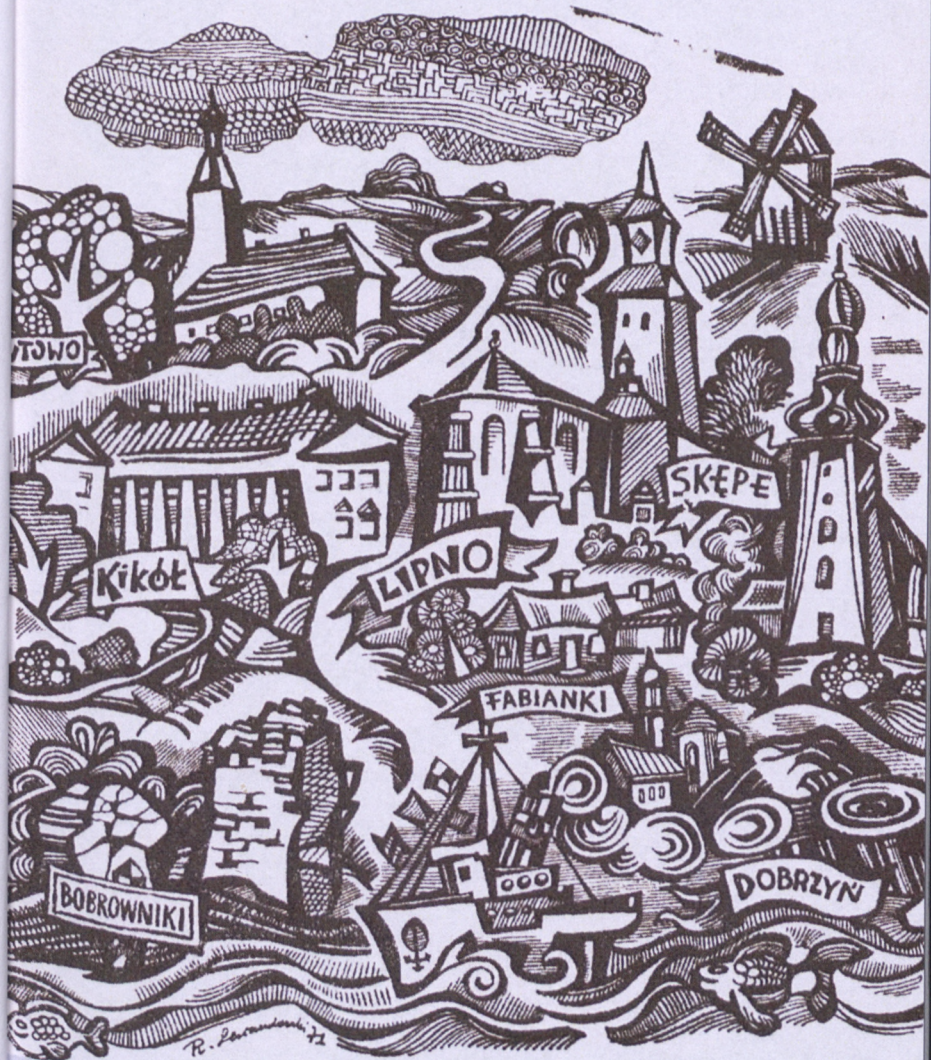
Po śmierci księcia Władysława, zwanego Garbaczem (ok. r. 1351/1352) Ziemia Dobrzyńska powróciła w bezpośrednie władanie Kazimierza Wielkiego, który w latach 1352-1353 planował oddać ją w zastaw Krzyżakom. W latach 1363/1364 Kazimierz wziął w zastaw od Władysława Białego księstwo gniewkowskie, dzięki czemu obszar kasztelanii słońskiej ze Steklinem dostał się pod bezpośrednią władzę króla. Po śmierci Kazimierza Wielkiego w 1370 r., mocą jego testamentu, Ziemia Dobrzyńska została nadana wnukowi króla, księciu Każkowi Słupskiemu. Jednocześnie z pretensjami do księstwa gniewkowskiego wystąpił ostatni przedstawiciel kujawskiej linii Piastów, książę Władysław Biały, któremu w 1373 r. udało się zająć Gniewkowo, Szarlej i Złotorię. W 1377 r. za wypłatą rekompensaty przez księcia Każka zrezygnował on ze swoich ocze-

³⁵ K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, Poznań-Wrocław 2001, s. 174, przypis 925.

³⁶ M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska...*, t. 1, s. 342.

³⁷ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego na pięcioro Xiąg rozdzielone przez... zebrane i wydane Roku Pańskiego 1584*, Kraków 1584, s. 41, 918, gdzie datę najazdu krzyżacko-czeskiego podał na r. 1328; Z. Gloger, *Geografia historyczna...*, s. 116.

Ziemia Dobrzyńska - linoryt R. Lewandowskiego (Lipno), 1971
(kop. zb. MK).

Feliks Sypniewski (1830-1903), *Obrona zamku w Dobrzyniu*,
widokówka z 1909 r. (zb. MK).

kiwań. Tego samego roku, w czasie oblężenia Złotorii, zmarł ks. Każko. W dniu 11 grudnia 1378 r. król Ludwik Węgierski nadał Ziemi Dobrzyńską z częścią Kujaw (z Bydgoszczą, Inowrocławiem i Gniewkowem) „*prawem hołdowniczym, Kazimierzowi księciowi szczecińskiemu, wnukowi Kazimierza Wielkiego w zamian za Sieradz i Łęczycę. Po bezpotomnym jego zgonie powróciła kraina ta do Korony i t. r. oddana Władysławowi ks. Opolskiemu, siostrzeńcowi Ludwika, za ks. Ruskie pod warunkiem, aby tę dzierżawę jako lenność posiadał*”³⁸. Władysław Opolczyk przejął w niej rządy w 1380 r. po wypłacie odszkodowania księżnej Małgorzacie, wdowie po Każku. W okresie jego rządów (1380-1392) nastąpiło definitywne ustalenie granic Ziemi Dobrzyńskiej, jako niezależnego księstwa, na Wiśle, Drwęcy i jej dopływach, o czym piszemy wyżej³⁹.

W maju 1391 r. doszło do konfliktu Władysława Opolczyka z Władysławem Jagiełłą i Opolczyk zastawił wówczas Krzyżakom zamek w Złotorii. W 1391 r. wojska polskie zajęły Dobrzyń, Rypin i dowodzeni przez Krystyna z Ostrowa oblegali Bobrowniki. Starosta zamku, Borzym Szary obronił jednak zamek dzięki pomocy krzyżackiej. W 1392 r. Władysław Opolczyk, spodziewając się interwencji króla W. Jagiełły, w związku ze złym traktowaniem mieszkańców Ziemi Dobrzyńskiej przez podległych księciu starostów, zastawił tę ziemię Krzyżakom za 50 tys. florenów. W inowrocławskim kościele pw. św. Mikołaja, który wówczas mieścił się w centrum rynku, odbywały się pertraktacje polsko-krzyżackie o zwrot Ziemi Dobrzyńskiej i według legendy tam miała miejsce kalandryczna przepowiednia królowej Jadwigi (zm. 17 lipca 1399 r.), dotycząca wielkiej klęski Zakonu Krzyżackiego. Wcześniej korespondowała ona z wielkim mistrzem Zakonu, Konradem von Jungingenem oraz, przebywając na zamku w Raciążku, spotykała się z nim osobiście między 13 a 19 czerwca 1397 r.

³⁸ M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska...*, t. 1, s. 342.

³⁹ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacji śp. Alexandra hr. Stadnickiego, wydane staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego*, t. 3, nr 20, Lwów 1872, s. 4; E. Breiter, *Władysław książę opolski pan na Wieluniu Dobrzyńiu i Kujawach, palatyn węgierski wielkorządcą Polski i Rusi. Zarys biograficzny*, Lwów 1889, pass.

we Włocławku. W 1404 r. w Nowym Korczynie odbył się zjazd rycerstwa Korony, zwołany przez Władysława Jagiełłę. Celem zjazdu było ustalenie podatku na wykupienie z rąk Krzyżaków Ziemi Dobrzyńskiej. W tym samym roku Jagiełło zawarł w Raciążu układ z Krzyżakami dotyczący wykupu zastawionej ziemi za 50 tys. florenów, jednak wskutek braku pieniędzy w skarbcu królewskim oraz stosowanych przez Krzyżaków zabiegów, transakcja doszła do skutku dopiero w 1408 r. Niestety, już rok później, 16 sierpnia 1409 r. Krzyżacy ponownie najechali na Ziemię Dobrzyńską i po krótkim oblężeniu zdobyli Dobrzyń, a „*pruski Mistrz okrucieństwo wielkie poczynił y pościnał wszystkie, które zastał na zamku i Sstę Jakuba Płomieńczyka*”, dowódcę obrony zamku dobrzyńskiego⁴⁰. W tym miejscu należy przywołać jego krótką biografię. Jan z Płomian herbu Prus I, niekiedy *Jan Płomieński*, wójt Dobrznia, obrońca zamku dobrzyńskiego w 1409 r., był synem Aleksego, prawdopodobnie zasadzcy odnowionego przed 1390 r. miasta Dobrznia. Był właścicielem Chełmicy i Płomian i brał udział w wojnie z Krzyżakami. Za obronę zamku w Dobrznieniu w 1405 lub 1406 r. otrzymał od Władysława Jagiełły wójtostwo miasta Dobrznia oraz połowę Lutomińska z przyległościami. Po zaginięciu dokumentu z 1405/1406 r. Kazimierz Jagiellończyk w dniu 25 stycznia 1455 r. w Brześciu Kujawskim odnowił nadanie Władysława Jagiełły dla Płomieńskich. Kiedy w połowie sierpnia 1409 r. Krzyżacy rozpoczęli wojnę przeciwko Polsce i napadali z Ziemi Chełmińskiej na zamki w Ziemi Dobrzyńskiej, Jan został obrońcą zamku dobrzyńskiego. Długosz nazywa go *capitaneus Dobrinen-sis*. Kiedy jednak, po dzielnej obronie, dostał się do niewoli, 18 sierpnia został ścięty przez Krzyżaków po zdobyciu przez nich warowni dobrzyńskiej. Zaświadcza o tym J. Długosz, pisząc, że „*wielki mistrz (...) starostę zamku mieczem ściąć rozkazał*”. Długosz nazywa go jednak *Janem Płomińskim*, tytułując go przy tym starostą dobrzyńskim, którym jednak nie był. Urząd ten

⁴⁰ M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska...*, t. 1, s. 343; *Jan z Płomian*, [w:] M. Krajewski, NSBZD, t. 1: 2014, s. 382.

Wikipedia przy haśle „Dobrzyń nad Wisłą”, ale także inne źródła w netografii, obrońcą zamku dobrzyńskiego w 1409 r. czynią wciąż – oczywiście mylnie – Jana Chełmińskiego z Płomian!

sprawował w tym czasie Warcisław z Gotartowic, a który *notabene* najazd krzyżacki przeżył. Po tej klęsce Ziemia Dobrzyńska dostała się pod okupację krzyżacką, a władzę w niej, w imieniu wielkiego mistrza, sprawował wójt bobrownicki, Brendel. Jego synem był Aleksy z Płomian (zm. po 28 XI 1448 r.), dziedziczący także w Łubkach na Mazowszu, również wójt dobrzyński i sędzia Ziemi Dobrzyńskiej od 1434 r., który z kolei z Anny z Pleckiej Dąbrowy miał synów: Jakuba, wójta dobrzyńskiego i marszałka mazowieckiego i Aleksego (zm. ok. 1452), kanonika płockiego⁴¹. W dniu 28 sierpnia 1409 r. poddał się zamek w Bobrownikach, broniony przez Warcisława z Gotartowic, a 2 września szturmem Krzyżacy zdobyli zamek w Złotorii. Zdobyto także Rypin i Lipno.

W wyniku postanowień I pokoju toruńskiego z Zakonem Krzyżackim, ratyfikowanego w dniu 10 maja 1411 r. pod Złotorią, Ziemia Dobrzyńska powróciła do Korony Polskiej. Jej starostą Władysław Jagiełło mianował marszałka Królestwa, Zbigniewa z Brzezia⁴². Zamek w Rypinie, ponownie opuszczony przez Krzyżaków w końcowym okresie wojny, pozostał w ich rękach aż do 22 września 1411 r.

W okresie wojny trzynastoletniej (1454-1466) szlachta dobrzyńska, połączona w różny sposób ze szlachtą chełmińską oraz kontaktami handlowymi z Toruniem, udzieliła poparcia Związkowi Pruskiemu w jego dążeniu przyłączenia Prus Zakonnych do Polski, a w końcu sierpnia 1454 r. pospolite ruszenie Ziemi Dobrzyńskiej wyruszyło, aby wziąć udział w oblężeniu Malborka, powstrzymane jednak na wieść o klęsce Kazimierza Jagiellończyka pod Chojnicami. W 1457 r. Krzyżacy zdobyli i spalili zamek w Radzikach Dużych. W ręce Krzyżaków dostał się zamek w Sadłowie i stąd w latach 1463-64 dokonywali oni łupieżczych wypadów na Mazowsze i dopiero w lipcu 1464 r. zaciężni ci doznali pod Sadłowem klęski z rąk królewskiego starosty Nidzicy. Od września 1460 r. zamek w Golubiu zajęli Krzyżacy i stąd dokonywali wypadów w głąb Ziemi Dobrzyń-

⁴¹ A. Baliński, *Szlachta ziemi dobrzyńskiej za ostatnich Jagiellonów*, przejrzał i do druku przyg. Z. Wdowiszewski, Warszawa 1932, s. 436; M. Krajewski, NSBZD, t. 1, s. 382-383, gdzie pozostała literatura.

⁴² *Zbigniew z Brzezia*, [w:] M. Krajewski, NSBZD, t. 2: 2014, s. 531.

skiej. Dla obrony w 1460 r. w Rypinie osadzono oddział wojsk zaciężnych.

Kres najazdom w okresie od XIII w. do 1464 r. położyła dopiero klęska Zakonu i drugi pokój w Toruniu w 1466 r.⁴³, „wtedy to na zgliszczach i gruzach, i na użyżnionych krwią niwach, powstały wsie i miasta – zakwitło rolnictwo, przemysł i handel – i Dobrzyń stał się jednym z najważniejszych ognisk handlu ówczesnej Polski z Gdańskiem, i jednocześnie ważnym czynnikiem kulturalnym dla tej części kraju”⁴⁴. Mimo to dopiero wiek XVI uznaje się na okres stabilizacji społeczno-politycznej i rozwoju ekonomicznego Ziemi Dobrzyńskiej. Lokowane miasta stawały się ośrodkami handlu, produkcji rzemieślniczej i centrami administracji, a w przypadku Skępego – życia religijnego. Wisłą i Drwęcą spławiano drewno i produkty rolne, głównie zboże, do Torunia i Gdańska. Powstawały kolejne młyny wodne na licznych rzekach dobrzyńskich, wiatraki i folusze („fabryki” obróbki sukna). Czasy zyguntowskie doprowadziły do prosperity szlachty dobrzyńskiej, utrzymującej więzy rodzinne i gospodarcze z Kujawami i sąsiednim Mazowszem Płockim. Już wtedy pojawiło się co najmniej kilka znanych i dobrze sytuowanych rodzin szlacheckich, a wśród nich m. in. rodzina Piwów, siedząca w Skrwilnie, o czym świadczy bogaty skarb, zakopany w średniowiecznym grodzisku, w obawie przed kradzieżą w czasie najazdów szwedzkich⁴⁵.

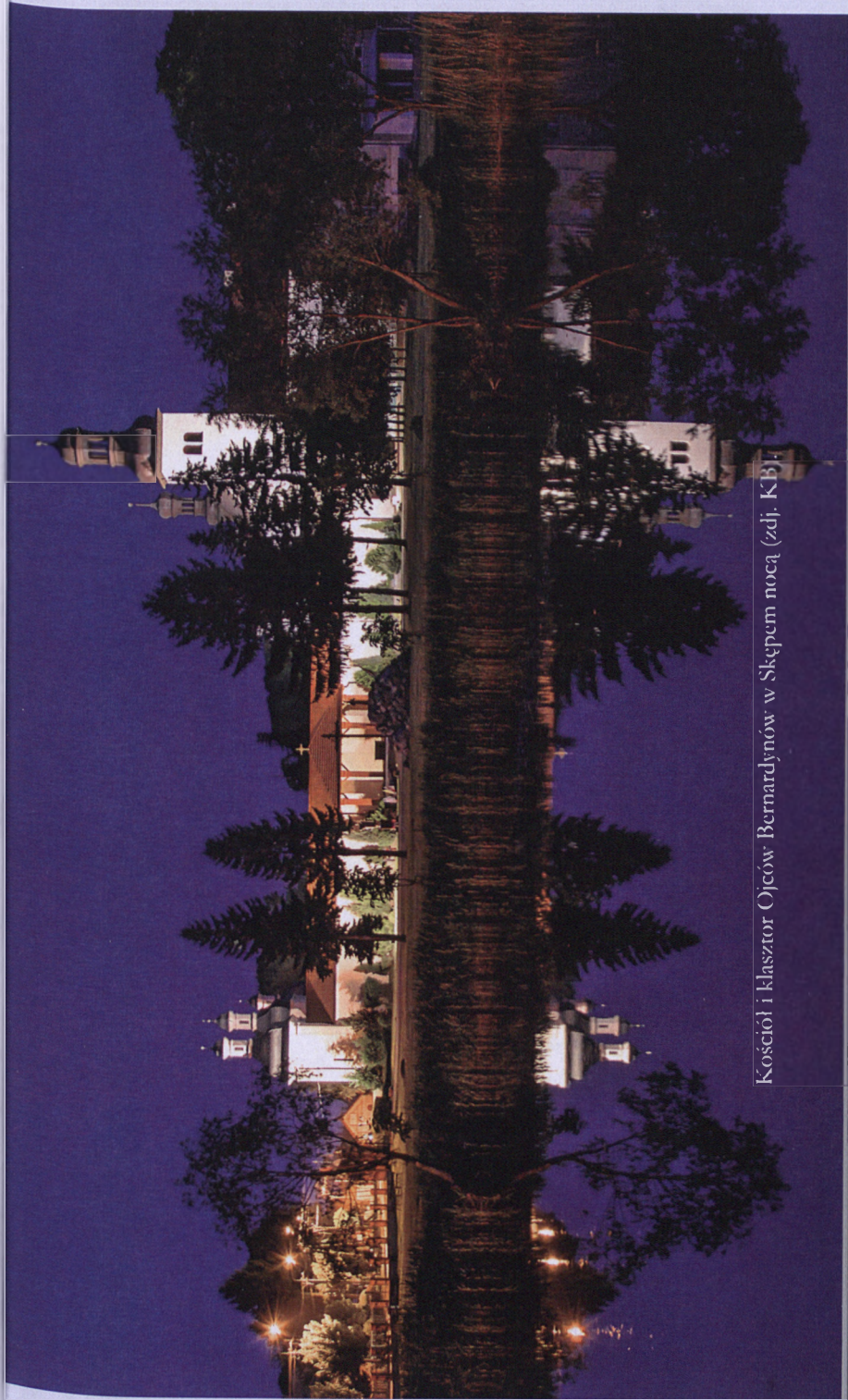
W ten sposób Ziemia Dobrzyńska już od końca XIII wieku, a więc na 200 lat przed sprowadzeniem do Skępego w 1496 r. figurki Matki Bożej z Poznania i w 1498 r. sprowadzeniem do miasteczka – za pozwoleniem papieża Aleksandra VI i biskupa płockiego, Jana Lubrańskiego z Koła – Ojców Bernardynów, położonego w samym niemal środku tej ziemi, posiadała oddzielny zarówno od Mazowsza, jak i od Kujaw status Ziemi, od drugiej połowy XV w. równej województwu

⁴³ M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska...*, t. 1, s., 338-339.

⁴⁴ W. E. Zapałowski, *Po starożytnym Mazowszu. Dobrzyń*, „Ziarno. Pismo Tygodniowe Ilustrowane” 1907, nr 19, s. 8.

⁴⁵ Skarb, zwany w historiografii skarbem skrwileńskim, został odkryty przez archeologa z Torunia, Jadwigę Chudziakową w 1961 r. i jest przechowywany w Muzeum Okręgowym w Toruniu.

Kościół i klasztor Ojców Bernardynów w Skępem nocą (zdj. KB)

Kapliczka w Borku sprzed 1755 r.
(zburzona przez Niemców w 1943 r.),
unikalna pocztówka z ok. 1902-1905 r. (www.pocztowki.plockie).

Współczesna kapliczka w Borku
ze stacjami Drogi Krzyżowej (zdj. MK).

(tak jak równorzędne jej: województwo płockie i województwo brzesko-kujawskie). Jakikolwiek zatem próby dyskutowania niezależności tej ziemi, czy też z drugiej strony – łączenia jej z Mazowszem, nie mają ani politycznego, ani historycznego (także kulturowego) uzasadnienia. Zatem teoria racjonalnego wyboru każe nam w sposób pozbawiony jakichkolwiek wątpliwości uznać, że Ziemia Dobrzyńska była od zawsze (od jej narodzin) przed 780 laty jednostką historyczno-polityczną, a przez szereg lat także administracyjną; bytem trwałym i jednorodnym⁴⁶.

Odrębność Ziemi Dobrzyńskiej widzieli ludzie pióra w wiekach XVI-XIX. Sebastian F. Klonowic (ok. 1545-1602) w utworze *Flis, to jest puszczanie statków Wisłą i inszymi rzekami do niej przypadającymi*⁴⁷, opisując w 13 zwrotkach swojego poematu widok Ziemi Dobrzyńskiej ze statku na Wiśle, podał m. in.:

„(...) *A tu trzy ziemie*⁴⁸ *zeszły się klinami*
Dobrzyńska włość i Mazowsz z Kujawami;
A kiedy krzykniesz, słyszają trzy powiaty,
Flisie gębaty.

(...)
Na prawym brzegu u tegoż Ostrowa,
Zasadzon Dobrzyń, onej ziemi głowa.
Za tym Włodstawski Ostrów, nie nowina,
*Nas nim wierzbinda*⁴⁹.

⁴⁶ W. H. Gawarecki, *Opis topograficzno-historyczny Ziemi Dobrzyńskiej w ryciną; i Tabellą wykazującą Obwodu Lipnoskiego Gminy, wsie, dymy i Dziedziców*, Płock 1825, s. 67 (w tytule książki zachowano oryginalną pisownię).

⁴⁷ Flis - w dawnej Polsce rzeczny spław towarów.

⁴⁸ S. Klonowic wiedział, że ówczesna, oddzielna od innych Ziemia Dobrzyńska (równa województwu) dzieliła się na trzy powiaty: dobrzyński, lipnowski i rypiński, a „zasadzon” (posadowiony) Dobrzyń był jej stolicą, jak mówił poeta - głową.

⁴⁹ S. F. Klonowic, *Flis, to jest puszczanie statków Wisłą i inszymi rzekami do niej przypadającymi*, Kraków 2002, s. 51, gdzie *Mazowsz* oznacza Mazowsze, *Włodstawki* - włocławski. Zob. także: *Almanach poezji Dobrej Ziemi...*, s. 71-72.

Dobrzyński szlachcic zaściankowy na Litwie
(ilustr. do *Pana Tadeusza* M. E. Androlliego (1881),
www.zascianek.pl).

Oddzielną i odmienną od innych (także od Mazowsza i Kujaw) widział Ziemię Dobrzyńską także nasz narodowy wieszcz, Adam Mickiewicz, który w *Księdze VI: Zaścianek* (dodajmy – Dobrzyński) podał:

„(...) Różnili się Dobrzyńscy między Litwą bracia
Językiem swoim, tudzież wzrostem i postacią.
Czysta krew laska, wszyscy mieli czarne włosy,
Wysokie czoła, czarne oczy, orle nosy;
Z Dobrzyńskiej ziemi ród swój starożytny wiedli.
(...)
Tak syn Macieja zawsze zwał się Bartłomiejem,
A znowu Bartłomieja syn zwał się Maciejem;
Kobiety wszystkie chrzczono Kachny lub Maryny,
By rozęznać się wpośród takiej mieszaniny,
Brali różne przydomki od jakiej zalety
Lub wady, tak mężczyźni jako i kobiety.
Mężczyznom czasem kilka dawano przydomków,
Na znak pogardy albo szacunku spółziomków;
Czasem jedenże szlachcic inaczej w Dobrzyźnie,
A pod inném nazwiskiem u sąsiadów słynie.
Dobrzyńskich naśladowac, inna szlachta bliżka
Brała również przydomki, zwane imioniska.
Teraz ich każda prawie używa rodzina,
A rzadki wie, iż mają początek z Dobrzyzna,
I były tak potrzebne: kiedy w reszcie kraju
Głupiem naśladownictwem weszły do zwyczajaju (...)⁵⁰”

Uznany badacz regionów i ich kultury, Oskar Kolberg w 1882 r. we wstępie do swojego dzieła o Ziemi Dobrzyńskiej podał: „*Obwód obejmujący niegdyś okręgi: Lipno, Rypin i Dobrzyń nad Wisłą, a obecnie powiaty lipnowski i rypiński, stanowi najznaczniejszą część dawnej ziemi Dobrzyńskiej*”, wskazując tym samym na jej odrębność od krain i ziem sąsiednich⁵¹. Tenże sam Kolberg, znając smutny epizod z jej dziejów, jakim było zabranie w nie-

⁵⁰ A. Mickiewicz, *Księga VI. Zaścianek*, [w:] A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz, czyli ostatni zajazd na Litwie. Historia szlachecka z 1811-1812 r.*, z ilustr. E. M. Andriollego, Lwów (1882), s. 378-420; *Almanach poezji Dobrej Ziemi...*, s. 69-70.

⁵¹ O. Kolberg, *Właściwości...*, s. 3.

wolę litewską w 1323 r. ponad 20 tys. Dobrzyńiaków, zauważył, że „w okolicach Obór, Stalmierza i Kikoła, przypominają Litwę wsie Wilno, Kowno i Grodzień (winno być: Wildno, Kawno i Grodzień – dop. MK). Są także wsie Nowogród i Nowogródek” – dodawał wybitny etnograf i folklorysta⁵².

Także współcześni poeci, w szczególności zaś niezmordowany jej piewca, Jan Jagodziński (1928-2017), podkreślali odrębność tej ziemi, zwracając m. in. uwagę na istnienie tu od wieków dwóch znanych klasztorów: skępskiego z przełomu XV-XVI w. i młodszego o 100 lat, oborskiego z początków XVII w.

„Nasza Ziemia Dobrzyńska,
ziemia ukochana,
Sercom polskim tyś bliska,
za matkę nam dana.
(...)
Twoją ziemię uświęcają,
dwa stare klasztory,
To przecudowne Skępe
i sławne Obory”⁵³.

Tak też uczyniła skępska poetka, Zofia E. Szczęsna, mieszkająca niemal przy klasztorze, która w utworze pt. *Matka Boska w Dobrzyńskiej Ziemi* napisała:

„Na Anioł Pański dzwony brzmią
i w Skępem, i w Oborach,
i wielbią Maryję pieśnią swą
w porankach i wieczorach.

Bądź pozdrowiona Skępska Pani
i Matko Bolesna w Oborach,
miłością serc Cię pozdrawiamy
na ziemi dobrzyńskiej w klasztorach”⁵⁴.

*

⁵² Ibid., s. 4.

⁵³ J. Jagodziński, *Pieśni o Ziemi Dobrzyńskiej*, [w:] *Almanach poezji dobrej Ziemi...*, s. 40.

⁵⁴ Z. E. Szczęsna, *Matka Boska Dobrzyńskiej Ziemi*, [w:] *Almanach poezji Dobrej Ziemi...*, s. 207.

Na marginesie dotychczasowych rozważań, choć w tym miejscu tylko pobieżnie, wyjaśniamy potrzebę właściwego stosowania nazwy „Ziemia Dobrzyńska”. Wobec istnienia w przestrzeni publicznej odmiennej i różnej pisowni nazwy tej historycznej krainy⁵⁵, wypada ostatecznie rozstrzygnąć tę kwestię, bowiem nie tak dawno w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN podjęto próbę regionalizacji historyczno-kulturowej Polski i skodyfikowania jednostek oraz (*sic!*) nazw regionów kulturowych: krain historycznych, np. Śląsk, Warmia oraz „*ziem (Ziemia Dobrzyńska, Ziemia Kaliska)*”, stosując wielkie litery w nazwach historycznych ziem i wielowyrazowych nazwach regionów. Tak więc nie tylko z powodów uczuciowych (na co do tej pory „pozwalal” *Nowy słownik ortograficzny PWN*), nade wszystko przyjmując za naczelną zasadę, iż nazwy własne regionów (obszar stanowiący pewną całość, przede wszystkim historyczną, ale także etnograficzną, geograficzną, administracyjną, a te cechy spełnia w całej pełni ten region), w języku polskim piszemy z wielkich liter, opowiadamy się za tym, aby ostatecznie nazwę interesującej nas tu ziemi – pisać właśnie z wielkich liter⁵⁶. Na szczęście rozstrzygnął o tym - i trzeba to podkreślić z mocą – *Nowy słownik poprawnej polszczyzny* z 1999 r. przy haśle: „*Dobrzyń, D. – Dobrzyńia – dobrzyński. W nazwach wielką literą: Pojezierze Dobrzyńskie, Ziemia Dobrzyńska*”⁵⁷.

Dodajmy, że wielu historyków i etnografów XIX i XX-wiecznych, zajmujących się tym regionem, jego nazwę pisało z wielkim liter. W pierwszym rzędzie trzeba wymienić *Opis*

⁵⁵ *Dobrzyńska ziemia*, [w:] *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna...*, s. 45.

⁵⁶ J. Plit, *Regionalizacja współczesnych krajobrazów historyczno-kulturowych Polski*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”, nr 27: 2015, s. 86. Zob. *Ziemia*, [w:] *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, pod red. J. Bralczyka, Warszawa 2005, s. 1002.

W „zasadach pisowni i interpunkcji” internetowego „Słownika ję z y k a polskiego” (<http://sjp.pwn.pl/zasady/Wielka-litera-piszemy;629375.html/21> III 2017), podano, że „jednowyrazowe i wielowyrzowe nazwy własne państw, regionów (...)” piszemy z wielkich liter, choć już ten sam słownik przy haśle „ziemia” podał - jasne, że mylnie - „ziemia dobrzyńska” pisano z małych liter. Podobnie mylnie: Serwis informacyjny Hamlet: <http://hamlet.edu.pl/shi/uczen/?id=ortoldm/21> IV 2017.

⁵⁷ *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, pod red. A. Markowskiego, Warszawa 1999, s. 1406.

topograficzno-historyczny Ziemi Dobrzyńskiej W. H. Gawareckiego z 1825 r.⁵⁸. Wielkich liter użyli B. Chlebowski i N. R., przy hasle „Dobrzyń nad Wisłą” w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego* z 1881 r.⁵⁹ i autorzy hasel do *S. Orgelbranda Encyklopedii powszechnej z ilustracjami i mapami* 1899 r. (t. 4, Warszawa 1899, s. 407). Nie miał wątpliwości w zakresie pisowni ziemi, której badaniu jej kultury poświęcił znaczną część swoje życia, Aleksander Petrów w pomnikowej pracy pt. *Lud Ziemi Dobrzyńskiej jego charakter, mowa, zwyczaje, obrzędy, pieśni, przysłowia, zagadki itp.* ogłoszonej z 1878 r.⁶⁰. Ziemia Dobrzyńska była zapisana z wielkich liter także w pomnikowym dziele *Lauda sejmików Ziemi Dobrzyńskiej*, wydanych drukiem w 1878 r.⁶¹. Także Oskar Kolberg w pracy pt. *Dolinami rzek*⁶² oraz Dominik Staszewski i Aleksander Maciesza - znani i cenieni historycy Mazowska Płockiego i Ziemi Dobrzyńskiej⁶³ używali wielkich liter. W 1906 r. nakładem krakowskiej Akademii Umiejętności znany krakowski historyk państwa i prawa, Józef Siemieński ogłosił znakomite dzieło (niestety wciąż niedoceniane przez historyków) pt. *Organizacja sejmiku Ziemi Dobrzyńskiej*, w którym wielokrotnie użył pisowni „Ziemia Dobrzyńska” z wielkich liter, zresztą zasadnie to motywując⁶⁴. W okresie międzywojennym wszystkie książki traktujące o tej ziemi stosowały w jej nazwie wielkie litery. Tak było też z prasą i periodykami, np. w 1938 r. w „Tece Pomorskiej” ukazała się krótka recenzja pierwszego tomiku poetyckiego 22-letniego wówczas J. Pietrkiewicza (o którym będzie tu jeszcze mowa) pt. *Prowincja*, wydanej w 1936 r., gdzie użyto

⁵⁸ W. H. Gawarecki, *Opis topograficzno-historyczny Ziemi Dobrzyńskiej...*, Przedmowa (bez n-ru) i n.

⁵⁹ B. Ch., N. R., *Dobrzyń nad Wisłą*, [w:] SGKR, t. 2: 1881, s. 87-90.

⁶⁰ A. Petrów, *Lud Ziemi Dobrzyńskiej jego charakter, mowa, zwyczaje, obrzędy, pieśni, przysłowia, zagadki itp.*, [w:] „Zbiór Wiadomości z Antropologii Krajowej, wyd. staraniem Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie”, t. 2, Kraków 1878, s. 3 i n.

⁶¹ *Lauda sejmików Ziemi Dobrzyńskiej*, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1878, passim.

⁶² O. Kolberg, *Dolinami rzek, czyli opisy podróży wzdłuż Niemna, Wisły, Bugu i Biebrzy*, Warszawa 1903, s. 145-147.

⁶³ D. Staszewski, A. Maciesza, *Zarys historyczny Ziemi Dobrzyńskiej*, Płock 1908, passim.

⁶⁴ J. Siemieński, *Organizacja sejmiku Ziemi Dobrzyńskiej*, Kraków 1906, s. 1 i n.

takiej właśnie pisowni⁶⁵. Zresztą właśnie on, jeden z najwybitniejszych Dobrzyńiaków, prof. Uniwersytetu Londyńskiego, nazwę swojej „ziemi rodnej” pisał zawsze (także przed wojną) z wielkich liter. Podobnie jeden z najbardziej znanych artystów tej ziemi, jej wnikliwy piewca, Rajmund Lewandowski (1927-1986) wszystkie swoje prace (drzeworyty, linoryty) podpisywał w tytularze jako „Ziemia Dobrzyńska”⁶⁶. Również i obecnie wiele poważnych instytucji, „funkcjonujących” w netografii nazwę „Ziemia Dobrzyńska” pisze z wielkich liter, np. Narodowy Instytut Chopina w Warszawie przy haśle „Szafarnia”⁶⁷. Stosowanie nazwy Ziemi Dobrzyńska z wielkich liter przysposobił sobie uznany portal: ziemiadobrzyńska.pl oraz Stowarzyszenie Gmin Ziemi Dobrzyńskiej w Dobrzyniu nad Wisłą, które w 2016 r. obchodziło 25-lecie istnienia⁶⁸.

O samostanowieniu Ziemi Dobrzyńskiej niepodzielnie dowodził od połowy XIV w. własny, niezwykle wymowny herb. Choć w literaturze XIX-wiecznej dopatrywano się w herbie dobrzyńskim wizerunku Władysława Łokietka (nierzadko myląc ją z Kujawami)⁶⁹, to jesteśmy pewni co to tego, iż należy w tym znaku bez wątpienia widzieć podobiznę Kazimierza Wielkiego, bowiem najwierniejszy i pierwszy wizerunek herbu Ziemi Dobrzyńskiej, do dziś dobrze zachowany, znalazł się na sarkofagu władcy, który przywrócił Ziemi Dobrzyńską do Korony po pokoju kaliskim z Krzyżakami w 1343 r. Ten fakt bezwzględnie musiał przesądzić o umieszczeniu korony królewskiej tego właśnie władcy na wizerunku umieszczonym po jego śmierci w 1370 r. w licznych miejscach Korony Polskiej.

⁶⁵ Z. B., *Jerzy Pietrkiewicz: Prowincja, „Teki Pomorska”* 1938, nr 1-2, s. 78.

⁶⁶ A. Zapora, *Rajmund Lewandowski 1927-1986, piewca Ziemi Dobrzyńskiej*, (Włocławek 2016), passim.

⁶⁷ *Szafarnia*, <http://pl.chopin.nifc.pl/chopin/places/poland/id/568/17> IV 2017.

⁶⁸ Na tej podstawie odwołuję swoje wcześniejsze stanowisko w tej sprawie, które można znaleźć w sieci: http://www.krajewskimiroslaw.pl/_media/docs/O%20nazwie%20ziemia%20dobrzy%C5%84ska.pdf 21 IV 2017.

⁶⁹ *Dobrzyńska ziemia*, [w:] S. Orgelbranda *Encyklopedia powszechna z ilustracjami i mapami*, t. 4, Warszawa 1899, s. 407, gdzie czytamy: „Władysław książę dobrzyński w zamian za Łęczycę oddał D. Łokietkowi, gdy tymczasem Jan król czeski z Krzyżakami zajął D. 1329 i tym dał powód sporu tego zakonu z Polską aż do 1343, w którym Kujawy wróciły do Korony już herbem swym od Łokietka datującymi (głowa starca z rogami, objęta u szyi i wierzchu 2 koronami na pamiątkę złania ich)”.

Herb Ziemi Dobrzyńskiej na sarkofagu Władysława Jagielly
w Katedrze Wawelskiej (zdj. MK).

Herb Ziemi Dobrzyńskiej na łuku tęczowym w kościele skępskim
(zdj. MK).

Współczesna (r. 2017) propozycja herbu Ziemi Dobrzyńskiej
(rys. E. Matejkowska).

Herb Ziemi Dobrzyńskiej znalazł się w najważniejszym, środkowym prześle krakowskiej Kamienicy Hetmańskiej (miejskiego pałacu) obok klejnotu Orła Białego. W Krakowie, do którego Kazimierz przywiązywał szczególną wagę, gdzie przebywał najczęściej i tu wystawił ponad połowę swoich dokumentów, w jego czasach w sposób szczególny wyróżniano właśnie Orła Białego (herb Królestwa i Ziemi Krakowskiej) i zaraz obok niego klejnot Ziemi Dobrzyńskiej, która – przypomnijmy to z mocą – była jedną z najważniejszych zdobyczy Kazimierza Wielkiego⁷⁰.

Herb Ziemi Dobrzyńskiej, jako niezależnej ziemi Korony Polskiej, nieprzypadkowo znalazł się na łuku tęczowym w kościele klasztornym w Skępem. Autor całej (niezwykle ciekawej) polichromii kościoła i kaplicy św. Anny z lat 1753-1755, znany bernardyński malarz, brat Walenty Żebrowski⁷¹ miał – podobnie jak całe zgromadzenie zakonne w Skępem – niezachwiane przekonanie, że trzeba ukazać herb tej ziemi, która przyjęła do siebie w 1496 r. Matkę Bożą w Jej wizerunku, wierząc, że to Ona jest dla niej nie tylko Orędowniczką u swego Syna, ale także Królową. Mógł przecież br. Żebrowski umieścić tam herb Mazowska, czy też Kujaw; umieścił jednak – wiedząc, co czyni – właśnie herb Ziemi Dobrzyńskiej⁷².

⁷⁰ M. Walczak, *Rzeźba architektoniczna w Małopolsce za czasów Kazimierza Wielkiego*, Kraków 2006, s. 267.

⁷¹ Fresk, [w:] *Uniwersalny leksykon sztuki*, pr., zbior., Warszawa 2002, s. 159; Żebrowski Walenty (?-1765), [w:] *Encyklopedia sztuki sakralnej*, Kraków 2002, s. 753; B. J. Rouba, *Polichromie kościoła klasztornego w Skępem*, [w:] *260. rocznica koronacji Figury Matki Bożej Skępskiej - Pani Marzowska*, pod red. A. K. Sitnika, Kalwaria Zebrzydowska 2016, s. 178.

W niektórych opracowaniach, np. w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 10: 1889, s. 667 (najpewniej za *Encyklopedią powszechną S. Orgelbranda*, t. 23: 1866, s. 519) mylnie podano, że wykonawcą skępskiej polichromii był (sic!) „braciszek zakonu Kazimierz Zebrzydowski”. Ten błąd utrwalil się w literaturze międzywojennej, m. in. W. Świątkowski, *Płockie i południowa Lubelszczyzna. Trzecia wycieczka po kraju*, Warszawa 1927, s. 42, a potem „przeistoczył się” w innych publikacjach, gdzie brata Żebrowskiego „przechrzczono” na Kazimierza. Brat Kazimierz Zebrzydowski był pomocnikiem w wielkim dziele malatury prowadzonej przez br. W. Żebrowskiego: zob. M. Krajewski, A. Mietz, *Zabytki Ziemi Dobrzyńskiej. Przewodnik bibliograficzny*, Włocławek 1996, s. 203.

⁷² A. Sitnik, *Skępe. Miejsce, które Bóg wybrał, a Maryja obrala dla siebie*, pod red. D. M. M. Godzika, Skępe 2015, s. 54-55. Dodajmy przy sposobności, że Rada Opiekuńcza Gminy Skępe w okresie pierwszej wojny światowej, zapatrzwszy się najpewniej

Mimo iż zarówno w XIX w., a przede wszystkim we współczesnych wizerunkach, cały czas prezentowano trudną do wytłumaczenia wersję herbu z drugą koroną (na szyi), to jednak w różnym czasie byli artyści i znawcy historii Ziemi Dobrzyńskiej, którzy potrafili odwoływać się do właściwego, pierwotnego wizerunku herbu tej ziemi. Doskonałym przykładem jest zachowany (we fragmentach) herb Ziemi Dobrzyńskiej na fasadzie pałacu wielce patriotycznej i zasłużonej dla tej ziemi i całej Ojczyzny rodziny Sumińskich w Zbójnie między Rypinem a Lipnem. Płaskorzeźbiony wizerunek herbu jest tam przedstawieniem pierwotnego znaku Ziemi Dobrzyńskiej, tj. głowa, korona z bawolimi rogami, a jednocześnie brak drugiej korony na szyi.

„*Bo w nas powrót do źródeł trwa – tam żyją o nas prawdy!*” – głoszą słowa popularnej piosenki Z. Wodeckiego pt. *Powrót do źródeł*. Trzeba więc i nam Dobrzyńiakom powrócić do pierwotnego wizerunku herbu tej ziemi. Nie było bowiem w ciągu XIV w. aż do drugiej połowy XVI w. w jej herbie drugiej korony. Była jedna królewska korona Kazimierza Wielkiego, jego duża twarz, wąsy, długie włosy i broda. Dopiero poniżej brody, która przecież zasłaniała szyję, widzimy ważny element stroju królewskiego, bądź rycerskiego – niezbyt strojny obojczyk, a nie koronę (rzekomo widoczną na szyi). Istotnym elementem herbu są rogi zwierzęcia (bawoła, bądź też tura), które żyły jeszcze na dużych połaciach leśnych (borach) tej ziemi w późnym średniowieczu, choć – wydaje się – zostały one umieszczone na herbie dość przypadkowo, może wskutek „zapatrzenia się” w herb Wielkopolski.

A zatem elementami herbu Ziemi Dobrzyńskiej winny być:

1. tarcza herbowa koloru bordowego,
2. godło herbu, tj. głowa (a nie twarz) królewska z długimi (niezbyt bujnymi) włosami, wąsami i brodą,
- 2.1. korona z wychodzącymi z niej niedużymi rogami zwierzęcia,

---

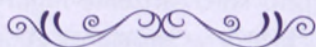
w dobrzyński herb w kościele skępskim, używała pieczęci z historycznym herbem Ziemi Dobrzyńskiej.

2.2. ozdobny element stroju królewskiego, bądź rycerski obojczyk, przykrywający górną część królewskiego korpusu.

Spośród trzech kolorów tarczy herbowej, używanych pierwotnie przy wizerunku herbu, tj. czerwonego, niebieskiego i czarnego, pierwszeństwo należy oddać temu pierwszemu, jako, że on symbolizuje ciągłe walki, przelewaną krew rycerstwa tej ziemi oraz kolejnych książąt i królów z jej wrogami: Jądźwingami, Litwinami, Prusami i Krzyżakami, aż do ostatecznego zwycięstwa po II pokoju toruńskim w 1466 r., pamiętając wciąż o ważnym wydarzeniu z tego długiego okresu, jakim była data 1343 r., czyli zawarty przez Kazimierza Wielkiego pokój z Krzyżakami i odzyskanie Ziemi Dobrzyńskiej. Herb „zrodzony”, można rzec, w połowie tego okresu i ugruntowany w czasach Kazimierza Wielkiego oraz jego następców już z dynastii jagiellońskiej (Władysława Jagiełły i Kazimierza Jagiellończyka, widoczny także na ich sarkofagach na Wawelu) nie może być wyparty ideą i dość swobodnym wyobrażeniem B. Paprockiego z 1584 r., tj. z czasów po upadku linii Jagiellonów⁷³.

⁷³ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego...*, s. 912, który pisząc, iż „herb, albo znak najwspanialszy, człowieczą głowę między dwiema koronami, która stąd tę ozdobę wzięła, iż rycerstwo onych krain w samej nieprzyjacielskiej prawie garści będąc, zawsze panom swoim wiarę statecznie trzymali”, nie uwzględnił, iż znak ów „rodził” się nie w gronie dobrzyńskiej rycerstwa, a na dworze królewskim w Krakowie.

Srowadzenie Figury Matki Bożej do Ziemi Dobrzyńskiej i Jej królowanie w Dobrej Ziemi

Skępe (najpierw – *Scampe*, *Skąpe*⁷⁴, potem – jeszcze w 1901 r. – *Skempe*)⁷⁵, założone za przyzwoleniem królewskim w 1455 r., położone w samym sercu Ziemi Dobrzyńskiej, które szcząc się odzyskaną wolnością w 1411 r., okazało się miasteczkiem gościnnym najpierw dla objawień Najświętszej Maryi Panny w miejscu dzisiejszej fundacji, a nie w Borku, a następnie dla wizerunku Matki Bożej, a potem, dla gorących Jej czcicieli, w pierwszym rzędzie wiernego ludu tej ziemi, a niebawem – gdy doszło za przyczyną Paniienki Skępskiej do rozgłosu – dla wiernych, ciągnących tu z ziem ościenych. Zanim nastąpiło sprowadzenie Figury Skępskiej, Skępe na Ziemi Dobrzyńskiej, a w istocie „o 2000 kroków odległa od miasteczka wioska Wymyślin”⁷⁶, zostało objawione przez Boga

⁷⁴ A. Pawiński, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 1: *Wielkopolska*, Warszawa 1883, s. 314.

⁷⁵ F. M. S., *Skempe*, [w:] *Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda*, t. 23, Warszawa 1866, s. 518.

⁷⁶ S. Barącz, *Cudowne obrazy Matki Najświętszej w Polsce*, Lwów 1891, s. 246, gdzie jednak „Wymyśliny” (zapewne *lapsus calami*); A. Bobiński, J. M. Bazewicz, *Przewodnik po Królestwie Polskiem z dodaniem wielkiej mapy ściennej gubernji Królestwa Polskiego*, Warszawa 1901, s. 160.

F. M. S., *Skempe*, [w:] *Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda*, t. 23: 1866, s. 518 - wydaje się zasadnic - utrzymuje, że „wspomniany kościół nie jest właściwie w Skempem, lecz właściwie w wiosce Wymyślinie, o parę tysięcy kroków od niego oddalanej, która jednak, według wszelkiego podobieństwa, już po fundacji klasztoru powstała”. Początkowo ta część Skępego z łaskami słynącą Figurą MB Skępskiej nazywano *Villa* (z jęz. łacińskiego - wiejska posiadłość, wiejski dom), później dopiero nazwana jako Wymyślin. Zob. M. Borucki, *Ziemia kujawska pod względem historycznym, geograficznym, archeologicznym, ekonomicznym i statystycznym opisana przez...*, Warszawa 1882, s. 41, gdzie informacja, że właściciel miasteczka Skępe, Ludwik Zieliński pobierał

i Najświętszą Maryję Panne: „Na miejscu tem, przy drodze wiodącej do miasta Lipna, niekiedy widywali pasterze jasność, na kamieniu tam będącym, stąd ryli na tym kamieniu krzyżyki i modlili się tam. Następnie r. 1480 widziano nawet w światłości i Najświętszą Maryję Panne, i niektórzy modląc się doznawali cudownych uzdrowień”⁷⁷. Dowiadujemy się o tym z XVI-wiecznej, wiarygodnej kroniki Jana z Komorowa: „W czasie srożącej się zarazy około św. Michała (29 września) przy drodze leżał jakiś kamień z wyrytymi na nim krzyżami. Znajdował się on w miejscu, gdzie od niedawna jest brama klasztoru lub narożnik kościoła obok bramy. Tam właśnie była droga. Kamień ten został włączony w fundamenty muru, by hałas pochodzący z odłupywania tego kamienia przez pielgrzymów nie przeszkadzał braciom w czasie modlitwy brewiarzowej. Ktokolwiek jechał tą drogą konno i wyrażał się lub postępował nieprzyzwoicie, albo był pijany, wóz wywracał się i coś się psuło, zdarzały się rzeczy niezwykłe. Pewien pobożny, chociaż biedny człowiek po kilku latach podawał jako rzecz pewną, że widział Najświętszą Dziewicę obok wspomnianego kamienia. Powiedziała mu: »Miejsce to będzie miłe Bogu i Mnie. Chcę, aby tu byli jacyś zakonnicy, mili mojemu Synowi«. Wiadomość o objawieniu rozeszła się wśród ludzi. Przychodzili tu chorzy i strapieni z różnymi potrzebami i spełniały się ich prosby. Jeszcze w tym samym roku (1495 - dop. MK) postawiono tu znak krzyża z wizerunkiem Ukrzyżowanego. Mnie, piszącemu te słowa, opowiadał to człowiek uczciwy, odpowiedzialny i wierny, który tam przebywał, a nawet kierował pracownikami. W tym czasie przyszła też grupa ponad stu ludzi, by wypełnić swoje śluby. W grupie tej było dwóch opętanych, którzy zobaczywszy to miejsce, zaczęli uciekać do lasu, ale ujęci przez krewnych i doprowadzeni powtórnie na to miejsce, zaczęli krzyczeć, że są oślepieni przez Dziewicę. Mówili, że wkrótce będą tu jacyś bośi zakonnicy i że to miejsce nigdy nie będzie w posiadaniu księży diecezjalnych, jak w Syepercz i zaraz przy tym krzyżu, ostatnio postawionym, zostali uwolnieni od diabła. Człowiek ten dodał: »My wtedy nie rozumieliśmy, o jakich zakonnikach mówi. Zrozumieliśmy to dopiero po czterech latach, gdy bracia zaczęli tu mieszkać, bo nigdy przedtem nie wi-

ze wsi Wymyślin Gbury (czyli wsi z zamożnymi chłopami) 90 zł czynszu od włościan i arend.

⁷⁷ Cyt. za: Waclaw z Sulgostowa (Edward Nowakowski), *O cudownych obrazach Przenajświętszej Matki Bożej w Polsce. Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne*, Kraków 1902, s. 601.

*dzieliśmy u nas bracia*⁷⁸. Dlatego w 1495 r. kasztelan kruszwicki, „pan na Skempem”, Mikołaj Kościelecki wzniósł tu niewielki kościółek. Z XVI-wiecznego pamiętnika, pisanego po łacinie przez skępskiego zakonnika, w tłumaczeniu podajemy historię przybycia do Skępego łaskami wslawionej Figury N. M. Panny Skępskiej: „Kasztelan Kościelecki miał córkę imieniem Zofia⁷⁹, która sparaliżowana, żadnej władzy nie miała. Te, gdy w lektyce niesiono, do świeżo wystawionego przez jej ojca kościółka, naraż otaczającym ją objawiła, że czuje się zupełnie zdrową, z lektyki o swojej mocy wysiadła i z podziwieniem tych wszystkich, którzy ją bezwładną znali, dalszą drogę do kościoła piechotą odbyła. Gdy następnie we śnie N. M. Panna jej się ukazała, chcąc się Jej wywdzięczyć za cudowne swoje uzdrowienie, votum

⁷⁸ Jan z Komorowa, *Kronika Zakonu Braci Mniejszych Obserwantów (1209-1531)*, przetł. K. Żuchowski, Kalwaria Zembrzydowska 2014, s. 280.

Także, choć nieprecyzyjnie: *Memoriale Ordinis Fratrum Minorum a Fr. Ioanne de Komorowo Compilaturum*, red. K. Liske, A. Florkiewicz, Monumenta Poloniae Historica, t. 5, Lwów 1888, s. 283-284; K. Pawłowska, *Madonna Skępska – źródło życia i artystycznego natchnienia*, „Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WIN”, t. 2, Rypin 1992, s. 27.

⁷⁹ H. E. Wyczawski, *Sanktuarium Matki Boskiej w Skępem*, „Studia Płockie”, t. 13: 1985, s. 151 - zdaje się - mylnie wprowadził do historiografii imię córki Mikołaja Kościeleckiego jako „Katarzyna”. Za nim powtórzyli to - niestety - inni historycy tego miejsca. Należy przy tym wyjaśnić, Mikołaj Kościelecki (ok. 1440-1512) z małżeństwa z Anną Bochotnicką z Oleśnicy h. Dębno pozostawił cztery córki: NN, Bernardę, Katarzynę, żonę Mikołaja Walewskiego z Walewic h. Pierzchała, podkomorzego sochaczewskiego oraz Zofię, za Wiktorynem Sempelborskim, zob. A. Świczawski, *Kościelecki Mikołaj z Kościelca h. Ogończyk*, PSB, t. 14: 1968-1969, s. 415-416; M. Krajewski, NSBZD, t. 1: 2014, s. 485. Z tej informacji można wnosić, iż interesującą nas osobą mogła być jedna lub druga z córek Mikołaja, jednak należy dać wiarę Józefowi Zielińskiemu, który będąc w posiadaniu XVI-wiecznego pamiętnika skępskiego bernardyna, Bernarda z Szamotoł, przetłumaczył go i podał do „Tygodnika Ilustrowanego” w roku 400-lecia sprowadzenia Figury NMP Skępskiej (1896 r.), gdzie jest imię Zofia. Imię to znajdujemy także w zapisie przy haśle „Skempe” w 23. tomie *Encyklopedii powszechnej* z 1866 r.: „Według podania w *kronice klasztornej* (podkr. MK) zapisanego, znajdująca się w ołtarzu cudowna statua Matki Boskiej, która zarówno Częstochowskiej używała stawy, nabyła w Poznaniu r. 1496 Zofija, córka Mikołaja Kościeleckiego, kasztelana kruszwickiego” (s. 518). Imię Zofia widzimy również w wiarygodnych opracowaniach XIX-wiecznych oraz historyków Kościoła z początków XX wieku, w tym dominikanina, o. Sadoka W. F. Barącz, znanego galicyjskiego historyka i kronikarza, ale także w *Katalogu zabytków sztuki w Polsce*, t. 11: *województwo bydgoskie*, pod red. T. Chrzanowskiego i M. Korneckiego, z. 9: *powiat lipnowski*, inw. przepr. R. Brykowski, I. Galińska i H. Sygietyńska, Warszawa 1969, s. 52. Podobnie ks. W. Helenowski, *Cudowna Skępska Maria nasza*, wyd. pierwsze, (Gostynin) 1948, s. 6-7.

uczyniła, że przyozdobi kościół figurą N. Panny. W tym celu udała się do Poznania i tam u miejscowych snyczerzy poszukiwała figury, starając się znaleźć podobną do N. Panny, widzianą we śnie. Gdy wreszcie, po długich, daremnych poszukiwaniach, wątpiąc już, czy taką znajdzie, do jednego snyczerza przybyła, a ten otworzył jej szafę ze świętymi figurami do obejrzenia, zdziwił się mocno, spostrzegłszy między niemi jedną N. Maryi Panny, której wcale nie był wykonał. Kościelecka poznała w niej widzianą we śnie N. Pannę. Za statuetkę ofiarowała snyczerzowi znaczne pieniądze, których tenże jednak przyjąć nie chciał, widząc w tem cud Boski, i takową, nic nie przyjąwszy, Kościeleckiej oddał. Tę statuetkę zabrawszy, przywiozła do Skepego i z wielkim nabożeństwem w kościółku postawionym przez ojca, pomieściła. Odtąd cuda zaczęły się mnożyć, napływ pielgrzymów coraz się zwiększał, a rozgłos o N. Pannie Skepskiej po całym kraju się rozniósł⁸⁰. Jak widać z kronikarskich, XVI-wiecznych zapisów Figura Matki Bożej, zwana już od 1496 r. Matką Bożą Skępską, została znaleziona cudem w Poznaniu, (wcześniej w tym miejscu, na Ziemi Dobrzyńskiej objawiła się wiernym w czasie morowej zarazy w lasku dębowym, położonym na zachód od dzisiejszego kompleksu kościelno-klasztornego), tak zresztą jak cudownie uzdrowiona została za przyczyną NMP córka dobrodzieja skępskiego kościoła, w którym znalazła nie tylko godne schronienie, ale i cześć wiekową. U podstaw tego historycznego zdarzenia legły dwie wartości: głęboka wiara i przykładowa wdzięczność. Podał o tym w 1900 r. autor opisyjący słynące cudami obrazy Maryi: „Kościelecki usłuchał objawienia (Jana z Pobiedziska – dop. MK) i wystawiwszy w r. 1496 drewniany kościółek na część Matki Bożej, sam wkrótce doświadczył cudu uleczenia swej sparaliżowanej córki, która po przyjściu do zdrowia, wywdzięczając się za doznaną łaskę, ozdobiła kościółek Figurą Bogarodzicy, odkrytą i znaną w Poznaniu”⁸¹. Nie bez powodu gorący czciciel Matki

⁸⁰ J. Zieliński, *O Skepem i o cudami słynącej N. M. Pannie Skepskiej*, „Tygodnik Ilustrowany” 1896, nr 33, s. 650. Nieco inną wersję znalezienia Figury NMP w Poznaniu przytacza B. Ciesielska, *Skepe w opisie i fotografii*, pod red. M. Krajewskiego, Brodnica-Skepe 2016, s. 160: „Wziąć ten wizerunek pozwalam, ale pieniędzy nie mogę, ponieważ to dzieło Boskie, a nie moje, ani moich ludzi robota. Cudem Boskim ten obraz na to miejsce zesłany, więc go cenić i sprzedawać nie mogę”.

⁸¹ A. O., *Miejsce słynące cudami obrazów Maryi*, z przedm. W. Taczanowskiego, Warszawa 1900, s. 36-37. Zob. W. H. Gawarecki, *Opisanie kościoła z klasztorem Księży Bernardynów w mieście Skepem*, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, t. 11,

Bożej Skępskiej, ks. Wincenty Helenowski w wierszu pt. *Pieśń do Matki Bożej Skępskiej* podkreślił, że Skępe jest z tego powodu miasteczkiem szczęśliwym:

„Szczęśliwe jesteś Skępe, że ci się dostało
Posiadać w swej świątyni, co niebo zdziałało”⁸².

Dalszy rozwój pierwotnej fundacji kasztelana Mikołaja Kościeleckiego (1485-1535), ojca „patronki” Figury Skępskiej⁸³, Zofii był możliwy dzięki przywiązaniu do ziemi rodzonej (jak mówił W. Orkan – „ziemi rodnej”), Ziemi Dobrzyńskiej innego Kościeleckiego, także Mikołaja ze Skępego (ok. 1440-1518), syna założyciela miasteczka w 1455 r., również (po trzykroć!) Mikołaja (ok. 1400-1479). Mianowany biskupem chełmskim, po wstąpieniu na tron Zygmunta I, wycofał się z działalności politycznej, rzadko bywał w stolicy biskupstwa – Krasnym Stawie, przebywając w większości w klasztorze Ojców Bernardynów w Skępem, gdzie w 1508 r. rozpoczął budowę nowego kościoła, konsekrowanego już w uroczystość Zwiastowania NMP 1511 r.⁸⁴. Hojność M. Kościeleckiego – godnego syna Ziemi Dobrzyńskiej – nie miała sobie równych w tym czasie, mimo iż legenda podniosła jego zasadniczość w dziele kolatorstwa. Jeszcze na początku XX w. nauczycielowi muzyki, w istniejącym w pomieszczeniach zabranych w 1864 r. klasztorowi, Seminarium Nauczycielskiego, Faustynowi Piaskowi jeden ze starszych mieszkańców Skępego, Bartłomiej Koleżyński opowiedział następującą historię: „Kiedy jeden z braciżków bernardyńskich zwrócił się do dziedzica dóbr skępskich z prośbą o przydzielenie zakonowi ziemi pod budowę klasztoru, dziedzic uśmiechnąwszy się, rzekł: «Owszem, dam ci tyle, jak daleko poniesiesz ten kamień» – wska-

Warszawa 1846, s. 246. Nickiedy mylnie podaje się: Jan Kuśnierz z Pobiedzisk, zamiast: Jan z Pobiedziska, z zawodu kuśnierz. (Pobiedziska - miejscowość między Poznaniem a Gnieznem, dziś siedziba gminy miejsko-wiejskiej, woj. wielkopolskie).

⁸² W. Helenowski, *Cudowna Skępska...*, s. 15.

⁸³ *Kościelecki Mikołaj ze Skępego h. Ogończyk (1485-1535)*, [w:] M. Krajewski, NSBZD, t. 1: 2014, s. 486-487.

⁸⁴ *Skępe*, [w:] *Encyklopedia sztuki sakralnej*, pr. zbior., Kraków 2002, s. 591; *Kościelecki Mikołaj ze Skępego (ok. 1440-1518)*, [w:], M. Krajewski, NSBZD, t. 1: 2014, s. 495-486. S. Barącz, *Cudowne obrazy Matki Najświętszej w Polsce*, 1891, s. 247 podał datę konsekracji kościoła - 22 lutego 1511 r. W niektórych opracowaniach podaje się datę konsekracji na rok 1512.

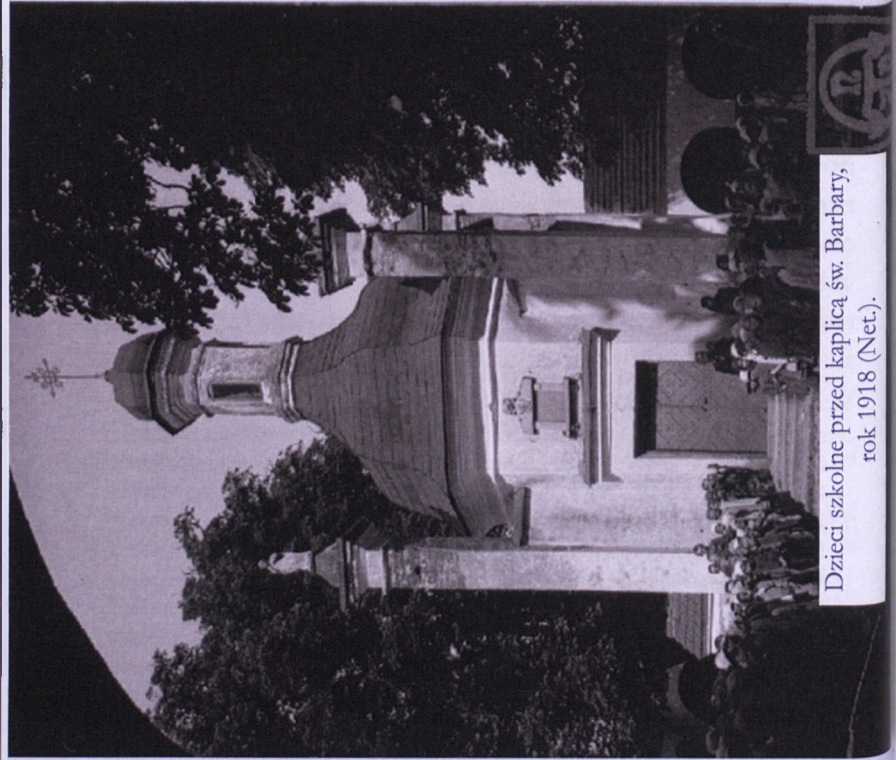
zując na leżący opodal dosyć duży głaz. Braciszek, przeżegnawszy się, odwiązał pasek, przewiązał nim kamień i, wzięwszy go na plecy, udał się przed siebie. Kiedy doszedł do miejsca, w którym kończy się okalający klasztorne zabudowania mur, wystanemu za nim do kontroli słudze wydało się, że zakonnik może zbyt daleko ponieść kamień i skrzywdzić dziedzica przez uzyskanie dużego obszaru, przeciął nożem pasek, a kamień spadł na ziemię; od tego miejsca wznoszą się mury okalające zabudowania klasztorne, a ów kamień wmurowany w narożnik muru otaczającego obecny ogród seminarium⁸⁵.

Wobec pewnych różnic w dacie przybycia bernardyńców do Skępego, głównie spowodowanych dość swobodnym odczytaniem dokumentów przez ks. J. Krystosika, który tę datę przesunął na rok 1499, należy w tym miejscu poczynić istotne wyjaśnienia⁸⁶. Ks. Mikołaj Kościelecki do porozumienia się w sprawie obsadzenia wzniesionego przez niego kościółka w Skępem bernardynami, zaprosił w roku 1498 do Włocławka gwardiana klasztoru Ojców Bernardynów w Kole, o. Euzebiusza z Kalisza i o. Melchiora Gusza – przyszłego przełożonego w Skępem. Potem skierował prośbę do wikariusza zakonnej prowincji (obecnie jest to funkcja prowincjała), bł. Władysława z Gielniowa (*notabene* prowincjała w latach 1487-1490 i 1496-1499) o formalne przyjęcie fundacji. Wystarał się również o zgodę na nową fundację papieża Aleksandra VI. Na tej podstawie bernardyni przybyli do Skępego, z myślą tworzenia nowej placówki, w święto Zwiastowania NMP w dniu 25 marca 1498 r., w osobach: o. Melchior Gusz, pierwszy przełożony w Skępem, o. Jan z Raszkowa i brat zakonny Antoni, z zawodu rymarz⁸⁷. Początkowo zamieszkali oni w zabudowaniach dworskich w pobliżu kościółka fundowanego przez Kościeleckiego. W dniu 27 września 1498 r. zakonnicy otrzymali od bpa pło-

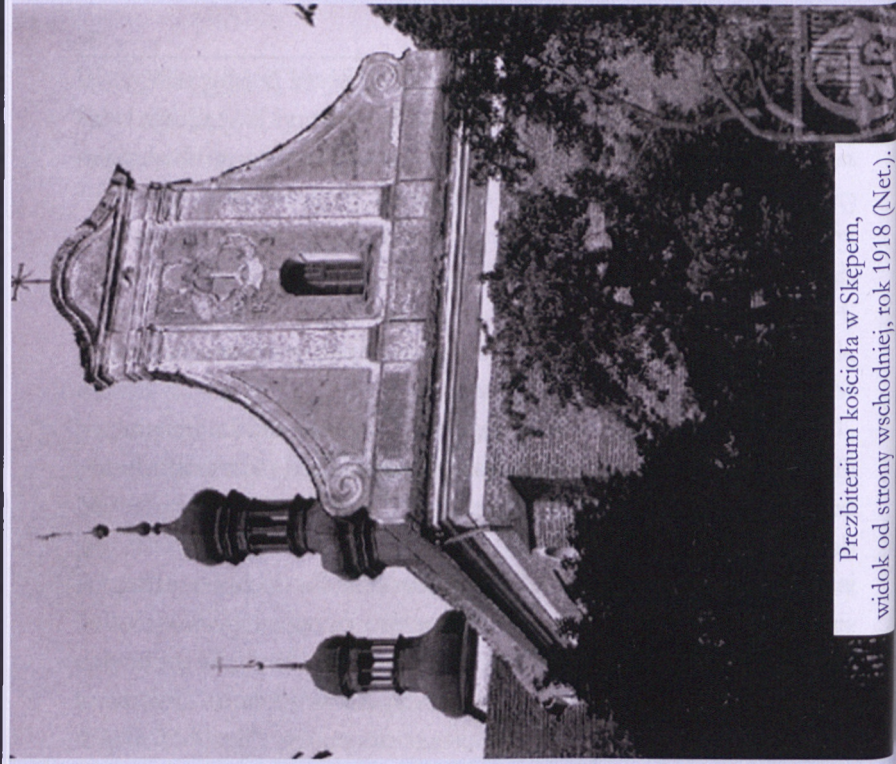
⁸⁵ F. Piasek, *Materiały do dziejów Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie (1867-1916)*, Płock 1939, s. 18-19.

⁸⁶ J. Krystosik, *Krótkie wiadomości...*, s. 22-23.

⁸⁷ Nie należy jednak mylnie odczytywać zapisu o. C. Damirskiego, *Kronika Bernardynów w Polsce (1453-1651)*, przeł. K. Żuchowski, Kalwaria Zebrzydowska 2016, s. 37, który w „Wykazie klasztorów i fundacji Braci Mniejszych w Polsce” zapisał: „Klasztor w Skępem przy kościele Zwiastowania NMP. Fundował pan Mikołaj Kościelecki - 1497”. Zapewne miał on na myśli wcześniej wzniesiony kościółek przez ojca Zofii, stanowiący podstawę pierwotnej fundacji.

Dzietci szkolne przed kaplicą św. Barbary,
rok 1918 (Net).

Prezbiterium kościoła w Skępem,
widok od strony wschodniej, rok 1918 (Net).

ckiego Jana Lubrańskiego, rezydującego wtedy w Sandomierzu, dekret zezwalający na objęcie fundacji i zgodę na rozpoczęcie pracy duszpasterskiej w Skępem, zaś oficjalne wprowadzenie zakonników na nową placówkę odbyło się prawdopodobnie w dniu 27 listopada 1498 r.⁸⁸. Potwierdzenie tego faktu znajdujemy u o. Jana z Komorowa w *Kronice Zakonu Braci Mniejszych*, który podał: „*W roku Pańskim 1499 ojciec Władysław zwołał kapitułę prowincjalną do Warszawy na święto Bożego Ciała (30 maja). (...) Z tej kapituły wysłano powtórnie innych braci, by ocenili, czy klasztor w Skępem i Połocku jest już odpowiednio przygotowany do zamieszkania przez braci*”⁸⁹. Z tego zapisu należy wnosić, iż zakonnicy mieszkali i pracowali w Skępem od blisko roku, jednak fundacja nie była jeszcze przyjęta i konwent nie został jeszcze formalnie ustanowiony. Wysłannicy kapitulni w roku 1499 mieli zatem sprawdzić, w jakim stanie jest przyszłość skępskiej fundacji i czy można ją przyjąć. W 1502 r. kapituła w Kobylinie przyjęła fundację (klasztor) skępski i dla zaspokojenia potrzeb duszpasterskich wysłano z niej 7 zakonników z gwardianem na czele. W 1509 r. klasztor skępski, podniesiony został do rzędu konwentów formalnych. Po zakończonym prowincjalstwie o. Władysław z Gielniowa został przełożonym w Skępem w latach 1501-1504, a rok później, 4 maja 1505 r. - zmarł. Tożsame informacje dotyczące się daty sprowadzenia bernardynów do Skępego znajdujemy u o. S. Barącza, który podał: „*Ks. Mikołaj Kościelecki zamyśla obszerniejszy kościół z klasztorem budować. W tym celu sprowadza około r. 1498 OO. Bernardynów, którzy tymczasowo w domku wiejskim (...) umieścili się*”⁹⁰.

Zatem Skępe i na wskroś, w swoim materialnym bycie, dobrzyńska rodzina Kościeleckich byli przy „narodzinach”

⁸⁸ H. E. Wyczawski, *Sanktuarium Matki Boskiej w Skępem*, „Studia Płockie, t. 13: 1985, s. 151; W. F. Murawicc, *Skępe (Scampe, Skape)*, [w:] *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, pod red. H. E. Wyczawskiego, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s. 323, który, wychodząc z daty dziennej dokumentu bpa Lubrańskiego „*feria 5 Translationis S. Stanisłai*” (27 IX), dostrzegł, że święto translacji (uroczyste przeniesienie) relikwii św. Stanisława przypadało pod koniec XV w. w czwartek (*feria 5*) tylko w 1498 r., a nie w 1499 r., jak to mylnie podawały późniejsze opracowania. Zob. także A. Sitnik, *Skępe...*, s. 32.

⁸⁹ Jan z Komorowa, *Kronika Zakonu...*, s. 281.

⁹⁰ S. Barącz, *Cudowne obrazy...*, (347. *Skape*), s. 247.

Bp Mikołaj Kościelicki, portret w Skępem,
data 1498 jest datą sprowadzenia Bernardynów przez Kościelickiego,
a nie datą budowy obecnego kościoła i klasztoru (zdj. DG).

Matki Bożej Skępskiej, a zarówno oni sami, jak też ich dzieci, trwając przy dobrzyńskich korzeniach, po przejściu ziemskiej wędrówki, kazali się chować, w podziemiach skępskiego kościoła, chcąc przez to być bliżej Tej, której zawierzyli swoje życie i czyny dla tej ziemi. Podkreślmy to wyraźnie, iż ten wiekowy akt fundacji obył się bez udziału szlacheckich rodów z Mazowsza, czy też Kujaw, mimo że z tymi ziemiami Ziemia Dobrzyńska żyła przecież w dobrym sąsiedztwie. Także w kolejnych wiekach utrzymanie i rozwój fundacji zapewnili dobrodzieje i kolatorzy dobrzyńscy. Wiedział to dobrze, młody i ambitny poeta i pisarz, gorący czciciel Matki Bożej Skępskiej, potem znany na całym świecie tłumacz na język angielski dzieł Karola Wojtyły, Jerzy Pietrkiewicz (1916-2007), który już w 1938 r. napisał: „*Ziemie Dobrzyńską jednoczy wspólny kult religijny. Oto w Skępem wśród trzech pięknych jezior wznosi się klasztor z cudowną statuą Matki Boskiej. 8 września ciągną do Skępego dostownie setki procesji. Ten dzień jest świętem regionalnym Ziemi Dobrzyńskiej. Powinien być dla tej ziemi także świętem urzędowym. Nie wolno bowiem niszczyć głębokiej i tak szczerze jednolitej tradycji. Matka Boża Skępska jest królową Ziemi Dobrzyńskiej* (podkr. MK)”⁹¹.

Zaznaczył to także w 1948 r. kapłan diecezjalny, a jednocześnie równie żarliwy czciciel NMP Skępskiej, ks. Wincenty Helenowski: „*W późniejszych wiekach dzięki ofiarności kolatorów i dziedziców skępskich, rozszerzono klasztorne budowle, ostatecznie doprowadzając je do stanu sprzed kilkudziesięciu lat*”⁹². Jest to zatem jeden z wielu powodów, dla których Najświętszą Maryję Pannę Skępską, Matkę Bożą Brzemienią należy tytułować Królową Ziemi Dobrzyńskiej, Mazowsza i Kujaw. Stąd niezrozumiałym jest, że wielu historyków, także historyków sztuki, jeszcze w 2016 r. NMP Skępską tytułowało „Panią Mazowsza”.

Kiedy w dniu 18 maja 1755 r. dokonano koronacji figury Matki Bożej Skępskiej, a uroczystościom przewodniczył biskup sufragana chełmiński, Fabian Płaskowski (1705-1784), złotą koronę, ufundowali dla Figury Matki Bożej – dla „swojej”

⁹¹ J. Pietrkiewicz, *Ziemia Dobrzyńska nieznaną i zapomnianą*, „Teki Pomorska” 1938, nr 1-2.

⁹² W. Helenowski, *Cudowna Skępska...*, s. 10.

Matka Boża z koroną papieską z 18 maja 1755 r.
(zdj. z archiwum klasztornego (autor NN), sprzed kradzieży korony
w 1980 r., o. Marian Wachowicz, który wtedy pracował w Skępem i wi-
dział koronę, potwierdził jej autentyczność).

Koronatka – medalik wybity z okazji koronacji Figury NMP Skępskiej w 1755 r. (zdj. nadesł. DG).

NMP Skępskiej mieszkańcy Skępego i okolic, w pełni przekonani, że tu na Ziemi Dobrzyńskiej, stanowiącej wciąż oddzielną krainę Rzeczypospolitej, mają swoją Orędowniczkę w trudnych sprawach do Jej Syna, Jezusa Chrystusa⁹³. Nie prosili o złoto na koronę ani swoich sąsiadów zza Skrwy – Mazowszan, ani zza Wisły – Kujawian, ani też zza Drwęcy – Chełmniaków. Kiedy we wrześniu 1980 r. korona ta padła łupem złodzieja, ponowna rekoronacja figury Matki Bożej Skępskiej odbyła się cztery lata później (za czasów gwardiana o. Waldemara Batorskiego), w uroczystość Narodzenia Najświętszej Maryi Panny, 8 września 1984 r., dokonana przez bpa płockiego, ks. dra Bogdana Sikorskiego, dodajmy, w trudnym czasie jeszcze nie do końca zabliznionych ran, zadanych w niedawno zakończonym stanie wojennym w Ojczyźnie naszej⁹⁴.

W lokalnej przestrzeni przez szereg dziesięcioleci nieśluszenie powtarzany był i ugruntowywany zawężający tytuł dla NMP Skępskiej, a mianowicie: „*Pani Mazowska i Kujaw*”, np. w *Uchwale Rady Miasta Rypin z 2015 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na latach 2015-2018*⁹⁵. Nie ustrzegła się tegoż autorka rozdziału popularnonaukowej książki z 2016 r. pt. *Szlakiem gotyckich figur. Madonny i Piety, Bog-*

⁹³ Maria Valtorta - „Poemat i nie tylko”, *Królowa Mazowska i Kujaw*, <https://www.facebook.com/poematvaltorta/2011112017>.

Przy sposobności podajemy wykaz miejscowości z podaniem dat z ukoronowanymi obrazami: 1. rok 8 IX 1717 - *Częstochowa*; 2. 1718 - *Nowe Troki*; 3. 1723 - *Kodeń*; 4. 1724 - *Sokal*; 5. 1727 - *Podkamień*; 6. 1730 - *Żyrowice*, 7. 1739 - *Warszawa* (u kapucynów); 8. 1749 - *Łuck* (u dominikanów); 9. 1750 - *Wilno* (u bernardynek); 10. 1751 - *Lwów* (u dominikanów); 11. 1752 - *Łąki Bratjańskie*; 12. 1752 - *Leżajsk*; 13. 1754 - *Chełmno* (kość. farny); 14. **1755 - Skępe**; 15. 1755 - *Jarostaw*.

⁹⁴ H. E. Wyczawski, *Sanktuarium...*, s. 160; W. Świątkiewicz, *Uroczystość rekoronacji figury Matki Bożej Skępskiej Królowej Mazowska i Kujaw*, „Słowo Powszechne” 1984, nr 186, s. 1-2; M. Krajewski, *Skępe. Zarys dziejów i obraz współczesny*, Rypin-Skępe 1996, s. 80-81; K. Pawłowska, *Sanktuarium Maryjne Skępe...*, s. 172-173.

⁹⁵ *Uchwała Nr VI/52/15 Rady Miasta Rypin z 8 czerwca 2015 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na latach 2015-2018...*, s. 51. Tam również mylnie podano, że „po Skępem, Osiek Wielki śmiało można zaliczyć do najbardziej uprzywilejowanych miejsc na ziemi dobrzyńskiej słynących cudami”, podczas, gdy powszechnie wiadomo, że takim miejscem po Skępem są ponad wszelką wątpliwość najpierw Obory. Zob. m. in. M. Krajewski, *Oborzajskie Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej Pani i Królowej Ziemi Dobrzyńskiej*, Kraków-Obory-Brodnica 2016, pass.

da Derkowska-Kostkowska, która podała: „*Sanktuarium Najświętszej Maryi Panny Skępskiej, Matki Bożej Brzemiennej – Królowej Mazowsza i Kujaw*”, choć w innym miejscu, opisując przybycie Ojców Bernardynów do Skępego w 1498 r., dodała: „*Dwa lata później za sprawą stryja Mikołaja, również Mikołaja, Kościeleckiego, biskupa chełmskiego i właściciela Skępego, przybyli z Koła pierwsi bernardyni, którzy objęli pieczę nad figurą i patnikami, pielgrzymującymi z Mazowsza, Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*” (podkr. MK), powiedzmy to wyraźnie – przede wszystkim z Ziemi Dobrzyńskiej, jako, że w wiekach staropolskich pielgrzymowanie miało charakter przede wszystkim lokalny, a nie ponadlokalny⁹⁶. Przyczyny takiego pojmowania tytułu dla wizerunku NMP Skępskiej należy upatrywać w XIX-wiecznych zainteresowaniach Ziemią Dobrzyńską, Skępem i miejscową fundacją głównie przez plockich historyków, także księży diecezjalnych związanych ze stolicą biskupstwa. Tak też postąpił „wędrowny” historyk, ks. Roch Filochowski, który w wydanej w 1881 r. książeczce, stanowiącej „*ciekawe opowiadania pielgrzyma*”, podał m. in. „*Za przyczyną Matki Boskiej otrzymano liczne dobrodziejstwa i nie dziw, że całe Mazowsze i Kujawy, jak wierne dziatki, licznie się tu zbierają u stóp swej Matki łaskawej. Ile Ona serca otarła, ile serc rozradowała, nawróciła grzeszników, nikt zliczyć nie potrafi! Wielu nawet po śmierci kazało się tu pochować...*”⁹⁷. Kto wczyta się dokładnie w te słowa, zorientuje się mimo wszystko, że ks. R. Filochowski pisał, że Matka Boża w skępskim wizerunku odbierała chwałę i prośby, jakby dodatkowo od ludu Bożego z sąsiednich krain, Mazowsza i Kujaw. Zresztą przy tym opisie, podając informację, że „*wielu (...) kazało się tu pochować*”, wymienia „pomniki” dobrodziejów tego miejsca, pochodzących właśnie z Ziemi Dobrzyńskiej, tj. „*Zboińskich, Markowskich, Koziebrodzkich*”⁹⁸. W podziemiach kościoła skępskiego oraz na przykościelnym cmentarzu, ale także w XIX i pierwszej połowie XX w. w katakumbach „na Borku”

⁹⁶ B. Derkowska-Kostkowska, *Skępe-Wymyślin*, [w:] *Szlakiem gotyckich figur. Madonny i Piety*, Bydgoszcz 2016, s. 141, 143.

⁹⁷ R. Filochowski, *Część druga ciekawych opowiadań pielgrzyma a mianowicie opowiadania z Koziebrodach, Sierpcu, Żurawinku, Skępem, Lipnie, Rypinie, Radzikach, Oborach i Zurominie*, Warszawa 1881, s. 85-86.

⁹⁸ *Ibid.*, s. 88.

chowali się prawie wyłącznie dziedzice⁹⁹, dobrodziejcie i ziemianie dobrzyńscy. Wystarczy w tym celu przeszedź *Tablicę u OO. Bernardynów Skępem pn. „Pamiętnik dobrodziejów...”*, którą można oglądać w przejściu do zakrystii, by się o tym dokładnie przekonać. Po kościele pochowano fundatora obecnej świątyni i klasztoru bpa Mikołaja Kościeleckiego, który wcześniej (1515 r.) przeniósł tam swoich rodziców ze skępskiej fary¹⁰⁰. Ten sam autor, podając informacje o koronacji Figury Panienci Skępskiej w 1755 r., słusznie zauważył, że „*uprawdźcie dziedzice* (Kościelecycy – dop. MK) *ufundowali ładny kościół, ale pobożni panowie dużo mu ozdób dodali i rozszerzyli: mianowicie Michał Działyński i Zboiński Ignacy, wojewodowie płocky*”¹⁰¹, dodajmy – wywodzący się z dobrzyńskich rodów rycerskich i na Ziemi Dobrzyńskiej posiadających tu swoje, nierzadko rozległe, włości. Ten pierwszy, wojewoda brzesko-kujawski Michał Działyński h. Ogończyk (ok. 1560-1617) z Działyń, posiadając rodowe dobra Działyń niedaleko Obór, na północnym-zachodzie Ziemi Dobrzyńskiej, w 1616 r. pokrył koszta rozbudowy kościoła skępskiego, poprzez przedłużenie prezbiterium. Drugi z wymienionych hojnych kolatorów, wojewoda płocki i poseł na Sejm, Ignacy Antoni Zboiński h. Ogończyk (ok. 1715-1796), właściciel rozległych dóbr Kikół niedaleko Skępego w 1767 r. udzielił funduszy na przebudowę prezbiterium i rozbudowę świątyni skępskiej, zaś wcześniej, bo 1749 r. nie żałował grosza na budowę 5-kondygnacyjnej wieży nad kruchtą z barokowym hełmem i tarczą zegarową. Zapewne ten wybitny syn Ziemi Dobrzyńskiej, przywiązany do Matki Bożej Skępskiej, prosił rodzinę, aby ta fundowała dla niego i żony, Salomei z Karśnickich w prezbiterium marmurowe epitafium, które do dziś stanowi bardzo ciekawy zabytek sztuki epigraficznej, zaś za ołtarzem głównym, w krypcie kazał złożyć swoje i żony doczesne szczątki (serce zaś w proggu koś-

⁹⁹ M. Krajewski, *Skępski „Borek” powraca do pamięci*, „Rocznik Dobrzyński”, t. 3: 2010, s. 277-278.

¹⁰⁰ W. Świątkowski, *Płockie i południowa Lubelszczyzna. Trzecia wycieczka po kraju*, Warszawa 1927, s. 42; A. Sitnik, *Skępe...*, s. 48.

¹⁰¹ R. Filochowski, *Część druga ciekawych opowiadań...*, s. 97-98.

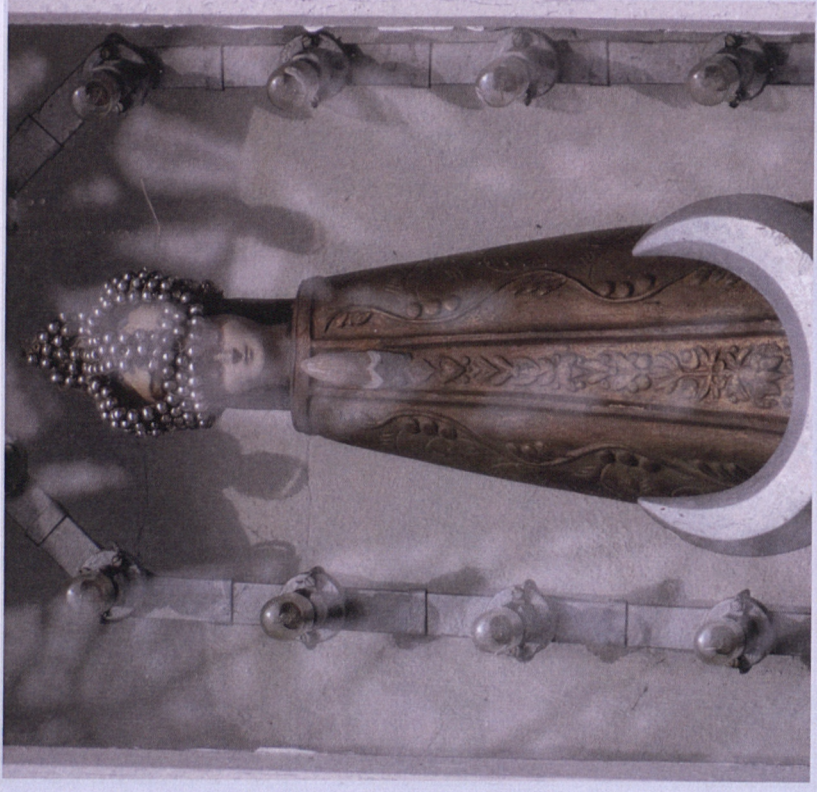

Widok na część prezbiterialną kościoła klasztornego (zdzj. BC).

Zdjęcia epitafijne dobrzyńskich dobrodziejów kościoła, Salomei i Ignacego Zboińskich z Kikola (zdzj. BC).

MB Skepska w naczółku kaplicy w Borku (zdi. BC).

Figurka Matki Bożej we wnęce ściany ołtarzowej w kaplicy w Borku (zdi. BC).

Figurka (wzrost 100 cm) w wieńcu sznyci ołtarzowej

z wieńcem w natężeniu kaplicy w Dozku (zdj. DC).

w kaplicy w Borku (zdj. BC).

Ludowa, „współczesna” replika Figury NMP Skępskiej,
MB Brzemiennej w ołtarzyku w kaplicy w Borku (zdj. MK).

ciola św. Wojciecha w Kikole)¹⁰². Nie bez powodu podkreślił to nieprofesjonalny historyk Mazowska, pracujący i mieszkający w Płocku, Wincenty Hipolit Gawarecki w pierwszej – można rzec – monografii Ziemi Dobrzyńskiej, wydanej blisko 200 lat temu, w 1825 r., pisząc: „*W pobliżu tegoż Klasztoru znajduje się wesoty borek sosnowy, a w środku jego Kapliczka otoczona katakumbami, w których zwłoki znakomitszych Obywatelów ziemi Dobrzyńskiej spoczywają*”¹⁰³. W tym miejscu autor przytacza nazwiska tych znakomitych „obywatelów” w liczbie kilkunastu, wśród których nie widzimy nikogo z Mazowska, ani Kujaw. Tak więc chwałę Matki Bożej Skępskiej głosili sercem, umysłem i czynami głównie kolatorzy dobrzyńscy i to oni dostępowali łaski złożenia doczesnych szczątek „na Borku” lub w podziemiach skępskiej świątyni¹⁰⁴.

Niejako w uzupełnieniu tego wywodu należy dodać, że zdecydowana większość zapisów dotyczących otrzymanych łask za przyczyną Matki Bożej Skępskiej, notowanych zarówno w klasztornych annałach, jak też zapiskach dziejopisów, ma ściśle dobrzyńską proveniencję, tzn. dotyczy osób związanych z tą ziemią. Tak też jest z didaskaliami ks. R. Filochowskiego, który notował m. in.: „*Bo już to Bóg nie skąpił w Skempem miłosierdzia swego przez długie wieki. Odzyskiwali tu zdrowie chorzy, a nawet umarli wracali do życia. Wiele takich zdarzeń zapisano w starych księgach. Między innymi, jedna Pani w Dobrzyńskiej ziemi, czując się blisko śmierci, żądała, aby ją w Skempem pochowano. Familja uskuteczniając tę ostatnią wolę, wiozła ją tutaj na pogrzebanie. W drodze umarła powstała z trumny i przyszyła podziękować Matce Boskiej za przywrócenie do życia*”¹⁰⁵. W innym miejscu ten sam autor dodał: „*Jakub Zboiński, kasztelan elbląski (właściciel Osówki k. Kikola – dop. MK), zaprzysiągł, iż syn jego, mający rękę i nogę suchą, od*

¹⁰² J. Krystosik, *Krótkie wiadomości o Skempem i łaskami Najświętszej Marji Panny ustawionem*, Skepe 1934, s. 28; *Działyński Michał h. Ogończyk (ok. 1560-1617)*, [w:] M. Krajewski, NSBZD, t. 1: 2014, s. 235; *Zboiński Ignacy Antoni h. Ogończyk (ok. 1715-1796)*, [w:] M. Krajewski, NSBZD, t. 2: 2014, s. 533-534.

¹⁰³ W. H. Gawarecki, *Opis topograficzno-historyczny Ziemi Dobrzyńskiej...*, s. 70.

¹⁰⁴ Zob. M. Krajewski, *Skępski „Borek” powraca do pamięci*, „Rocznik Dobrzyński”, t. 3: 2010, s. 277-286.

¹⁰⁵ R. Filochowski, *Część druga ciekawych opowiadań...*, s. 94; Jan z Komorowa, *Kronika Zakonu Braci Mniejszych...*, s. 281.

*czasu, jak się tutaj pomodlił, odzyskał władzę i jest zdrow zupełnie*¹⁰⁶. Dodajmy, że ziemianie dobrzyńscy odegrali ważną rolę w przygotowaniu i przeprowadzeniu koronacji Figury Matki Bożej Skępskiej w 1755 r. Wśród czołowych nazwisk w tym dziele z dobrzyńskiego laikatu wymienia się przede wszystkim Mikołaja Podoskiego h. Junosza (1676-1762) z Rusinowa k. Rypina, pełniącego ważne urzędy ziemskie: starosty bobrownickiego, rypińskiego i dobrzyńskiego, wojewody płockiego i senatora Rzeczypospolitej, który dołączył się do prośby biskupa płockiego, bernardynów skępskich, kierowanej do Ojca Świętego, aby ten „dozwolił Ją koronować uroczystie”¹⁰⁷. Dodajmy w tym miejscu, że przed koronacją, wysiłkiem dobrzyńskich kolatorów, w klasztorным wówczas Borku wzniesiono kaplicę z ołtarzem Matki Bożej Skępskiej, która stała się ważnym punktem uroczystości koronacyjnych, bowiem „po nabożeństwie w kościele farnym ruszyła ogromna procesja w stronę kościoła klasztorного. Statuę Matki Boskiej umieszczono na specjalnym rydwanie, ciągnionym przez 6 koni, a koronę niósł infułat Łuczycki (winno być Łuczyński - dop. MK). Procesję uświetniały różne kapele i salwy z moździerzy. Przy kaplicy w Borku procesja się zatrzymała. Statuę umieszczono na wysokim postumencie, a koronę złożono na ołtarzu w kaplicy. Przez całą noc wierni trwali na modlitwie. (...) Nazajutrz procesja ruszyła do kościoła klasztorного...”¹⁰⁸.

W XIX w. do Skępego pielgrzymowano na Święto Zesłania Ducha Świętego (Zielone Świątki), szczególnie zaś na Święto Narodzenia N. M. Panny – Matki Bożej Skępskiej w dniu 8 września. Wieczorem (7 września) pielgrzymi zbierali się przy kapliczce z repliką Najświętszej Panny Skępskiej w Borku, który był „schronieniem przed letnimi upałami dla napływających

¹⁰⁶ R. Filochowski, *Część druga ciekawych opowiadań...*, s. 99.

¹⁰⁷ A. Fridrich, *Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce*, t. 3, Kraków 1908, s. 143; J. Krystosik, *Krótkie wiadomości...*, s. 38; Podoski Mikołaj Jan h. Junosza (1676-1762), [w:] M. Krajewski, NSBZD, t. 2: 2014, s. 200-201.

¹⁰⁸ H. E. Wyczawski, *Sanktuarium...*, s. 154-155. Zob. W. Załuski, *400-tna rocznica sprowadzenia Cudownej Statui N. M. Panny Skępskiej*, „Przegląd Katolicki” 1896, nr 29, s. 455; W. Helenowski, *Cudowna Skępska...*, s. 11. Nie znajdujemy potwierdzenia źródłowego, jakoby NMP Skępska miała objawiać się (poza miejscem, gdzie dziś wznosi się kościół i klasztor skępski) w Borku. Zapiski te, podawane w niektórych źródłach, są raczej wytworem wyobraźni ludowej.

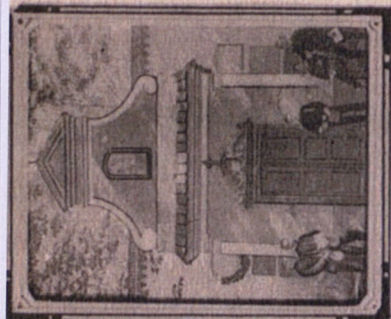
POZDROWIENIE

ZE

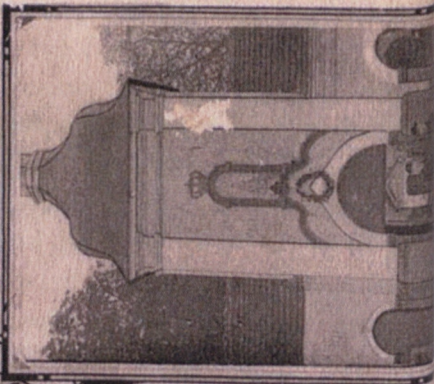
SKEPEGO

*do całej
wzgardnej
Rodziny.*

*powiad
Lipino
mój. Mam.*

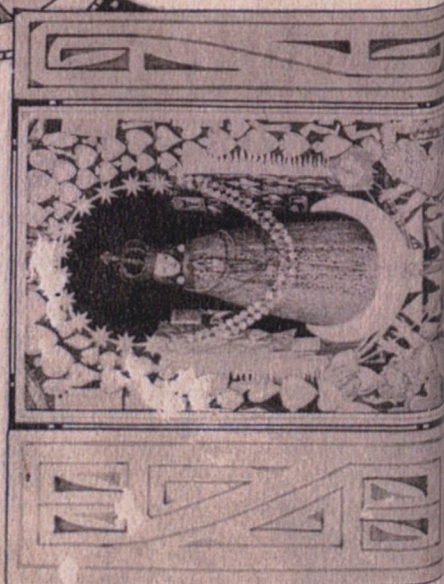
Kaplica w Borku

Widokówka ze
Skępego lata 30.
XX w. wysłana
ze Skępego
do Lwowa
(zb. MK).

Dawna brama przy wjeździe do Borku

licznymi kompaniami z różnych stron kraju patników”. Jak dodawał obrazowo, wprost poetycko, w 1896 r. kronikarz, „w dzisiejszych czasach napływ się zmniejszył; przybywa ich na większe odpusty od 5 do 6 tysięcy; dawniejszymi laty, sam pamiętam takie, na które przybywało do 25 tysięcy, a słyszałem od ludzi starszych, że pamiętali 50 tys. I więcej ludu, tak, że cała droga na przestrzeni trzech wiorst od miasteczka ku Lipnu, straganami po obydwu stronach zastawiona, ludem natłoczona była. Malowniczy jest widok, zwłaszcza wieczorem, takiego odpustu, gdy przy świetle grupami patnicy się porożkładają, śpiewając nabożne pieśni, których wody przyległego jeziora daleko unoszą”¹⁰⁹. Jeśli zatem dziś Kapliczka „na Borku” przeżywa, za przyczyną gorliwych Ojców Bernardynów i wiernych skępcian swoisty renesans (tak jak to było chociażby w czasie Jubileuszu w 2016 r.), to jest niewątpliwie nawiązanie do tamtych, godnych chwały dni skępskiej „epoki koronacyjnej”¹¹⁰.

Matka Boża Skępska, Królowa Ziemi Dobrzyńskiej przez całe wieki była czczona przez wiernych. Kiedy świętowano w Skępem 400-lecia Jej przybycia, oddany popularyzator historii Kościoła w tym zakątku ojczyściej ziemi, ks. Walenty Załuska zapisał:

„Ileż milionów pielgrzymów nawiedziło to cudowne miejsce!

Ileż tu cudów, łask, dobrodziejstw doznało!

Ileż tu serdecznych westchnień wyrwało się z nieprzeliczonej rzeszy serc!

Ileż też popłynęło z oczu grzeszników, sprawiedliwych, świętych, prostaczków, uczonych, ubogich, opuszczonych dzieciąt, starców, bogaczy!

Iluz tu doznało pociechy, ulgi, pomocy, ratunku!

¹⁰⁹ J. Zieliński, *O Skępem...*, s. 561.

¹¹⁰ U W. Helenowskiego, *Cudowna Skępska...*, s. 4 znajdujemy ciekawe wytłumaczenie obecnej nazwy „Borek”, „skępski Borek”: „Tam, gdzie dziś klasztor się wznosi, ale i bliższe jego okolice, niegdyś zalegały gęste bory. Przez nie prowadziła droga, gościńcem zwana, z Sierpca do Lipna”. Słowem, skępski Borek to pozostałość dawnych borów zalegających jeszcze w wiekach średnich, a nawet w okresie staropolskim, Ziemię Dobrzyńską. Mylą się jednak ci, którzy piszą, że są to „resztki dawnej puszczy mazowieckiej”.

*Iluż chorych odzyskało zdrowie, a grzeszników powstało z grobu grzechów?*¹¹¹.

Z kolei korespondent „Zorzy” w 1900 r. odnotował: *„Do miejsc, w których w szczególny sposób Matka Najświętsza odbiera część od pobożnych, należy Skepe, leżące w pow. lipnowskim, guberni płockiej”*¹¹².

W wielu opracowaniach historycznych, zarówno naukowych, jak i popularnych, pojawiało się co najmniej od ponad stu lat wezwanie związane z miejscem Jej królowania, tj. Ziemią Dobrzyńską. W 1900 r. autor, ukrywający się pod kryptonimami A. O., w pracy o miejscach słynących cudami obrazów Maryi podał następstwa aktu koronacji: *„W r. 1755 w dzień Zielonych Świątek ks. Fabian Płaskowski, biskup-sufragan płocki (winno być – chełmiński, dop. MK)”*¹¹³, *za zezwoleniem papieża Benedykta XIV, dopełnił koronacji słynącej cudami figury Matki Boskiej i dotąd zaczęły się jeszcze liczniejsze pielgrzymki do Skepego, które w dzisiejszych czasach nie ustają, lecz owszem liczba pragnących zwiedzić święte miejsce ciągle się powiększa. Bardzo pięknie wygląda widok kompanii ludu w różnobarwnych strojach – widok Kujawiaków, Mazurów, Dobrzyńiaków (podkr. MK) i Kurpiów, łączących się razem z ludźmi wyższych stanów – a śpiewy pobożne na cześć Maryi, rozlegające się dookoła, przenikają do głębi duszy i budzą w sercach ludzkich wiarę, nadzieję oraz miłość do Boga i bliźniego”*¹¹⁴.

Środowiska dobrzyńskie w dniu 22 października 1933 r. przywitały powracających po siedemdziesięciu latach Ojców Bernardynów z radością i pełną ufnością. Wtedy właśnie Dobrzyńianie byli przede wszystkim eksponentami i głosicielami odbudowy materialnej zespołu kościelno-klasztornego, a wy-

¹¹¹ W. Załuski, *400-tna rocznica sprowadzenia Cudownej Statui N. M. Panny Skepskiej*, „Przegląd Katolicki” 1896, nr 29, s. 455.

¹¹² *Poklasztorny kościół w Skepem*, „Zorza” 1900, nr 29, s. 566.

¹¹³ Podobny błąd przy haśle: S. Bawita-Witanowski, B. Chlebowski, *Skepe*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (cyt. dalej: SGKP), t. 10: 1889, s. 667, ale także D. Staszewski, A. Maciesza, *Zarys historyczny Ziemi Dobrzyńskiej*, Płock 1908, s. 21.

¹¹⁴ A. O., *Miejsce słynące cudami obrazów Maryi...*, s. 38.

Awers i rewers metalowego medalika z
NMP Skępską z XIX w. (zb. autora).

chodząca wówczas w Lipnie „Gazeta Lipnowska” sekundowała renesansowi skępskiego sanktuarium¹¹⁵.

Tak też się stało w pierwszej monografii Skępego z 1996 r. piszącego te słowa: „*Figura Matki Bożej Skępskiej wywarła ogromny, niespotykany w innych regionach Polski wpływ na sztukę ludową, zwłaszcza rzeźbiarstwo. Ludzie dluta, szczególnie w latach narodowej niewoli, ale również w okresie międzywojennym z niezwykłą pasją sięgali po kawałek lipowego drewna, aby z niego ciosać podobiznę Królowej Mazowsza i Ziemi Dobrzyńskiej* (podkr. MK). Rzeźby Matki Bożej ze Skępego ozdabiały wiejskie chaty także na Kujawach i Ziemi Chełmińskiej”¹¹⁶. W wydanim z kolei w 2014 r. przez Polskie Wydawnictwo Reklamowe informatorze pt. *Ziemia Dobrzyńska* Aleksander Błachowski roztropnie podał, że „*Figura ta, nazywana popularnie Matką Bożą Skępską, cieszy się niezmiennie wielką czcią na zachodnim Mazowszu, na Ziemi Dobrzyńskiej* (podkr. MK) *i Kujawach, zaś klasztor bernardynów i kościół są traktowane jako Sanktuarium Maryjne, nazywane „Matą Częstochową”*”¹¹⁷.

Regionalny zasięg kultu Matki Bożej Skępskiej jest podnoszony przez historyków i teologów współcześnie. Tak też uczynił o. A. K. Sitnik OFM, który za K. Pawłowską podał, że „*zgodnie z tradycją największe rzesze pielgrzymów po dzień dzisiejszy przybywają do sanktuarium maryjnego w Skępem na odpust wrześnieowy. Nawiedzają go wówczas pielgrzymki z niemal czterdziestu miejscowości diecezji płockiej (z Bądkowa, Bożewa, Chrostkowa, Dobrzyń, Gostynina, Gójska, Ligowa, Mochowa, Mokowa, Ostrowitego, ze wszystkich parafii Płocka, Poniatowa, Rogowo, Rokicia, Rypina, Sarnowa, Sierpca, Skrwilna, Sobowa, Suserza, Szczutowa, Tłuchowa) i włocławskiej (z Bobrownik, Brzeźna, Chełmicy Dużej, Czarnego, Grochowalska, Karnkowa, Kikoła, Lipna, Ostrowitego, Sumina, Szpetala Górnego, ze wszystkich parafii Włocławka, Zadusznik*”¹¹⁸. Znamienne, że spośród 27 podanych tu miejscowości tylko pięć jest poza geogra-

¹¹⁵ *Cudowny klasztor skępski wraca do dawnej świetności. Powrót OO. Bernardynów po latach 70.*, „Gazeta Lipnowska”, nr 20: 1933, s. 2.

¹¹⁶ M. Krajewski, *Skępe...*, s. 81.

¹¹⁷ *Ziemia Dobrzyńska. Część Południowa. Informator turystyczny*, tekst A. Błachowski, zdj. M. Karasiński, wyd. 2, Toruń-Dobrzyń n. Wisłą 2014, s. 56.

¹¹⁸ A. K. Sitnik, *Dzieje kultu Matki Bożej w sanktuarium oo. bernardynów w Skępem w XV-XXI wieku*, [w:] 260. rocznica koronacji Figury Matki Bożej Skępskiej – Pani Mazowsza (1755-2015), pod red. A. K. Sitnika, Kalwaria Zebrzydowska 2016,

ficznym obszarem Ziemi Dobrzyńskiej. To jeszcze jeden dowód na to, że kult Najświętszej Maryi Panny Skępskiej, Matki Bożej Brzemiennej rozwijał się i dalej umacnia się głównie na obszarze Jej materialnego dziedzictwa, jaką jest ta ziemia.

W ogłoszonej na łamach „Rocznika Dobrzyńskiego” (periodyku Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego, wydawcy niniejszej publikacji) w 2015 r. w recenzji wartościowej skądinąd monografii albumowej Sanktuarium w Skępem - Wymyślenie piszący te słowa zgłosił następujący postulat: „*Na marginesie: a czas jest po temu, aby Figurę Matki Bożej Skępskiej nie nazywać tylko Panią (Królową) Mazowsza i Kujaw, ale właśnie – Ziemi Dobrzyńskiej, Mazowsza i Kujaw. Tożsamość kulturowa i dziejowa Ziemi Dobrzyńskiej, mocno odbudowana w ostatnim ćwierćwieczu, dopomina się takiego tytułu, wszak trzeba już na stałe wprowadzić do nazewnictwa historycznego, że Ziemia Dobrzyńska, przejściowo w średniowieczu utożsamiana jako fragment Mazowsza, stała się już w końcu XIII wieku oddzielną dzielnicą Polski i pozostała nią przez cały okres I Rzeczypospolitej. Dlatego uściślenie, czy też rozszerzenie, tytułu dla Figury Skępskiej wydaje się wyjątkowo zasadne, a w dziele tym powinien uczestniczyć nie tylko Kościół lokalny, ale także instytucje kulturalno-oświatowe, w tym stowarzyszenia, np. SGZD, działające na historycznej Ziemi Dobrzyńskiej*”¹¹⁹.

Uznanie Matki Bożej Skępskiej za patronkę i królową Ziemi Dobrzyńskiej – jak należy sądzić – jest kwestią oficjalnego dokumentu Kurii Rzymskiej, tym bardziej, że takim „rozszerzeniu” imienia właśnie o tę ziemię – zdaje się – nie są przeciwne władze kurialne. W „Słowie wstępnym Biskupa Płockiego” do materiałów pokonferencyjnych z 2016 r. czytamy m. in.: „*Zakonnicy w brązowych habitach osiedlili się tutaj w 1498 roku dzięki późniejszemu biskupowi chełmskiemu Mikołajowi Kościeleckiemu. Jednym z pierwszych przełożonych klasztoru był bł. Władysław z Giel-*

s. 95. Zob. także: H. E. Wyczawski, *Sanktuarium Matki Boskiej w Skępem*, „Studia Płockie”, t. 13: 1985, s. 157.

¹¹⁹ M. Krajewski, *Recenzja: „Aleksander Sitnik, Skępe. Miejsce, które Bóg wybrał, a Maryja obrwała dla siebie. 260. rocznica koronacji cudownej figury Matki Bożej Brzemiennej, Królowej Mazowsza i Kujaw, Pani Skępskiej 1755-2015, pod red. D. M. M. Godzika, Klasztor OO. Bernardynów oraz Urząd Miasta i Gminy w Skępem, Skępe 2015”*, „Rocznik Dobrzyński”, t. 8: 2015, s. 306.

niowa, patron Warszawy. Od początku rozciągali w Skępem opiekę nad sanktuarium Matki Bożej – Pani Mazowsza, *Ziemi Dobrzyńskiej* (podkr. MK) i Kujaw”¹²⁰.

Dodajmy przy sposobności, że królowanie NMP Skępskiej na Ziemi Dobrzyńskiej mocno zaakcentowane zostało w sztuce filmowej, najpierw w zrealizowanym na 500-lecie Jej pobytu w Skępem, w 1996 r. filmie pt. *Skępska Królowna*, w reżyserii Tadeusza Bystrama ze zdjęciami Jana Gawryłkiewicza¹²¹, a następnie w kolejnej ekranizacji w 2000 r. pt. *Skępska Madonna*, w reżyserii Andrzeja Różyckiego, ze zdjęciami Krzysztofa Gietki¹²². W obydwu realizacjach wyraźnie podkreśla się przywiązanie Madonny Skępskiej do Jej królowania w Skępem, stanowiącym właśnie przez obecność NMP Skępskiej duchową stolicę Ziemi Dobrzyńskiej, ale i tytuły obydwu filmów nie budzą w tej mierze żadnych wątpliwości. Pierwszy z reżyserów, Tadeusz Bystram – płocczanin, „małachowiak”, który przez wiele lat był prezesem Klubu Artystycznego Płocczan, autorem filmów „Portret miasta” – o Płocku i „Z ptakami fruwał”, mógł przecież, choćby z racji miejsca zamieszkania, promować zawężający – naszym zdaniem – tytuł „Królowa Mazowsza”, a jednak podkreślał Skępe jako miejsce Jej królowania.

„Dobrzyńskość” Matki Bożej Skępskiej jako królowej tej ziemi w ostatnich dziesięcioleciach mocno uwypuklają także poeci. Najpierw uczynił to niezapomniany ks. Jan Twardowski, który w *Litanii polskiej* jedną z inwokacji poświęcił Pani i Królowej Ziemi Dobrzyńskiej:

„*Flisaczko Dobrzyńska ze Skępego*
Nastolatko królowno
ze świętymi rączkami
módl się za nami!”¹²³.

¹²⁰ P. Libera, *Słowo wstępne Biskupa Płockiego*, [w:] 260. rocznica koronacji Figury Matki Bożej Skępskiej – Pani Mazowsza (1755-2015), pod red. A. K. Sitnika, Kalwaria Zebrzydowska 2016, s. 7. Niestety, w tytule tych materiałów użyto tylko jednego tytułu „ziemskiego”, a mianowicie „Pani Mazowsza”.

¹²¹ W 1997 r. film ten otrzymał I Nagrodę na Ogólnopolskim Przeglądzie Turystycznych Filmów Promocyjnych.

¹²² K. Pawłowska, *Sanktuarium Maryjne Skępe...*, s. 175.

¹²³ J. Twardowski, *Linia polska. 82 inwokacje do najśłynniejszych polskich Madonn*, zdj. J. Rosikoń, Warszawa 2002, s. 90; *Almanach poezji Dobrej Ziemi...*, s. 194.

Z kolei W. Hozerowa w utworze poetyckim pt. *Hymn do Najświętszej Maryi Panny Skępskiej* podała:

„Ponad światami, ponad gwiazdami,
Od śniegu bielsza, od gwiazd jaśniejsza,
Królujesz Matko, Maryjo Skępska”¹²⁴.

Czesława Krystyna Chojnicka z podlipnowskiego Jastrzębia, *notabene* wychowanka wymyślnskiego Liceum Pedagogicznego (za klasztornym murem), w wydanym w 2017 r. tomiku pt. *Bicie serca* zamieściła utwór pt. *Do Królowej Mazowsza, Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej*, czytelnie podkreślając już w samym tytule Jej wezwanie, coraz bardziej ugruntowywane w świadomości tego historycznego regionu¹²⁵. Wcześniej inni dobrzyńscy poeci podkreślali „dobrzyńskość” Matki Bożej w skępskim wizerunku, np. Jacek Szablewski z Rypina w wierszu pt. *Ziemia Dobrzyńska*, napisał:

„(...) Nie ma nigdzie w żadnej stronie
Takich pól i takich łąk.
Z każdym krokiem miejsca uświęcona
Krwia szlachetna, pracą ludzkich rąk.
Swoim płaszczem ziemię tę okryła
Skępska Pani, która tutaj trwa...”¹²⁶.

Podobnie lipnowska poetka, Joanna Cywińska w dłuższym utworze pt. *Na odpuszczenie w Skępem*, podkreśliła fizyczne i „regionalne” przymioty Matki Bożej Skępskiej – Królowej Ziemi Dobrzyńskiej:

Nazwanie NMP Skępskiej w jej dobrzyńskim wizerunku „Flisaczką” jest - jak nam się wydaje - nawiązaniem do jednego z pierwszych utworów poetyckich poświęconych Ziemi Dobrzyńskiej, jakim jest Sebastiana F. Klonowica *Flis, to jest spuszczenie statków Wisłą...*, s. 51-52, o czym piszemy wyżej. W potocznym brzmieniu cytowanej wyżej inwokacji niekiedy spotyka się następującą treść:

„Flisaczko Dobrzyńska
Z nóżkami chłodnymi od Wisły...”

co znakomicie potwierdzałoby zgłoszoną tu tezę (zob. część I tej pracy).

¹²⁴ W. Hozerowa, *Hymn do Najświętszej Maryi Panny Skępskiej*, [w:] Z. Kazanowska, W. Waśko, *Sanktuarium Maryjne w Skępem. Informator oraz modlitwy i pieśni*, Kalwaria Zebrzydowska 1992, s. 31-32.

¹²⁵ K. Chojnicka, *Bicie serca*, Lipno-Brodnica 2017, s. 90.

¹²⁶ J. Szablewski, *Dobrzyńska ziemia*, [w:] *Almanach poezji Dobrej Ziemi...*, s. 56.

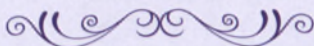

„(...) *Jest w złocistej sukience i płaszczem nakryta.
Od wiernych i papieża koronę dostała
Na Ziemi Dobrzyńskiej i Kujaw królowa*”¹²⁷.

*

Nie mamy więc wątpliwości, co potrzeby rozszerzenia tytułu dla Najświętszej Maryi Panny Skępskiej jako „Królowej Ziemi Dobrzyńskiej, Mazowsza i Kujaw”. Jest to nie tylko historyczne wypełnienie treści tego tytułu, ale w jakimś stopniu należna kompensacja Jej królowania w tym historycznie trwałym i niepodzielnym regionie naszej Ojczyzny.

¹²⁷ J. Cywińska, *Na odpuscie w Skępem*, [w:] *Almanach poezji Dobrej Ziemi...*, s. 216.

Oblicza Figury NMP Skępskiej

W niektórych opracowaniach podawanych przez historyków Kościoła, a dotyczących obrazów i figur Matki Bożej raczej niesłusznie nazywa się je „przedmiotami kultu”. My będziemy używali pojęcia głębszego i pełniejszego zarazem, jakim jest przedstawienie oblicza Figury Najświętszej Maryi Panny Skępskiej, Matki Bożej Brzemiennej. Gdy przed Uroczystością Zwiastowania NMP 1498 r. (na podstawie podjętych starań bpa Mikołaja Kościeleckiego, bulli papieskiej papieża Aleksandra VI i zgody biskupa płockiego, Jana Lubrańskiego) do Skępego przybyli Ojcowie Bernardyni na czele z pierwszym gwardianem o. Melchiorom Guzsem, zastali tu już Figurkę Matki Bożej Skępskiej i szerzący się Jej kult, głównie wśród mieszkańców założonego ponad pół wieku wcześniej miasteczka oraz najbliższej okolicy. Figurkę, o wysokości 88-89 cm¹²⁸, wyrzeźbił nieznany poznański twórca z drewna lipowego w stylu, jak później oceniono, późnogotyckim, i wyposażył ją u podstawy w datę 1496; obecnie figurka polichromowana (tempera), złożona¹²⁹. Twarz Matki Bożej ma

¹²⁸ W szeregu publikacjach, m. in. K. Pawłowska, *Do Skępskiej Maryi po łaski. Klasztor Ojców Bernardynów*, Skępe 2011, podaje się mylnie, że „jest to rzeźba wykonana w drewnie lipowym o wymiarach 96x22x17 cm, z wyciętą z tyłu datą 1496”. Podobnie P. Śliwiński, *Sanktuarium Matki Boskiej Skępskiej*, Kalwaria Zebrzydowska 2000, s. 64, a także na oficjalnej stronie Miasta i Gminy Skępe (<https://www.skepe.pl/sanktuarium-maryjne/8> IV 2017). Zdaje się, że ten wymiar wprowadził po raz pierwszy ks. J. Krystosik w 1934 r. w książeczce pt. *Krótkie wiadomości...*, s. 21. Podawana tam wysokość zapewne dotyczyła Figury wraz z koroną. Nie można także uznawać, że korona stanowi integralną część Figury. Czas jednak wysokość Figurki NMP Skępskiej, MB Brzemiennej skorygować.

¹²⁹ Archiwum Klasztoru OO. Bernardynów w Skępem (cyt. dalej. - AKB-Skępe), S. A. Kamiński, „Matka Boża Skępska” - raport z oględzin Figury, Karta ewidencyjna zabytku B13/2, Toruń 2014, s. 1, gdzie podano jej wysokość - 88 cm, jednak przy pomiarach - w obecności kustosa skępskiego Sanktuarium -

MODLITWA
DO MATKI BOSKIEJ SKEPSKIEJ
NA DZIEŃ 8 WRZEŚNIA

Z JEZIORA NA JEZIORO, Z KEPY NA KEPE
POGAŃSKIE SKEPE.

ALEŚ OCHRZCIŁA JE UŚMIECHEM,
PANNO, POCHYLONA NAD GRZECEM.

NA OBRAZ I PODOBIENSTWO
CZEKAJĄCEGO DZIEWCZĘCIA
WYWIODŁO CIE DÓCZESNE DŁUTO
IŻBY NAWET Z DRĘWNIANEGO. POCZĘCIA
WIORY CUDU PADAŁY W POKUTE.

ANIELE, STRÓŻU MÓJ -
KTÓREGO NIE ZNAM Z TWARZY NI Z IMIENIA
TY ZAWSZE PRZY MNIE STOJ
NA URWISTA ODLEGŁOŚĆ SUMIENIA.

LONDYN 1953 JERZY PIETRKIEWICZ

Epitaforium poetki J. P. (Jerzego Pietrkiewicza z Fabianek i Londynu)
z 1989 r. w skepskich krążgankach, na podstawie utworu z 1953 r.
(zdj. MK).

rysy młodej, lekko uśmiechniętej kobiety, w wieku kilkunastu lat (może właśnie 14-15 lat), która ma ręce złożone na sercu do modlitwy. Taką widział Ja, posługując przez szereg lat w Skępem, gorliwy kapłan ks. Jan Krystosik, pisząc: „*Cała postać jest wdzięczna, twarz łagodna i miła*”¹³⁰, ale również te cechy dostrzegali ci, którzy po Ziemi Dobrzyńskiej odbywali wycieczki, a potem je opisywali, jak np. Wacław Świątkowski, który w 1927 r. zanotował: „*Rzeźba znakomita. Jakiś niezziemski urok opromienia dziwnie spokojną, miłą, łagodną dziecięcą twarzyczkę, piękną w rysach i w wykonaniu. (...) Oczy pełne łitości i miłosierdzia, zwrócone na lud, korzący się u stóp ołtarza*”¹³¹. Dostojeństwo młodej Maryi Panny, Niepokalanie Poczętej¹³² podkreśla długa suknia, silnie udrapowana w dolnej partii, opinająca kształtne ciało w stanie brzemennym, na co wskazuje lekko ugięta noga i subtelnie pochylona nad owocem Ducha Świętego głowa Maryi¹³³. Wyraził to sugestywnie w 1953 r., przy użyciu niezwyklej metafory, gorący Jej czciciel, poeta z Fabianek i Londynu, prof. Jerzy Pietrkiewicz (1916-2007), pisząc:

„(...) *Na obraz i podobieństwo
czekającego dziewczęcia
wywiodło Cię doczesne dtugo,
iżby nawet z drewnianego poczęcia.
wióry cudu padały w pokutę*”¹³⁴.

„wymierzono” niecałe 89 cm. Poprzednia konserwacja Figury przeprowadzona była w 1994 r.

¹³⁰ J. Krystosik, *Krótkie wiadomości...*, s. 27.

¹³¹ W. Świątkowski, *Płockie...*, s. 42.

¹³² Dogmat o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny ogłoszony Konstytucją apostolską *Ineffabilis Deus* z dnia 8 grudnia 1854 r. przez papieża Piusa IX.

¹³³ Niektóre opracowania widzą w lekko ugiętej nodze Figury Matki Bożej „wrażenie ruchu”, co wydaje się odczuciem uproszczonym, zob. m. in. G. J. Budnik, *Rzeźba gotycka na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej*, Włocławek 1998, s. 126; P. Śliwiński, *Sanktuarium...*, s. 65; K. Pawłowska, *Rzeźba ludowa ziemi dobrzyńskiej*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, t. 31: 2016, s. 104, a także inne, popularne opracowania.

¹³⁴ *Modlitwa do Matki Boskiej Skępskiej na dzień 8 września*, [w:] J. Pietrkiewicz, *Poematy londyńskie i wiersze przedwojenne*, Paryż 1965, s. 195; K. Pawłowska, *Skępe. „Cudowna Skępska Maryjo nasza”. Katalog wystawy*, (Włocławek 1991), s. 20; M. Krajewski, *Koryfeusz Dobrej Ziemi*, (Rypin) 2008, s. 54. W dniu 7 września 1989 r. J. Pietrkiewicz (w obecności m. in. piszącego te słowa oraz miejscowego poety,

Dopiero z biegiem lat, najpewniej jednak dopiero w trakcie przygotowań do mającej się odbyć w 1755 r. koronacji, Figurę doposażono: w półksiężyc oraz długi, szczelnie opinający ciało, płaszcz. W związku z tym nieprawidłowe wydaje się określanie z końca XX w., że Figura „przedstawia stojącą na półksiężycu postać Matki Bożej”¹³⁵. Dołożony księżyc jest pod stopami Maryi, a Figura do niego nie dolega, co zgodne jest z tym, co zapisał Ewangelista Jan: „księżyc pod Jej stopami (et luna sub pedibus eius)”¹³⁶. Wróćmy jednak do roku 1755, kiedy to NMP Skępską przysłonięto sztywnym płaszczem, uformowanym ze srebrnej (złoconej) blachy, ozdobionym wypukłym, barokowym ornamentem roślinnym. Na głowie Maryi umieszczono koronę o kilku kabłąkach, zwieńczonych dość wysokim krzyżem. Całość ustawiono na srebrnym półksiężycu, podtrzymywanym przez dwa aniołki¹³⁷. Skąd wzięło się takie przedstawienie NMP Skępskiej? Do XIX w. z dużą niechęcią zapatrywano się na koncepcje wizerunku Matki Bożej bez Dzieciątka, także wschodnia klasyka ikonograficzna nie pozwalała przedstawiać ikony Maryi bez Dzieciątka Jezus.

Stąd jeszcze, gdy ponad 100 lat później (1866 r.) autor hasła do pierwszej polskiej *Encyklopedii powszechnej* S. Orgelbranda, F. M. S. charakteryzując Figurę Matki Bożej Skępskiej, zapisał zgodnie z wyglądem Figury Skępskiej, ale i odczuciem wiernych: „Pod względem sztuki niewiele ona pola do uwagi przedstawia, wyrobiona jest bowiem w ciężkiej i zbyt mało fałdującej się kapie, która

Sławomira Ciesielskiego) w krążgankach skępskich odsłonił epitafrum poetyckie z tym utworem, zob. T. Chojnicki, *Wizyta milego Gościa*, „Gazeta Lipnowska”, nr 3: 1989, s. 5.

Do tego utworu, na prośbę poety, muzykę napisał Andrzej Panufnik w Wielkiej Brytanii w 1990 r. Po raz pierwszy została wykonana podczas koncertu w Piwnicy Wandy Warskiej w Warszawie w dniu 17 września 1990 r., podczas pobytu kompozytora w Polsce. Po śmierci kompozytora jego córka, Roxanna, opracowała napisaną przez ojca melodię na kwartet smyczkowy i obecnie *Modlitwa* funkcjonuje w dwóch wersjach.

¹³⁵ H. E. Wyczawski, *Sanktuarium...*, s. 151.

¹³⁶ Ap. 12, 1.

¹³⁷ Półksiężyc był najpewniej dziełem toruńskiego złotnika, Jana Letyńskiego, zob.: *Letyński Jan (ok. 1710-1780)*, [w:] M. Krajewski, NSBZD, t. 1: 2014, s. 559. Dziś ów półksiężyc może - niestety - mieć zupełnie inną konotację, np. na obrazie Matki Bożej z Guadalupe (patronki obu Ameryk), Maryja (!) depcze półksiężyc (dodajmy - symbol islamu)...!

całą figurę osłaniając, twarz tylko i ręce do modlitwy złożone widocznymi czyni. Pomimo to przecież nie jest to dzieło bez zalety, a jak obraz Matki Boskiej Częstochowskiej odznacza się wyrazem nadzwyczajnej powagi, tak statua tutejsza tchnie wyrazem anielskiej niewinności”¹³⁸. Takie oblicze NMP Skępskiej znane było przez ponad dwa wieki i mocno utrwaliło się w przestrzeni Kościoła lokalnego, a dla artystów, głównie ludowych rzeźbiarzy oraz poetów, stało się - jak sugestywnie podkreśliła to zasłużona badaczka i popularyzatorka Figury Skępskiej, Krystyna Pawłowska – „modlitwą w drewnie i aktem uwielbienia dla Maryi Skępskiej”¹³⁹. Dodajmy, że atrybuty: wieńca z gwiazd i księżycy na trwałe przysposobiły się do wizerunku skępskiego, o czym zaświadczały tysiące replik łaskami wstawionej Figury Skępskiej w domach, kapliczkach, muzeach¹⁴⁰, na medalikach, plakietkach i okolicznościowych drukach ulotnych. Przykładem najstarszym jest repusowana, miedziana płaskorzeźba z okresu przed koronacyjnego, usytuowana pierwotnie na kopule wieży kościelnej w Skępem z datą 1751.

Przez całe dziesięciolecia NMP Skępska była wprost ulubionym motywem wielu rzeźbiarzy, głównie jednak z Ziemi Dobrzyńskiej. Odnotował to już wspomniany autor hasła do pierwszej polskiej encyklopedii w 1866 r., pisząc: „Jest tu w okolicy kilku snycerszy samouczków, którzy kopije z tej statui podług rozmaitych wymiarów dosyć zręcznie z drzewa wyrabiają, a nawet inne trudniejsze rzeźby, zwłaszcza na dobre zapatrując się wzory, wykonywać są zdołni”¹⁴¹. Założona przez Gustawa Zielińskiego huta szkła w Hucie Skępskiej (stąd jej nazwa) produkowała szklane klosze do nakrywania Figurek Madonny Skępskiej, ustawianych na domowych ołtarzykach w wielu dobrzyńskich domach (*notabene* – stoją one jeszcze do dzisiaj, np. u ks. prałata T. Zabornego w Rypinie i W. Szczutowskiego w Łapinóżku). Dodatkowo w tej samej wytwórni wyrabiano buteleczki do święconej wody

¹³⁸ F. M. S., *Skempe*, [w:] *Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda*, t. 23, Warszawa 1866, s. 519.

¹³⁹ K. Pawłowska, *Do Maryi Skępskiej...*, s. 31.

¹⁴⁰ R. Knapieński, *Ludowa rzeźba sakralna w zbiorach Muzeum Diecezjalnego w Płocku*, „*Studia Płockie*”, t. 14: 1986, s. 253-264. Figurkę MB Skępskiej widzimy nawet w kaplicy grobowej rodziny Łukowskich na skępskim cmentarzu.

¹⁴¹ F. M. S., *Skempe*, [w:] *Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda*, t. 23, Warszawa 1866, s. 519.

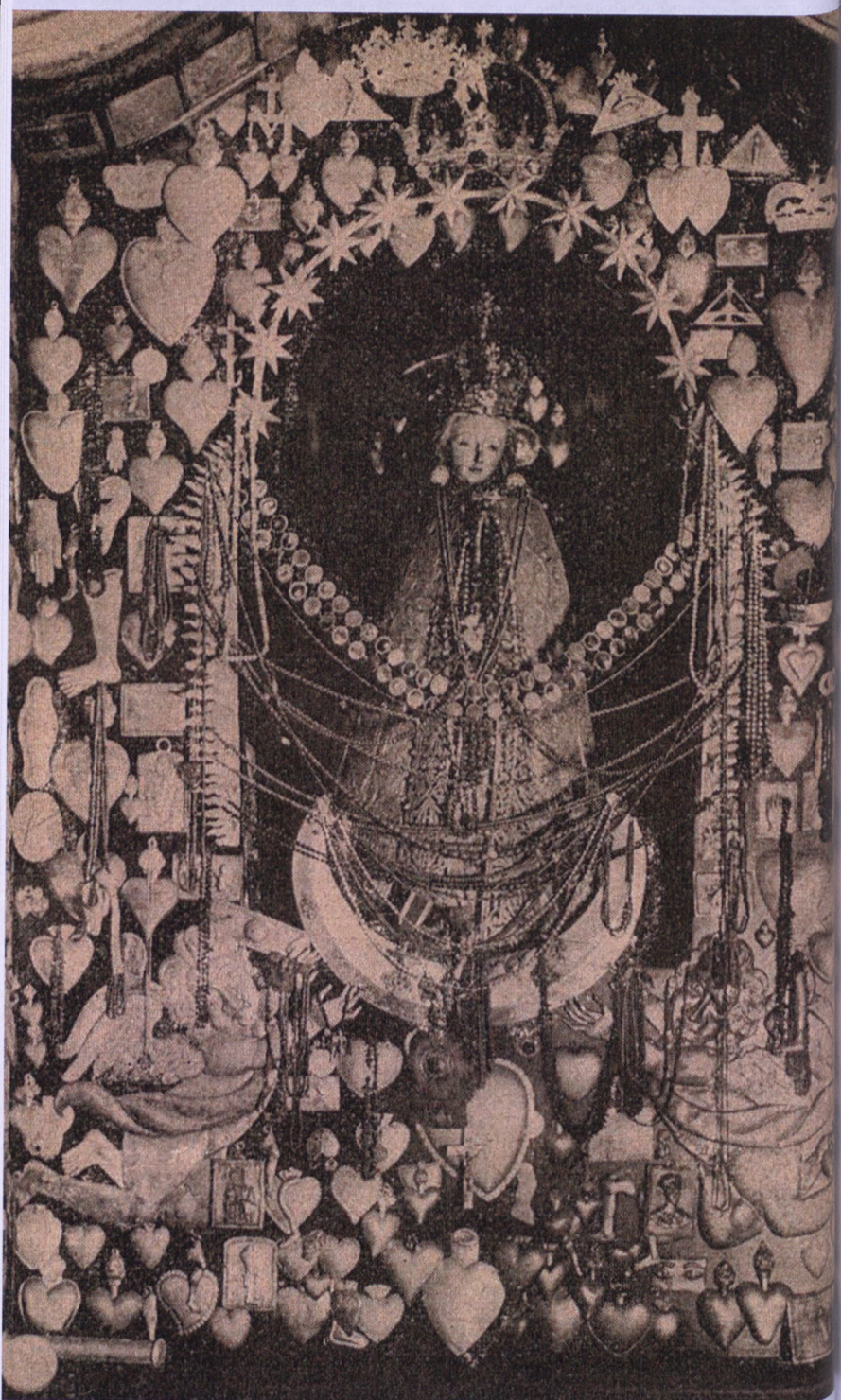

Wotywna tabliczka z wyobrażeniem MB Skępskiej z 1738 r., po bokach – św. Jan Nepomucen i św. Antoni Padewski (*U Maryi stóp...*, s. 165).

Wizerunek NMP Skępskiej na blasze miedzianej z 1751 r. (zdj. DG).

NMP Skępska otoczona setkami dziękczynnych wot w kształcie serc, nóg, rąk oraz łańcuszków, różańców i medalików, lata 30. XX w. (J. Krystosik, *Krótkie wiadomości...*, s. 19).

z wizerunkiem Pani Skępskiej. Rzeźbione przez lokalnych snycerzy „figurki skępskie” – jak tu potocznie nazywano wizerunek NMP Skępskiej, MB Brzemiennej – wręczano jako niecodzienny prezent z okazji ślubu, czy też chrztu dziecka. Ta ostatnia okazja miała i może mieć szczególną wymowę i znaczenie¹⁴².

Przypomnijmy, że w XIX stuleciu w okolicy Skępego wyrósł rzeźbiarski ród, z którym szczególnie wiąże się powstanie – rzecz można – skępskiej szkoły powstawania Skępskich Madonn. Wszystko zaczęło się od Jakuba Miłkowskiego (1810-1888) z Rudek Tupadłskich, którym zachwycił się ks. W. Szeliga, prowadzący pielgrzymkę do skępskiego sanktuarium w 1856 r.: „Przysłała mu kilka lat temu do głowy myśl wyrabiania statuetek wyobrażających Matkę Najświętszą Skępską, bo dziwnie pięknie ją znajdował, dziś doszedł do takiej wprawy, że owe statuetki nader zręcznie, z wielkim do oryginału podobieństwem, z lipowego drzewa wyrzyna”¹⁴³. Jego działalność została także zauważona przez Gustawa Zielińskiego (1809-1881) z Wioski k. Skępego, znanego społecznika, bibliofila i mecenasa kultury, który ofiarował mu 15 mórg ziemi, a którą sam sobie wybrał we wsi Obóz k. Skępego i przeprowadził się tam około 1861/1862 r. Potem otrzymał jeszcze kilka mórg ziemi z reformy uwłaszczeniowej po 1864 r., co dało mu, przy uwzględnieniu głodu ziemi w Skępem, status dość zamożnego gospodarza. Według tradycji, aby doskonale rozpoznać łaskami wstawioną Figurę MB Skępskiej, miał on „wejść na ołtarz w kościele skępskim, by lepiej przyjrzeć się figurze i dotykaniem sprawdzić jej cudowność”. Jego dziełem jest okazała rzeźba Matki Bożej Skępskiej z 1859 r., znajdująca się w niszy nad bramą wejściową na dziedziniec odpustowy w Skępem-Wymyślinie. Wokół jego postaci narosło nawet kilka miłych legend. Kiedyś dziedziczka Zielińska z Wioski Skępskiej, położonej nieopodal klasztoru, miała poprosić go o wykonanie figurki Madonny Skępskiej do kapliczki dworskiej. Rzeźbiarz spełnił ochotnie zamówienie i wyrzeźbił postać, ale po paru latach stwierdził, że jego praca jest nieudana. Wykonał więc nową rzeźbę i w nocy chciał

¹⁴² K. Pawłowska, *Do Maryi Skępskiej...*, s. 32, 42.

¹⁴³ W. Szeliga, *Z Płocka pielgrzymka religijna*, „Gazeta Warszawska” 1856, nr 272. Zob. M. Taraszkiewicz, *W drodze do Matki. 150 lat zaprzysiężonego pielgrzymowania z Płocka do Skępego*, Płock 2001.

NMP Skępska – dzieło Jakuba Miłkowskiego z 1859 r.
w bramie kościoła skępskiego (zdz. MK).

podmienić figurki. Starą i niezbyt udaną chciał zabrać, a nową, i według niego zgrabniejszą, postanowił wstawić do kapliczki. Został jednak przy tym wzięty za złodzieja, gdyż ujawniono jego czyn, bądź co bądź, szlachetny czyn¹⁴⁴. Figurki NMP Skępskiej rzeźbili przez całe lata inni Miłkowscy, m. in. Adam (1837-1914), Paweł (ur. 1886) i Józef (1920-1973) oraz Jan Krajewski z Zawidza, a także Edmund Nowakowski z Rogowa¹⁴⁵.

Figura Matki Bożej Skępskiej – jak to wyżej wskazano – przez cały XIX, aż do drugiej połowy XX w., przedstawiana była w barokowym, ciężkim płaszczu, co powodowało, że drobna skądinąd figurka znaleziona przez Z. Kościelecką w Poznaniu, objawiała się jako „kopiasta”, bardzo puszysta i obszerna figura. Najdobitniej widać to w dziele Jakuba Miłkowskiego, umieszczonego od ponad 150 lat w bramie skępskiego kościoła. Takie przedstawienie mocno utrwaliło się w przestrzeni publicznej przede wszystkim na Ziemi Dobrzyńskiej. Taką NMP Skępską widzimy właśnie we wcześniejszych przedstawieniach przede wszystkim w licznych kapliczka przydrożnych, w kapliczce „na Borku”, ale także w niektórych kościołach oraz licznie w domach prywatnych¹⁴⁶. W większości tych wyobrażeń Matki Bożej Skępskiej widzimy figurę według przyjętego w dniu koronacji wizerunku, jednak w ostatnich latach coraz częściej rzeźbiarze odkrywają, choć przyznać należy – nieśmiało, osłonięte szczelnym płaszczem oblicze skępskiej Matki Bożej Brzemiennej. Widocznym przykładem są trzy rzeźby zgromadzone w kaplicy – operując staropolskim określeniem – „na Borku”, gdzie we wnękach zarówno wewnątrz kapliczki, jak też w jej zwieńczeniu (pod naczółkiem) są ludowe rzeźby „koronacyjne”, zaś w ołtarzyku wewnątrz kapliczki jest już rzeźba w lżejszym płaszczyku, z odsłoniętym korpusem. Podobną różnicę zauważamy w odległych o około 12 km sąsiadujących

¹⁴⁴ *Miłkowski Jakub (1810-1888)*, [w:] M. Krajewski, NNBZD, t. 2: 2014, s. 60.

¹⁴⁵ T. Chrzanowski, *Zabytki ziemi dobrzyńskiej...*, s. 147; K. Pawłowska, „Srebrne” *Stowarzyszenie*, „Przewodnik Katolicki” 2006, nr 19; A. Miłkowski, *Rzeźbiarski ród z Ziemi Dobrzyńskiej: Miłkowscy z Ławiczka*, [w:] Z. Wegner, *Rodem ze Skępego...*, s. 22; M. Krajewski, NNBZD, t. 2: 2014, s. 60-61.

¹⁴⁶ O barokowych przedstawieniach NMP Skępskiej zob. m. in.: K. Pawłowska, *Zabytkowa rzeźba ludowa w drewnie ze zbiorów Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku*, Włocławek 1996.

ze sobą wsiach Chrostkowo i Janiszewo niedaleko Skępego. W tej pierwszej w kapliczce „na rozdrożu” jest rzeźba NMP Skępskiej w ubiorze koronacyjnym, zaś w stojącej także na rozstaju dróg kapliczce w Janiszewie umieszczono rzeźbę w wyglądzie XX/XXI-wiecznym, można rzec – „współczesną”¹⁴⁷.

Przykładem trwałej „obecności” wizerunku NMP Skępskiej stał się kościół we wsi Żurawin (dawniej – *Żurawino*) w parafii Mochowo niedaleko Sierpca, gdzie w miejscu objawienia, w kościółku znajduje się malowany na desce obraz Matki Boskiej z XVIII w., odnowiony i przyozdobiony srebrną sukienką w XIX w. Koronę Matki Bożej okala 12 gwiazd, a postać Maryi ma piękną twarz, oczy czarne, patrzące prosto, ręce zaś złożone do modlitwy, pod nogami księżyc i duże kolczyki w uszach. O motywie powstania i podobieństwie rozstrzygnął już ks. A. Friedrich, który w 1908 r. podał, że obraz Matki Bożej Żurawińskiej jest „malowany na płótnie *na wzór* (podkr. MK) *skępskiego wizerunku Maryi*”¹⁴⁸. Pierwszy kościółek w Żurawinie powstał za czasów Zygmunta Augusta, ok. 1563 r. Po pożarze, w 1772 r. wzniesiono kolejny, a w 1902 r. zastąpiono go budowlą murowaną. Nieopodal kościoła znajduje się wybudowana w XVII w. murowana kapliczka, w której wnętrzu znajduje się studzienka ze źródłem. Co roku w niedzielę po 6. sierpnia (Święto Przemienia Pańskiego) przybywają tu liczni wierni na odpust ku czci Matki Bożej Żurawińskiej. Wokół świątyni zbudowano w ostatnich latach „plenerową” Drogę Krzyżową¹⁴⁹. W kościele parafialnym w Mochowie jest kopia obrazu Matki Bożej Żurawińskiej z 1903 r., obraz olejny malowany na

¹⁴⁷ Archiwum autora; Dokumentacja zdjęciowa nadesł. przez B. Ciesielską ze Skępego.

¹⁴⁸ A. Friedrich, *Historie cudownych obrazów Najświętszej Marii Panny w Polsce*, t. 3: *Obejmujący obrazy archidiecezji warszawskiej, diecezji płockiej, włocławskiej, kieleckiej, sandomierskiej, lubelskiej i sejneńskie*, Kraków 1908, s. 154-156.

¹⁴⁹ Br. Ch., *Żurawino*, SGKP, t. 14: 1895, s. 860; W. Załuski, *Cudowna Matka Boska Żurawińska*, Warszawa 1905, pass.; Z. Dumowski, *Powstaje Kalwaria w Żurawinie*, „Rozmaitości Sierpeckie” 2002, nr 1; K. Pawłowska, *Ze studiów nad Madonną Żurawińską*, „Rocznik Muzealny”, t. 11: 2006, s. 54.

Można przypuszczać, że w XIX stuleciu do Józefkowa koło Skępego jacyś pielgrzymi, zdążający do Skępego na doroczny odpust, przynieśli figurkę M. B. Żurawińskiej, która do dziś jest w kapliczce w tej wsi. B. Ciesielska w *Regiopedii* zamieściła obrazek odpustowy z 2007 r. z wizerunkiem MB Żurawińskiej.

płótnie przez Kazimierza Mireckiego. Drewniane rzeźby MB Żurawińskiej, często mylone, świadomie lub nieświadomie z Matką Bożą Skępską) znajdują się w kilku muzeach: w Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi, Muzeum Diecezjalnym w Płocku, Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie, Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku (z figurki z Mazowsza w gm. Czernikowo) oraz Muzeum Etnograficznym w Toruniu (z Bierzgå, gm. Golub-Dobrzyń). Przez szereg dziesięcioleci Matka Boża Żurawińska była utożsamiana (raczej mylona) z Matką Bożą Skępską, dopiero w ostatnich latach, głównie dzięki Krystynie Pawłowskiej z MZKiD, do przestrzeni publicznej dociera prawda o istotnych różnicach w obydwu wizerunkach, choć jest oczywiste, że ta Żurawińska była inspirowana Skępską¹⁵⁰.

Trudno oprzeć się wrażeniu, że ten koronacyjny wizerunek Maryi Skępskiej miał pewien sens: przede wszystkim młodzieńcza Maryja, ukryta pod królewskim płaszczem, stała się „dojrzałą” Matką Boską, Królową Niebios, Niepokalaną, zaś księżyc (pod jej stopami) miał symbolizować – zgodnie z ówczesną, ludową wizją świata – dojrzałość i macierzyństwo. Zdjęcie NMP Skępskiej z kościoła skępskiego 1904 r. przedstawia właśnie Figurę Matki Bożej Skępskiej, zasłoniętą kopulastym płaszczem¹⁵¹. Dostrzegli to także lokalni poeci, którzy jeszcze nie tak dawno widzieli:

„(...) *kopiaste Matki Skępskie*
w kapliczkach zakrysiach
feretronach
otłarzykach domowych
popękane baniaste królowe”¹⁵²,

i to w różnych częściach Ziemi Dobrzyńskiej, na południu pod Dobrzymiem nad Wisłą i na północy – w okolicach Dobrznia nad Drwęcą, np. w Łapinózk, czy też Trutowie; dwóch Dobrznianach, o których inny poeta powie:

¹⁵⁰ K. Pawłowska, *Ze studiów nad Madonną Żurawińską*, „Rocznik Muzealny”, t. 11: 2006, pass. Większość z tych rzeźb pierwotnie zapewne była kojarzona z Paniąką Skępską, która przykryta podczas koronacji w 1755 r. sztywnym płaszczem, niejako upodobniła się do tego wizerunku.

¹⁵¹ K. Pawłowska, *Do Maryi Skępskiej...*, s. 31; Idem, *Skępe...*, s. 4.

¹⁵² D. Chrobak, *Litania dobrzyńska do Matki*, [w:] *Almanach poezji Dobrej Ziemi...*, s. 201.

Matka Boża Żurawińska upodobniona do wizerunku MB Skepskiej (Net.).

Figurka NMP Skępskiej w kościele w Ruzu, niegdyś w ołtarzu głównym (zdj. MK).

Kapliczka z „barokową” NMP Skępską w kapliczce na rozstaju dróg w Chrostkowie (zdj. MK).

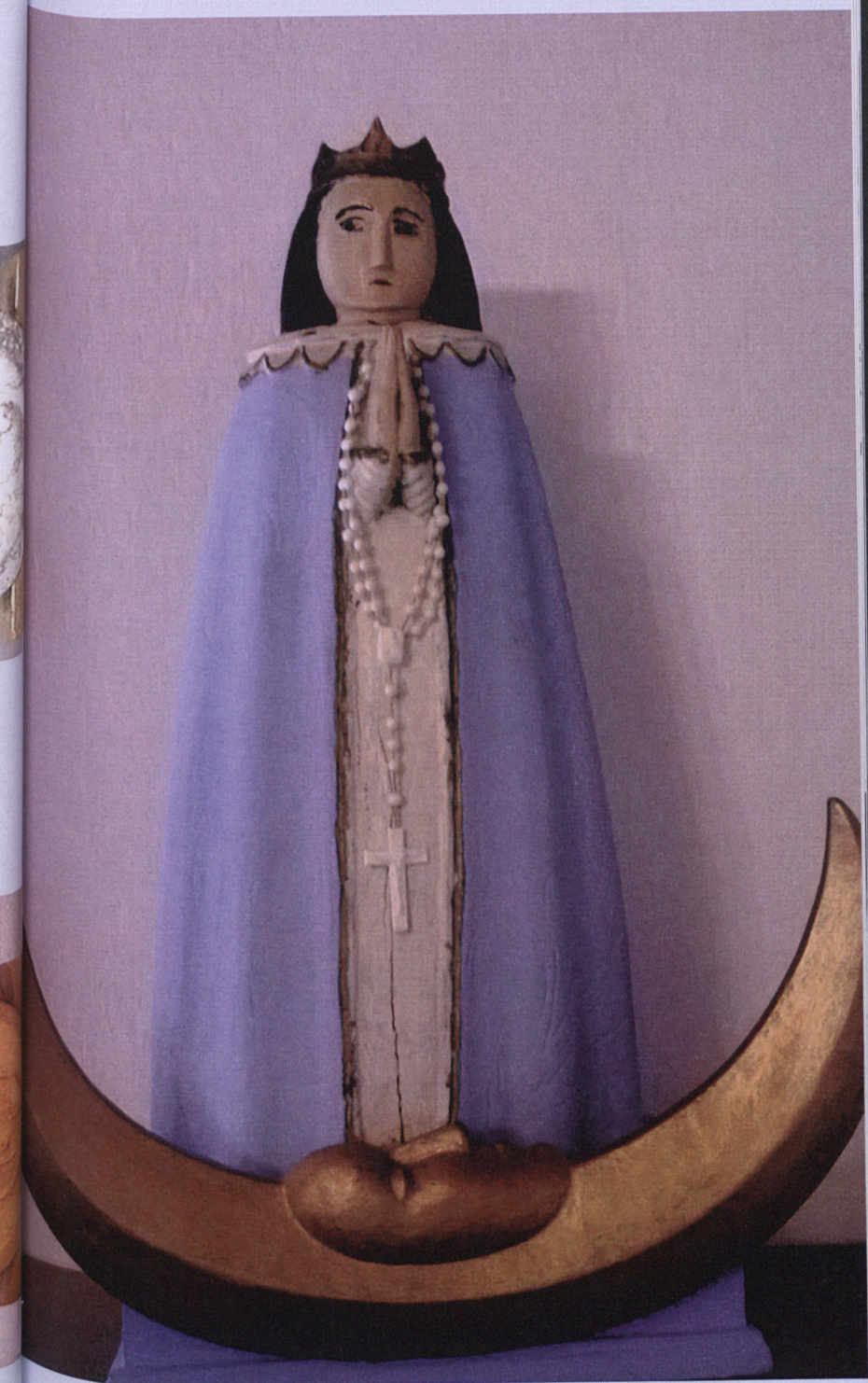

Matka Boża Skępska w domu autora (rzeźba
J. Krajewski, Zawidz).

NMP Skępska w Skansenie Sierpeckim,
twórca nieznany (zdi. MK).

„Koronacyjna” w wyglądzie ludowa rzeźba z II poł. XIX w.
z okolic Wapielska (na północy Ziemi Dobrzyńskiej),
dziś rodzinna własność W. Szczutowskiego (zdj. IZ).

Dwie ludowe różne rzeźby Figury Skępskiej
w sąsiadującym ze sobą wioskach...

...w Chrostkowie

...w Janiszewie

„(...) Rzeki: Skrwa, Rypienica i Mień,
Na północy Dobrzyń nad Drwęcą,
na południu Dobrzyń nad Wisłą,
jak noc i dzień”¹⁵³,

choć najbardziej „dobrzyńskiemu” poecie, Jerzemu Pietrkiewiczowi ten wizerunek Matki Bożej Skępskiej – jak najbardziej słusznie – nie odpowiadał. Jako mały chłopiec każdego roku stawał „na 8 września” z rodzoną matką przez obliczem Matki Jezusa, mówiąc po latach: „Niestety, oryginalny kształt rzeźby jest zepsuty (...) przez dodatek trójkątnej metalowej sukni i ozdobionej klejnotami korony, pozbawionych gustu w pseudo rokokowym stylu”¹⁵⁴.

Najdawniejsze opisy Figury Skępskiej, np. ten z 1846 r., podkreślały przede wszystkim dziecięcość i dziewictwo Maryi Panny, określając ją, jako „Statuę Najświętszej Dziewicy, jakoby małoletniej osoby z złożonymi na piersiach rączkami”¹⁵⁵. Podobny zapis znajdujemy w „Tygodniku Ilustrowanym” z roku 1859, w którym podano, że Figura Skępska „wyobraża Najświętszą Pannę w dziecięcym wieku, z koroną na głowie, otoczoną 12 gwiazdami i promieniami”¹⁵⁶. Taki wizerunek NMP Skępskiej przez całe dziesięciolecie prezentowany był także w publikacjach broszurowych, książkowych i prasie katolickiej oraz społeczno-kulturalnej. Widzimy go np. w mało znanej książeczce W. Załuskiego z 1908 r. pt. *O czci Przenajświętszej Bogarodzicy*¹⁵⁷, tyle tylko, że przedstawiany wizerunek nie uwidaczniał „Najświętszej Panny w dziecięcym wieku”, a zdecydowanie w wieku młodzieńczym. Najpewniej za opisem z „Tygodnika Ilustrowanego” poszli autorzy hasła „Skępe” w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego*, którzy w 1889 r. podali: „Statua ta, drewniana, wyobraża Bogarodzicę w dziecięcym wieku, z koroną na głowie, otoczoną promiennymi gwiazdami, bo bokach dwa aniołki i księżyc pod nogami”¹⁵⁸. Może na-

¹⁵³ J. Pietrkiewicz, *Poezje wybrane*, Warszawa 1986, s. 103; M. Krajewski, *W sercu tej Ziemi*, Rypin 2000, s. 2.

¹⁵⁴ J. Pietrkiewicz, *Na szali losu. Autobiografia*, przeł. A. Skarbińska-Zielińska, Warszawa 2016, s. 48. Zapis ten dowodzi, iż autobiografia, która ukazała się blisko 10 lat po śmierci poety, pisana była znacznie wcześniej. Przecież już w 1989 r. Poeta widział MB Skępską bez „kopiastego” płaszcza z 1755 r.

¹⁵⁵ W. H. Gawarecki, *Opisanie kościoła...*, s. 249.

¹⁵⁶ F. M. Sobieszkański, *Skępe*, „Tygodnik Ilustrowany”, t. 1: 1859, nr 2, s. 16.

¹⁵⁷ W. Załuski, *O czci Przenajświętszej Bogarodzicy...*, Płock 1908, s. 61.

¹⁵⁸ M. Raw. Wit., Br. Ch., *Skępe*, [w:] SGKP, t. 10: 1889, s. 667.

wet nie widząc Figury Skępskiej, tym lekkomyślnym tropem poszli także autorzy innych publikacji z przełomu XIX-XX w., jak np. autor, używający kryptonimu „A. O.”, który powtórzył, że „drewniana figura Bogarodzicy (...) wyobraża Najświętszą Pannę w dzieciennym wieku”¹⁵⁹.

Dopiero, gdy zbliżała się 200. rocznica koronacji Figury NMP Skępskiej (przypadająca w 1955 r.), w uroczystość Matki Bożej Gromnicznej, dniu 2 lutego 1954 r. podczas uroczystości celebrowanych przez bpa Piotra Dudzięca (1906-1970), biskupa pomocniczego diecezji płockiej, z Figury zdjęto koronacyjny „płaszcz” z 1755 r. i założono nowy, haftowany, jedwabny, bogato ozdobiony perłami, przez co Matka Boża została dość istotnie odsłonięta, a ludowi Bożemu znowu objawiła się pierwotna, nietypowa jednak rzeźba gotycka, przez dwa wieki utrzymywana w barokowym, wyjątkowo ciężkim, stroju. Kronika klasztoru zanotowała: „Ukazała się Matuchna, Królowa Mazowska w nowej szacie jako maleńkie Dziewczę, cała piękna, cała rozmodlona. Westchnienie zachwyty dało się słyszeć w kościele i umilkli nawet ci, którzy na wieść o zamianie szemrali, a teraz powtarzają: »Piękniej aniżeli przedtem Matka Boża wygląda«”¹⁶⁰. Zdjęcie z około roku 1980 (udostępnione obecnie przez kustosza i gwardiana skępskiego, o. D. M. Godzika) ujawnia już NMP Skępską bez tego ciężkiego płaszcza, jednak jeszcze z zabytkowej i historycznej przeciwieństwo w koronie z 1755 r.¹⁶¹. Właśnie od tego momentu Matkę Bożą w skępskim wizerunku zaczęto określać „Królową”, częściej jednak „Królowną”, tak jak uczynił to ks. J. Twardowski w wierszu pt. *Królowno*:

„Królowno ze Skępego
 podaj rączkę
 proszę
 uratuj wierszę nieśmiałe i bose
 takie co nie idą jak krytyk za modą
 szanują księdza Baka z klerykałną brodą
 takie co nie świecą jak szyja ozdobna

¹⁵⁹ A. O., *Miejsca słynące cudami obrazów Maryi...*, s. 37.

¹⁶⁰ Kronika klasztoru Ojców Bernardynów w Skępem, t. 2, s. 62; M. Krajewski, *Skępe...*, s. 80; P. Śliwiński, *Sanktuarium...*, s. 67.

¹⁶¹ K. Pawłowska, *Do Matki Skępskiej...*, s. 16.

*za które nie płaci się dolarami Nobla*¹⁶².

Sześćdziesiąt lat później, na jubileusz 260. rocznicy koronacji figury Matki Boskiej Brzemiennej w poniedziałek 18 maja 2015 r. Figura NMP Skępskiej otrzymała nowy płaszcz, który wykonały siostry klaryski z Miedniewic i koronę, wykonaną z biżuterii i darów, złożonych przez parafian i czcicielej Matki Bożej. Rzesze pielgrzymów przybyły na Eucharystię, której przewodniczył abp senior Stanisław Nowak z Częstochowy. Po Mszy Św. figura Matki Bożej została procesyjnie przeniesiona do kaplicy w Borku. W czasie procesji śpiewana była *Pieśń do NMP Skępskiej* o 20 zwrotkach, autorstwa ks. Józefa Pielaszewskiego z 1898 r. Biskupi poświęcili tam odnowioną kaplicę i odczytali modlitwę zawierzenia Maryi, po czym procesja z cudowną Figurą Maryi powróciła do kościoła, gdzie wśród rzewnych westchnień była raz jeszcze okazywana ludowi Bożemu¹⁶³. Można powiedzieć, że czas nad wymyślnym borem zatoczył raz jeszcze koło. Po prawie 520 latach, czyli po 21 pokoleniach, Matka Boża Skępska, Matka Boża Brzemiennea objawiła się raz jeszcze!

Dzięki Wam, Ojcowie Bernardyni za to dzieło, za trwanie przy korzeniach naszej wiary, za ciągłe rozgrzewanie dobrzyńskiego ogniska, tu w Skępem, w duchowej stolicy Ziemi Dobrzyńskiej.

W ten sposób dopiero od 63 lat Figura NMP Skępskiej ukazuje się wiernym jako gotycki, niecodzienny wizerunek, zaś od kilkunastu lat eksponuje się w nim brzemienność Najświętszej Maryi Panny Skępskiej, Matki Bożej Brzemiennej. Zarówno decyzja z 1954 r., jak też ostatnia z początku obecnego stulecia ówczesnego gwardiana o. Bolesława Opalińskiego i jego godnych następców, w tym obecnego kustosza i gwardiana o. Dobromiła M. Godzika, zasługuje na szczególne uznanie.

¹⁶² A. Sulikowski, *Na początku był wiersz, czy 13 nowych odczytań poezji ks. Jana Twardowskiego*, Kraków 1988, s. 135-136. Także: J. Twardowski, *Trzeba iść dalej, czyli dalszy spacer biedronki*, Warszawa 1999.

¹⁶³ A. Dziemska, *Skępe. Klaryski dla Królowej Mazowsza i Kujaw*, <https://www.franciszkanie.pl/artykuly/skepe-klaryski-dla-krolowej-mazowsza-i-kujaw/20> III 2017.

NMP Skępska, Matka Boża Brzemienna (zdj. ME).

Brzemienność Matki Bożej w skępskim wizerunku

Dzieje kościoła i klasztoru skępskiego zostały w XX i XXI dość dobrze spopularyzowane, dlatego w tym miejscu posłużymy się tłumaczeniem jego historii z zaginionego pamiętnika klasztornego, pisanego przez brata Bernarda z Szamotuł, który jeszcze w 1896 r. przechowywany był we dworze Zielińskich w Wiosce Skępskiej, a później najpewniej zaginął, zaś treść przytoczonego niżej zapisu przytaczana jest dość niepewnie i niekiedy pokrętnie. „Gdy rządy Królestwa Polskiego objął Kazimierz Jagiellończyk, w tem miejscu, gdzie dzisiaj jest furta klasztorna, czyli węgiet kościoła, od bramy wiodącej od wsi Skępe do miasteczka tegoż nazwiska, był kamień niezwyklej wielkości, w większej części nad ziemią wystający, mnóstwem krzyżów, w dziwny sposób tak zewnątrz, jak wewnątrz ozdobiony, że nawet na najmniejszych odłamkach przy rozbijaniu całe krzyże widzieć można było. Na owym to kamieniu bardzo często, tak przez pasterzy, jako też i innego powołania ludzi, z wielkiem podziwem tychże, niezwykle światło widywane było... Wielu było takich, którzy stale twierdzili, że w pewnym czasie N. M. Pannę stojącą na owym kamieniu widywali, a mianowicie jeden ubogi człowiek, przejęty nabożeństwem ku czci N. M. Panny, pod przysięgą zeznał, że gdy razu pewnego, przejęty rządzą ujrzenie N. M. Panny, wytrwale przy owym kamieniu wyczekiwał, takie słowa do niego wyrzeczzone usłyszał: »Miejsce to Synowi mojemu i mnie będzie najprzyjemniejsze, na którym pobożni, modląc się, szczególnie będą Synowi mojemu«. Gdy więc to i wiele innych rzeczy rozniostło się w wielu poblizkich miastach i wioskach, ów kamień czcią wielką otaczać zaczęto, tak, iż wielu do niego pielgrzymowało i śluby poczynić począł. Ktokolwiek dotknięty ciężką chorobą lub w innej potrzebie, pełen wiary i pobożności do tego miejsca się

udawał, uzdrowiony lub pocieszony do domu powracał. Gdy zaś z każdym dniem do miejsca tego wzrastalo, wielki krzyż dębowy tam obok kamienia z wizerunkiem Pana Jezusa i narzędziami Męki postawiono. Na tym krzyżu potem wielu wotów powieszonych zostało przez tych, którzy w cudowny sposób, jakiegokolwiek łaski za pośrednictwem N. M. Panny doznali. Ciesła, pod którego kierunkiem krzyż ten stawiano, człowiek poważny i wiarygodny, braciom naszym później opowiadał, że gdy z pomocnikami swymi robotę kończył, około stu ludzi płci obojej, wskutek uczynionego ślubu, dnia pewnego tam przyszło, przyprowadziwszy z sobą parę opętanych, którzy straszne męki cierpiąc, gdy zgromadzeni modły za nich do N. M. Panny wznosili, od czarta opuszczeni zostali. Później kamień, o którym mówiliśmy, z powodu trudności i niewygody w odprawianiu nabożeństwa zgromadzającemu się do niego ludowi, a także, iż był łupany i po kawałku przez pielgrzymów zabierany, do fundamentów kościoła użyty został; lecz w którym miejscu obecnie leży (gdzie wmurowany) – nie wiadomo. Z biegiem czasu N. M. Panna, chcąc, aby to miejsce nie tylko mieszkańcom Ziemi Dobrzyńskiej (podkr. MK) znane było, lecz i z dalszych prowincji kraju tam uczęszczano, gdy w r. 1495 w czasie zarazy, w całym kraju grasującej, pomiędzy świętami; Narodzenia N. M. Panny i Ś-go Michała Archanioła, pewien obywatel z Pobiedziska (które leży pomiędzy Gnieznem a Poznaniem) imieniem Jan, znalazł się w wielkim ucisku, chorobą nekany, pomocy N. M. Panny jak najpobożniej błagał, temuż się ta Matka strapionych ukazała i oznajmiła, że jego prośby wysłuchane będą, jeżeli bez zwłoki uda się do miejsca, zwanego Skepe, co też on zrazu bez wahania wykonał. Gdy na miejsce przybył, a oprócz krzyża, ani kościoła, ani nawet kaplicy w tem miejscu nie znalazł, zaczął drogi przebytej żałować i miejsce to w przekonaniu swoim lekceważyć. Lecz Matka Miłosierdzia znów mu się ukazała, upominając, by go nie lekceważył, wspólnie z dziedzicem tej włości przybytek święty ku chwale jej pobudował. Usłuchał Jan owego wezwania i z ochoczym sercem udał się do dzierzawiącego podówczas dobra Skepe, Mikołaja Kościeleckiego, kasztelana kruszwickiego, wnuka po bracie Wielmożnego Mikołaja Kościeleckiego, naówczas administratora (praepositus) wrocławskiego, a wkrótce biskupa chełmskiego, rzeczywistego dziedzica Skepego, i objawienie mu miano po szczególe oraz wolę N. M. Panny opowiedział. Kasztelan kruszwicki, wielu już innemi poprzedniemi cudami o świętości tego miejsca przekonany, łatwo opowiadającemu

uwierzył i swemu pokrewnemu administratorowi wszystko to przedstawił. Wiadomość tę łaskawie on przyjął i wnukowi swemu polecił, aby ten na cześć N. M. Panny kaplicę drewnianą wybudował, pod wezwaniem Zwiastowania N. M. Panny. Zlecenie to ochnoczo przez wnuka spełnione zostało. Zaledwie kaplicę pobudowano i poświęcono, aliści przez pasterzy, jako też i przez inne osoby przechodzące lub umyślnie tam zdążające w celu uproszenia łask, słyszane było przyjemnymi, anielskimi śpiewano „Te Deum laudamus”, co gdy się wszędzie rozniostło, nabożeństwo do tego miejsca jeszcze bardziej wzrastać zaczęło”¹⁶⁴.

Przypomniano sobie dany nam opis poczęcia Zbawiciela w łonie Maryi: „Przyszedłszy do lat 14 (...) samego Józefa łaska podczas modlitwy kaptanów złożona na ołtarzu zakwitła, któremu w zaślubieniu do straży oddaną została. Po czterech miesiącach u niego przemieszkawszy w Nazarecie, gdy samotnie na modlitwie trwała, dnia 25. marca niebiosa nad nią się otworzyły. I zstąpił widocznie Anioł Gabriel i ukląkł we czci przed Królową swoją, mówiąc: «Zdrowaś Maryjo, łaskiś pełna, błogostawionaś Ty między niewiastami». Zatrwożyła się Maryja w pokorze na to pozdrowienie. I rzekł jej Anioł: «Nie bój się Maryja, albowiem znalazłaś łaskę u Boga. Oto poczniesz w żywocie i porodziś syna i nazwiesz imię jego „Jezus”. Ten będzie wielki, a będzie zwan Synem Najwyższego»”¹⁶⁵.

Cudowna figura umieszczona jest w ołtarzu głównym skępskiego kościoła klasztornego, skonstruowanym na potrzeby koronacji, która miała miejsce w 1755 r., w aksamitnej niszy, otoczona dwunastoma gwiazdami, z księżycem pod stopami. Figurę otaczają również wota, z których najstarsze – obrazek Matki Bożej oprawiony w srebro – pochodzi z 1509 r. Zakrytą, bogato zdobioną szatą, figurę odkryto dopiero w latach dziewięćdziesiątych XX w. Odsłonięcie charakterystycznego wybrzuszenia sukni Maryi spowodowało, że zaczęto je utożsamiać z brzemiennością. Od tamtego okresu określa się często, a ostatnio coraz częściej, Matkę Bożą Skępską, jako Brzemienną. Nie mają racji ci historycy sztuki, którzy fałdy na szacie Maryi traktują tylko jako element mający podkreślić dynamikę wyobrażenia, czyli *gotycki kontrapost*, daleki – rzecz jasna – od figu-

¹⁶⁴ J. Zieliński, *O Skępem...*, s. 649-650.

¹⁶⁵ Cyt. za: S. Barącz, *Cudowne obrazy...*, s. 3.

ry *serpentinata*¹⁶⁶. W figurze skępskiej fałda żadną miarą nie wynika z dynamicznego sposobu przedstawienia postaci, a przede wszystkim z cech fizycznych. Kobieta w stanie brzemiennym, przenosząca ciężar ciała na jedną nogę, staje się piękniejsza niż zwykle, ma wysublimowane oblicze, promienną cerę i luźne, błyszczące włosy. Tak jak Najświętsza Maryja Panna Skępska, Matka Boża Brzemienna!

Rozpuszczone włosy i brak welonu żadną miarą nie przeczą brzemienności, ponieważ istnieją w świecie niekwestionowane przykłady, gdzie Madonna brzemienna występuje bez welonu. Tak jest np. z *Madonną del parto e donatore* z ok. 1355-1360 (obraz w zbiorach Musée Bandini), a na gruncie polskim z *Madonną z Matemblewa* (Madonny Apokaliptycznej) w Sanktuarium Matki Bożej Brzemiennej w Gdańsku – Matemblewie; obrazem Matki Bożej Brzemiennej w Sanktuarium Matki Bożej Brzemiennej w Wąbrzeźnie na Ziemi Chełmińskiej¹⁶⁷ i XVII-wiecznym obrazem Matki Bożej Brzemiennej w kościele św. Bartłomieja w Chelmoniu k. Golubia-Dobrzynia¹⁶⁸. Natomiast widniejące przy Figurze Matki Bożej Skępskiej atrybuty: księżycyca pod stopami, złocistych promieni po bokach postaci (*solarna mandorla*), wieńca gwiazd dwunastu, które przydano Maryi w ołtarzu po uroczystej koronacji w 1755

¹⁶⁶ *Kontrapost* – sposób ustawienia postaci tak, iż cały ciężar jej ciała opiera się na jednej nodze, podczas gdy druga jest odciążona i wspiera się na podstawie. *Figura serpentinata* – w sztukach plastycznych układ postaci charakteryzujący się silnym, czasem wręcz nienaturalnym, skręceniem ciała, mający na celu nadanie jej lekkości i dynamiki.

¹⁶⁷ Obraz nieznanego pędzla w sanktuarium wąbrzeskim, umieszczony w barokowym ołtarzu głównym, przedstawia Maryję w aureoli z 12. gwiazd, z lilią w prawej dłoni. Matka Boża stoi na globie ziemskim, depcząc głowę oplatającego go węża – symbol szatana, sprawcę grzechu pierworodnego. Lilia znamionuje Niepokalane Poczęcie, a wieńiec z 12. gwiazd zapowiada jego zwycięstwo. Brzemienna niewiasta, otoczona złocistą poświatą, wyłania się ze skłębionych obłoków ku jasności. W ten sposób stoi na granicy starotestamentowej epoki grzechu pierworodnego i nowotestamentowej ery Dobrej Nowiny, jaką wkrótce zacznie głosić Syn Boży Zbawiciel, którego nosi w swoim łonie. Takie przedstawienie Maryi, zakorzenione w Piśmie Świętym, niesie przesłanie o Jej ważnej roli w dziele Odkupienia.

¹⁶⁸ M. Dąbkowski, *Chelmonie - Sanktuarium Matki Bożej Brzemiennej*, <http://www.niedziela.pl/artukul/14490/nd/Chelmonie---Sanktuarium-Matki-Bozej/19> IV 2017.

r., a który przetrwał do czasów obecnych, bez wątpienia świadczy o identyfikowaniu figury z typem Niewiasty Apokaliptycznej, bowiem według świadectwa Biblii (*Apokalipsa św. Jana*)¹⁶⁹, a za nią tradycji ikonograficznej „niewiasta jest brzemienna”: „Potem wielki znak się ukazał na niebie: Niewiasta obleczone w słońce i księżyc pod jej stopami, a na jej głowie wieniec z gwiazd dwunastu. A jest brzemienna. I woła cierpiąc bóle i męki rodzenia”¹⁷⁰. Z tego wypływała idea Niewiasty Apokaliptycznej, przyjęta przez franciszkanów, którzy stali się obrońcami Niepokalanego Poczęcia Maryi. To oni, a przede wszystkim bł. Władysław z Gielniowa, który najpierw jako przełożony zdecydował o przysłaniu swoich braci do Skępego, a potem przez kilka lat (1501-1504) był tu przełożonym i budowniczym schronienia dla Figury Matki Bożej, przyjęli i rozwinęli koncepcję Niewiasty Apokaliptycznej¹⁷¹. Ma rację o. dr Aleksander Sitnik OFM, gdy pisze, że „*Łaskami słynąca figura Matki Bożej Skępskiej przedstawia Ją jako niewiastę brzemienną*”¹⁷². Zaświadcza to przede wszystkim Ewangelista Łukasz, który podał przy narodzeniach Jezusa:

„Udał się także Józef z Galilei, z miasta Nazaret, do Judei, do miasta Dawidowego, zwanego Betlejem, ponieważ pochodził z domu i rodu Dawida, żeby się dać zapisać z poślubioną sobie Maryją, która była brzemienna”¹⁷³,

zaś Ewangelista Mateusz wyjaśnia, że

„Po zaślubinach Matki Jego, Maryi, z Józefem, w pierwim nim zamieszkałi razem, znalazła się brzemienną za sprawą Ducha Świętego”¹⁷⁴.

Stąd z należnym uznaniem należy przyjąć inicjatywę gorliwych Stróżów Sanktuarium Skępskiego o organizacji, począwszy od września 2014 r., comiesięcznych spotkań wiernych, modlących się o upragnione potomstwo, jak również

¹⁶⁹ Apokalipsa (tzn. objawienie) św. Jana, napisana pod natchnieniem Ducha Świętego, najbardziej tajemnicza księga *Nowego Testamentu*, stanowi dopełnienie całości objawienia Bożego. Jej autorem jest Jan Ewangelista, najmłodszy z dwunastu apostołów Jezusa Chrystusa.

¹⁷⁰ Ap 12, 1-2.

¹⁷¹ *Władysław z Gielniowa (niekiedy – Ładysław Jan z Gielniowa, ok. 1440-1505)*, [w:] M. Krajewski, NSBZD, t. 2: 2014, s. 496-497.

¹⁷² A. Sitnik, *Skępe...*, s. 85.

¹⁷³ Łk 2, 4-5.

¹⁷⁴ Mt 1, 18.

Inskrypcja datacyjna na Figurze MB Brzemiennej
(zdj. nadesł. przez o. Iwo OFM)

	XIV w.	XV w.
1	١	1
2	٢	2
3	٣	3
4	٤	٨
5	٥	7
6	٦	6
7	٧	٧
8	٨	8
9	٩	9
0	٠	0

Kształty cyfr arabskich w XV-XVI w.
(J. Szymański, *Nauki pomocnicze...*, s. 354.)

Fragment figury

Matki Boskiej Niepokalanej

która stała na rynku w Skępem
do 1942 roku

Mglisty, listopadowy dzień 1938 roku. Dzień Chrystusa Króla.
Ostatnia msza święta przed figurą na rynku w Skępem.

Matka Boża Niepokalanie Poczęta ze skępskiego Rynku,
zbezczeszczona przez Niemców w 1942 r.,
dziś w zakrystii kościoła (zdj. IJ).

opracowanie z książki „Rodem ze Skępcy” - Ziny Wegner)

Przed wojną na skępskim rynku stała
figurka Matki Boskiej Niepokalanej. Stojąca
na wysokim obelisku, wyciągała ramiona,
jakby chciała przyparnąć do serca resztkę
pielgrzymów zmierzających do Jej
sanctuarium w Wymyślinie. Przed
obeliskiem znajdowały się schodki, a wokół
obelisku ogrodzenie. W każdym z czterech
kątnych narożników figury, w kierunku
Skępem ze wzniesieniem wspominają msze
Młodzi, prowadzeni przez Kazimierza
Słobickiego lub Emila Brodecka. Modlących się
w październiku wieczory ludzi odwizdłały
Lampy przygaszone przez dzieci
Gimnazjum, które w święto Chrystusa Króla
proceda z kłaczem przychodziła na rynek,
gdzie pod figurą odprawiano uroczystą
mszę św. Ostatnia procesja odbyła się
w 1938 roku. Podczas okupacji hitlerowskiej
postawiono zburzyć pomnik, tak cmentaryjny
przez mieszkańców naszej miejscowości
Kościół dla Polaków tragiczny, dla Niemców
zawieszono żelazną żaluzję. Jeden z nich grał
na obgrzebie, pozostali, śmiejąc się, strzelali
do postaci Matki Boskiej. Część figury
zostawiono się po całym rynku.
Widoczna przychodząca się studnia,
w której woda zabierali je
do wiader i zanosili do domów.
Widoczna należała pani Honorata Trzaskalska.
Widoczna figurka nie została rzeźbiona
w Skępem. Tylko w tyle głowy powstała
kopia spowodowana upadkiem
w kamieniu. Obecnie głowka figurki Matki
Boskiej Niepokalanej przechowywana jest
w zakrystii kościoła. A na skępskim rynku nie ma
już ani obelisku, schodków, ogrodzenia
ani figury. Pozostała
tylko fotografia.

opracowanie Krzysztof Nadrowskiej-Białej

Całym sercem błogosławie
Wiernym i Pielgrzymom
nawiedzającym

Sanktuarium Matki Bożej Skępskiej,
Pani Młazowska i Kujaw

z okazji 250. rocznicy Koronacji łaskami stynącej Figury Matki Bożej
1755-2005

oraz OO. Bernardynom - Stróżom Sanktuarium
wzywając

za wstawiennictwem Niepokalanej Matki Pana
obfitych łask i darów Bożych

Jan Paweł II

Watykan, 2.VIII.2004 r.

Błogosławieństwo Ojca Świętego na 250-lecie koronacji
Figury NMP Skępskiej (1755-2005) – Niewiasty Apokaliptycznej
– Niepokalanej Matki Pana
(zdj. MK).

matek w stanie błogosławionym, oczekujących na szczęśliwie rozwiązanie i przyjście na świat daru Bożego za wstawiennictwem Matki Bożej Brzemiennej ze Skępego¹⁷⁵.

Sama Figura Panienci Skępskiej przez wieki zachwycała nie tylko lud Boży, ale także znawców sztuki i historii. J. Zieliński, który z okazji 400-lecia Jej sprowadzenia do Skępego zamieścił w „Tygodniku Ilustrowanym” bardzo kompetentny materiał, dostrzegł i podał, że „nie jest bez pewnych artystycznych zalet. Kto zna rzeźby Wita Stwosza z tej epoki, może uznać, że w niczem mu nie ustępuje, a może i przewyższa; sama twarzyczka tchnie wyrazem niepospolitej anielskiej dobroci i niewinności. (...) U spodu pod Statuetką, ma się wedle kroniki, znajdować wryty rok 1496”¹⁷⁶. W podstawie figury istotnie znajduje się liczba: 1496, która oznacza datę cudownego jej znalezienia w warsztacie snycerskim w Poznaniu przez Zofię Kościelecką, przy czym cyfra „4” została tu wryta zgodnie z zasadą zapisywania cyfr arabskich w XV-XVI wieku, jako że od wieków (również u starożytnych Greków i Rzymian) cyfry miały kształt literalny¹⁷⁷.

Współczesna literatura religijna i historyczna, ale i sztuka filmowa nie pozostawia wątpliwości i przedstawia – coraz śmiej – NMP Skępską jako będącą w błogosławionym stanie, tzn. Matkę Bożą Brzemienną¹⁷⁸. W filmie z 2000 r. pt. *Skępska*

¹⁷⁵ Czas zatacza kolejne koło nad Ziemią Dobrzyńską i umiłowaną Ojczyzną naszą. W Skępem, gdzie żyło przed wojną wielu Żydów, korzystali oni z pomocy miejscowych chrześcijan w obronie przed bestialstwem niemieckich oprawców. Po roku od otwarcia w Markowej, w archidiecezji przemyskiej, Muzeum Polaków Ratujących Żydów im. Rodziny Ulmów z radością dowiadujemy się, że do starań o beatyfikację całej katolickiej rodziny Wiktorii i Józefa Ulmów i ich dzieci ma być włączone zamordowane w łonie matki sześciomiesięczne dziecko. Matko Boża Brzemienna ze Skępego dopomóż, aby watykańska Kongregacja Spraw Kanonizacyjnych pomyślnie odpowiedziała na te oczekiwania!

¹⁷⁶ J. Zieliński, *O Skępem...*, s. 651. R. Filochowski, *Część druga ciekawych opowiadań...*, s. 91 mylnie podał datę tego wydarzenia na r. 1446.

¹⁷⁷ AKB-Skępe, Ewa i Jerzy Matwij, Matka Boska - rzeźba ołtarza głównego z kościoła OO. Bernardynów w Skępem woj. Włocławek, Łódź 1990, s. 1; J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2002, s. 359, tab. 54. XV-wieczny znak liczby „4” jest samoistny i nie można go tłumaczyć jako „3/4 ósemki”. Za starania dotyczące wyjaśnienia pisowni cyfry „4” na Figurze MB Brzemiennej w Skępem składam szczerze podziękowania o. dr. Iwo Januszowi OFM.

¹⁷⁸ *Z dawna Polski Tyś Królową. Przewodnik po Sanktuariach Maryjnych. Koronowane wizerunki Matki Bożej 1717-1999*, materiał zebr. i opr.: M. Grażyna, M. Gizela,

Madonna ówczesny gwardian skępski, o. Bolesław Opaliński, po raz pierwszy, wprowadził do przestrzeni publicznej fakt, że oblicze NMP Skępskiej ukazuje Maryję – Matkę Boga w stanie błogosławionym. W 2009 r. wspomniane wcześniej Wydawnictwo PWR w wydanym albumie pt. *Piękna nieznanjoma* przy fotografii Figury Skępskiej użyło prawidłowego tytułu liturgicznego (pomijając mylną pisownię imienia Maryi), „*Najświętsza Panna Maria – Służebnica Pańska*”¹⁷⁹, jako że Maryja odpowiadając na zapowiedź archanioła Gabriela w mieście galilejskim Nazaret wyrzekła: „*Oto ja Służebnica Pańska, niech mi się stanie według słowa Twego*”¹⁸⁰, aby przez włączenie w zbawcze plany Boże – zostać Matką Mesjasza i Zbawiciela całej ludzkości, będąc – rzecz jasna aż do Narodzenia Jezusa w Betlejem – Brzemienną. W tym miejscu nie można zgodzić się z poglądem E. A. Kamińskiej (*notabene* - niestety - nieodosobnionym), która w 1990 r. niesłusznie zaliczyła Madonnę Skępską (pomijając błędny zapis tytułu) do „*grupy Madonn występujących w całej Europie, ilustrujących temat ikonograficzny »Maria – służebnica w świątyni«, wywodzący się z wczesnochrześcijańskich tekstów apokryficznych*”¹⁸¹, porównując ją np. z *Marią Służebnicą Świątyni* z około 1490-1500 z kościoła pw. św. Elżbiety we Wrocławiu¹⁸². Przypomnijmy: czym innym jest tytuł, który przyjęła Maryja prawie w dorosłym już życiu, tzn. „Służebnica Pańska”, a czym innym jest przywołanie pewnego epizodu z Jej życia, a mianowicie zapis nie z Ewangelii, a z tekstów apokryficznych, kiedy to Maryja została jako trzyletnie dziecko ofiarowana w świątyni. Ten ostatni epizod oddał dobrze włoski malarz, Titiano Vezelli, znany bardziej jako Tycjan (Titian), żyjący w latach 1490-1576. Słusznie zatem autorzy *Katalogu zabytków sztuki w Polsce* uznali, że „do okresu późno-

Szymanów 1990, s. 73; M. Krajewski, *Koryfeusz Dobrej Ziemi* (Prof. Jerzy Pietrkiewicz (1916-2007) z Londynu), Rypin 2008, s. 193.

¹⁷⁹ AKB-Skępe, S. A. Kamiński, „Matka Boża Skępska” - raport z oględzin Figury, Karta ewidencyjna zabytku B13/2, Toruń 2014, s. 1; *Ziemia Dobrzyńska. Piękna nieznanjoma*, zdj. M. Karasiński, tekst A. Błachowski, D. Sobierajska, Toruń 2009, s. 112-113.

¹⁸⁰ Łk 1, 38.

¹⁸¹ E. A. Kamińska, *Wokół jednego zabytku*, „Spotkania z Zabytkami”, t. 14: 1990, nr 4, s. 26.

¹⁸² Zob. T. Chrzanowski, *Polska sztuka sakralna*, Kraków 2002, s. 276, il. 30.

*Ofiarowanie Maryi w świętym, obraz Tycjana (1490-1576),
(Gallerie dell'Accademia, Wenecja).*

gotyckiego zaliczyć natomiast należy figurkę N. P. Marii - Służebnicy Pańskiej w Skępem, z datą 1496, wiążaną tradycyjnie ze środowiskiem poznańskim¹⁸³. Jednak P. Śliwiński, mimo iż powołuje się na to opracowanie, mylnie podał przy charakterystyce Figury Skępskiej, iż „przeważa pogląd, że poznański snycerz ukazał w niej Maryję jako kilkunastoletnią dziewczynkę oddaną na służbę do świątyni”, dodając zaraz: „Jest to ciekawy i dość rzadki typ ikonograficzny Maryi Służebnicy Pańskiej”. W ten sposób zamiast wyjaśnienia różnego, ale i mylnego traktowania: 1. apokryficznej „Maryi służebnicy świątyni” z Protoewangelii Jakuba, 2. ewangelicznej „Maryi Służebnicy Pańskiej”, nie otrzymaliśmy takiego rozstrzygnięcia. Natomiast rzeźbę z ołtarza skępskiego jako *Najświętszą Maryję Panne, Służebnicę Pańską* prawidłowo określiła B. Ciesielska w opisowej części albumu S. Głowackiego z 2005 r.¹⁸⁴.

W przypadku Figury Skępskiej nie chodzi wyłącznie o ideę, zawartą w złożonych do modlitwach rączkach (istotnie wspólną dla obydwu figur), ale brak tam, wyraźnego w przypadku Figury Skępskiej, podkreślenia fizycznego stanu brzemienności. Gdyby w ogóle chcieć dokonywać porównania Madonny Skępskiej do jednego z typów ikonograficznych Madonn, to bliżej jest do grupy *Pięknych Madonn*, charakterystycznych dla XV-wiecznych wizerunków – ideałów piękności i życia¹⁸⁵. Przecież Boże macierzyństwo, wyrażone w skępskim wizerunku czyni Maryję współpracownicą w objawieniu się miłosierdzia Boga; Pomocnicą i Służebnicą Tego, który przychodzi, aby okazać miłosierdzie ludzkości¹⁸⁶. Idąc dalej w naszych rozważaniach, wypada dodać, że Jej zgoda na macierzyństwo wprowadza rodzaj ludzki na drogę zbawienia, a postawa Służebnicy Pańskiej, przypomina moment Zwiastowania¹⁸⁷. Wszystko to zamyka się swoistą kłamrą właśnie w skępskim kościele: z jednej strony – piękny obraz *Zwiastowanie* z XVII w. przywieziony w 1848 r. przez dziedzica dóbr skępskich, Gustawa Zielińskiego-

¹⁸³ *Katalog zabytków sztuki w Polsce...*, s. VI, 52.

¹⁸⁴ *Skępe w rysunku pastelami Stanisława Głowackiego*, część opisowa B. Ciesielska, Włocławek 2005, s. 6.

¹⁸⁵ Por. *Madonna*, [w:] W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 2003, s. 704.

¹⁸⁶ Por. Łk 1,72.

¹⁸⁷ Łk 1, 48-49.

go (1809-1881), z drugiej – Statua NMP Skępskiej, MB Brzemiennej z 1496 r. Gdy popatrzymy na oblicze NMP na tym obrazie i porównamy je z obliczem NMP w Figurze Skępskiej, trudno oprzeć się wrażeniu, że są one (gdy chodzi o wiek Maryi obdarowanej przez Ducha Św. w tajemnicy zwiastowania, a następnie stanu brzemiennego) wyjątkowo bliskie (zob. kopie obrazu i Statui na str. 2 i 3).

Notabene G. Zieliński przywiózł w darze z Włoch obraz *Zwiastowanie*, bo takie było wezwanie skępskiego kościoła, ale pamiętajmy, że nie tylko stan duchowy i fizyczny Maryi, który widzimy w Figurze w głównym ołtarzu jest związany z tą tajemnicą. Wszystko – również w Skępem, w tym świętym miejscu – zaczęło się od Zwiastowania, przed Uroczystością Zwiastowania 1498 r. swoją posługę rozpoczęli tutaj Ojcowie Bernardyni. Ta niecodzienna symbioza przestrzenna i czasowa jest godna uwagi, zastanowienia i nowych – być może – przemyśleń¹⁸⁸.

Na licznych kopiach NMP Skępskiej, Matki Bożej Brzemiennej nie widać twarzy kilkuletniego (jak chcą niektórzy, 3-letniego) dziecka, nie widać twarzy „dziecinnej”; natomiast podziwiamy Matkę Bożą w wieku młodzieńczym. Podobnie jest z obliczem twarzy Matki Bożej Niepokalanej, której figura do 1942 r. ozdabiała skępski Rynek, w jakimś stopniu stanowiącej odbicie Figury Matki Bożej z kościoła klasztornego, a która brutalnie została zniszczona przez Niemców. Szczęśliwie pozostała twarz Najświętszej Maryi Panny, wzorowana w jakimś stopniu na Figurze MB Brzemiennej, a którą dziś można oglądać na stałej ekspozycji w zakrystii kościoła klasztornego¹⁸⁹.

Okazuje się, że w literaturze liturgicznej tytuł Matka Boża Brzemiennej w skępskim wizerunku żyje już co najmniej od dekady. W 2007 r. o. Błażej B. Budnik OFM we wstępie do zbioru nabożeństw i modlitw do Matki Bożej Skępskiej w Sanktuarium Matki Bożej Brzemiennej zapisał sugestywnie: „*W bogatej tradycji miejsca utrwaliły się i zachowały religijne zwyczaje*

¹⁸⁸ M. Krajewski, *Gustaw Zieliński (1809-1881) ze Skępego – autor „Kirgiza” i innych dzieł*, <http://mirosławkrajewski.blog.onet.pl/2011/04/07/gustaw-zielinski-1809-1881-zc-skepego-autor-kirgiza-i-innych-dziel/10> IV 2017.

¹⁸⁹ K. Bialek, *Figura Matki Boskiej Niepokalanej*, [w:] Z. Wegner, *Rodem ze Skępego*, Skępe 2007, s. 90.

uwzględniające specyfikę sanktuarium oraz rozwinięty tutaj kult Matki Zbawiciela. Jej wyobrażenie stanowi figura kilkunastoletniej Panny w stanie błogostawionym, do której oprócz tradycyjnych grup pątniczych coraz częściej pielgrzymują młodzi, narzeczeni, matki oczekujące potomstwa, matżonkowie proszący o dar rodzicielstwa (podkr. MK)¹⁹⁰.

Brzemienność NMP Skępskiej podkreślono po raz pierwszy w wydawnictwie przygotowanym najpewniej przez klasztor skępski w 2002 r., gdzie podano m. in.: „*Wyrzeźbiona z drewna, przedstawia „Nastolatkę” w błogostawionym stanie, łagodnie uśmiechnięta, ze złożonymi na sercu rękoma*”¹⁹¹. Ten nowy tytuł, choć miły, jakby nie do końca przyjął się w słowie poetyckim, NMP Skępska pozostała częściej po prostu „Panienką”. Tak też widział ją skępski nad wyraz poeta, Sławomir Ciesielski, który gdzieś w końcu minionego wieku zapisał:

„*Tu kwiat piękniej pachnie
roślina inaczej zakwita
(...)
tu samotny spotka samotnego
tu stary człeczyna chodnikiem człapie
tu prosić
drewnianą panienkę o łaskę (...)*”¹⁹².

Brzemienność Matki Bożej w skępskim wizerunku współcześnie widzą inni poeci, przede wszystkim „dobrzyńskiej proveniencji”. Czesława K. Chojnicka w utworze pt. *Królowa Mazowska, Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej*, mówi m. in.:

¹⁹⁰ *Nabożeństwa i modlitwy do Matki Bożej Skępskiej. Sanktuarium Matki Bożej Brzemiennej*, red. B. B. Budnik, Kalwaria Zebrzydowska (2007), s. 5.

¹⁹¹ *Nieustająca nowenna. Nabożeństwo do Matki Boskiej Skępskiej*, Skępc 2002, s. 4. Określenia „Nastolatko” po raz pierwszy użył ks. J. Twardowski, z 7-wersowym utworze pt. *Skępe*:

„*Panienko Najświętsza
Nastolatko ze Skępego
z rączkami na sercu
żał mi szkoły zeszytów
dawnej gumki w piórniku
nie Królowo jeszcze*

Królowno”; W. Bednarczuk, J. Morawiec, W. Sroczyński, *Święta Lipka, Niepokalanów i inne najpiękniejsze Sanktuaria. Mazowsze*, Warszawa 2007, s. 41.

¹⁹² S. Ciesielski, *W dobrzyńskiej ziemi*, [w:] *Ślady rzeźbione słowami. Almanach poetycki*, Włocławek 1997, s. 21; *Almanach poezji dobrej Ziemi...*, s. 33.

„(...) *Najlepsza Matko z Synem pod sercem
znasz co udręka ból poniżenie
ucz nas Miłości szacunku dla życia
dla polskich rodzin bądź umocnieniem*”¹⁹³,

wskazując zapewne na potrzebę modlitwy i czynów dla cywilizacji życia i ruchów *pro-life*, właśnie szczególnie teraz, gdy przypominamy setną rocznicę objawień fatimskich z 1917 r., kiedy to Najświętsza Maryja Panna objawiła się pastuszkom: Łucji, Jacincie i Franciszkowi. W Fatimie bowiem w dniu 7 marca 2017 r. w Małej Kaplicy Objawień z cudownym Obrazem Matki Bożej Częstochowskiej odmówiono Różaniec w intencji obrony życia, który prowadził Światowy Apostolat Fatimski oraz organizacja „Łańcuch Modlitewny za Życiem”¹⁹⁴.

Uczestnicząc z matką we wszystkich skępskich uroczystościach, brzemiennosc i rodzicielstwo Maryi skępskiej czuł i opiewał młody jeszcze poeta, Jerzy Pietrkiewicz (ur. w 1916 r.), który w 1935 r., *notabene*, w jednym z pierwszych utworów pt. *Ziemia Dobrzyńska*, napisał:

„(...) *Gaszono po izbach lampy,
mrokiem zamknęło się Skepe.
Wtedy Maryja wyszła z cichego białą klasztoru
z Dzieciątkiem na ręku szła wolno po rozmodlonych
krusgankach*”¹⁹⁵.

W ostatnim 25-leciu, dzięki istnieniu Lipnowskiej Grupy Literackiej, wielu poetów z nią związanych słowem poetyckim wielbiło brzemiennosc Skępskiej Królowej, np. Dariusz Chrobak w *Litanii dobrzyńskiej do Matki*, zaczynającej się od słów:

„*Matka Boska Skępska
Dziewczę łagodne przy nadziei w Wymyślinie
Zmituj sie nad nami*”¹⁹⁶.

¹⁹³ C. K. Chojnicka, *Bicie serca...*, s. 90.

¹⁹⁴ *Od Oceanu do Oceanu. Peregrynacja Ikony Częstochowskiej przez świat w obronie życia*, <http://www.odoceanuodoceanu.pl/node/574/13> III 2017. W Fatimie w 2015 r. odbył się VII Światowy Kongres Modlitwy w Obronie Życia.

¹⁹⁵ *Ziemia Dobrzyńska*, [w:] J. Pietrkiewicz, *Poematy londyńskie i wiersze przedwojenne*, Paryż 1965, s. 138; *Deo et Matris. Almanach religijnej poezji Ziemi Dobrzyńskiej*, wybrał, opr., wstępem i przyp. opatrzył M. Krajewski, Rypin 2011, s. 18.

¹⁹⁶ D. Chrobak, *Litania dobrzyńska do Matki*, [w:] D. Chrobak, *Słów obraz*, Rypin-Czernikowo-Lipno 2011, s. 77.

*„...Maryja wyszła z cichego białego klasztoru
z Dzieciątkiem na ręku
szła wolno po rozmodlonych
krużgankach”.*

Skępskie krużganki, ileż one usłyszały westchnień,
ilu pielgrzymom udzieliły wytchnienia i odpoczynku? (zdj. BC).

Rypińska poeta U. B. Małkińska w wierszu pt. *Maryja na Ziemi Dobrzyńskiej*, odnosząc się do kilku wizerunków N.M. Panny, na pierwszym miejscu stawia Matkę Bożą Brzemienną i mówi:

„(...) Jesteś Maryjo nad Skępskim Jeziorem
w Klasztorze Ojców Bernardynów
Uśmiechasz się tkliwie
Z dłońmi złączonymi w modlitwie
W figurze w stanie błogosławionym”¹⁹⁷.

Błogosławiony stan Maryi Skępskiej dostrzegano także w Jej wizerunkach poza samym Skępem. Najliczniej jest Ona „reprezentowana” w różnych miejscach parafii w Czernikowie, oddalonej od królewskiego miejsca w Ziemi Dobrzyńskiej nieco ponad 20 km. W dedykowanym „*Matce Boskiej Skępskiej z Czernikowa i wszystkim Matkom*” D. Chrobak powie:

„Patrzyłaś na mnie
ale Cię wcale nie widziałem
tyle lat
dzień w dzień idąc do szkoły
wyprawiany przez moją Matkę

nawet wchodząc do kościoła
nigdy nie spojrzałem Ci w oczy
dopiero po wielu latach oczy otworzyła mi modlitwa
o uśmiech moich genów
u stóp brzemiennej Paniienki w ołtarzu
razem z moją Matką”¹⁹⁸.

Bez wątpienia takiemu celowi dobrze służy coroczny Ogólnopolski Konkurs Poetycki pn. „...*U stóp Matki Bożej Brzemiennej*”, prowadzony przez Ojców Bernardynów, posługujących przy skępskim sanktuarium. W 2016 r. pierwsze miejsce zajęła w nim poeta Czesława K. Chojnicka z Jastrzębia k. Lipna¹⁹⁹. W 2017 r. ogłoszono kolejną edycję konkursu w trzech kategoriach: dzieci (7-17 lat), młodzież (15-25 lat), dorośli. Jed-

¹⁹⁷ U. B. Małkińska, *Maryja na Ziemi Dobrzyńskiej*, [w:] *Almanach poezji Dobrej Ziemi...*, s. 174.

¹⁹⁸ D. Chrobak, *Matko*, [w:] *Almanach poezji Dobrej Ziemi...*, s. 169.

¹⁹⁹ Inf. C. K. Chojnickiej z 26 III 2017 r.

nym z trzech celów konkursu jest właśnie „szerzenie kultu Matki Bożej Brzemiennej”²⁰⁰.

Skępe, które „Maryja obrała dla siebie”, położone jak „kępa” wśród kilku jezior, kojarzy się przybyszowi właśnie z nimi; z Borkiem, a nade wszystko z Tą, która

„z jeziora na jezioro
z kępy na kępę/ (...)
ochrzciła je uśmiechem
Panna, pochylona na grzechem”²⁰¹.

Jezioro więc z NMP Skępską w stanie błogosławionym jest też u innych poetów, tych z Rypina także:

„(...) Jesteś Maryjo nad Skępskim jeziorem
W Klasztorze Ojców Bernardynów
Uśmiechasz się tkliwie
Z dłońmi złączonymi w modlitwie
W figurze w stanie błogosławionym
W złotistej szacie w koronie z pereł
Z księżycem pod stopami”²⁰².

Zanim słowa padły z ust zacnych poetów, oni sami nie raz, nie dwa wędrowali „Do Skępskiej Pani”, by tam zauważyć i wyznać:

„Asfaltową rzeką płyniesz wierny ludzcie
By witać Królową po pielgrzymim trudzie.
Z dala już słyhać – radosny brzmi dzwon,
Do Panny Brzemiennej przyzywa nas on”²⁰³.

Skępska Matka Boża Brzemienna czczona jest też w pieśniach, m. in. w tej pt. „Panienko Skępska”:

„Panienko Skępska, łask Bożych pełna,
Matko bez skaży Miłością Brzemienna.
Wybrałaś miejsce gdzie polskie plemie,
By przynieść Zbawcę na naszą ziemię”²⁰⁴.

²⁰⁰ Konkurs poetycki, <http://bernardyniskepe.com/index.php/konkurs-poetycki/8> IV 2017.

²⁰¹ J. Pietrkiewicz, *Modlitwa do Matki Boskiej Skępskiej na dzień 8 września*, [w:] *Modlitwy intelektu*, wybór i wstęp S. Jurkowski, Warszawa 1988, s. 23.

²⁰² U. B. Małkińska, *Maryja na Ziemi Dobrzyńskiej*, [w:] *Almanach poezji Dobrej Ziemi...*, s. 174.

²⁰³ A. Orenkiewicz, *Do Skępskiej Pani*, [w:] *Deo et Matris...*, s. 83.

²⁰⁴ Pieśń: *Panienko Skępska* (słowa - I. Kochanowska, muzyka - I. Jankowski), <http://bernardyniskepe.com/index.php/panienko-skepska/22> III 2017.

Najważniejsze jednak jest to, że brzemiennosc Maryi w Jej skępskim wizerunku żyje mocno w sercach wiernych. Od 13 lat (od 15 maja 2004 r.) z Sanktuarium Matki Bożej Brzemiennej w Skępem wyrusza comiesięczna Nocna Piesza Pielgrzymka Pokutna do Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Oborach. Stała uczestniczka tych niecodziennych pielgrzymek zapisała: „*Jakie to wydawało mi się piękne – iść pieszo z pielgrzymkami nocą. Wyruszyć od ukochanej Matki, która nosi pod sercem nowe życie (podkr. MK), aby o świecie błagać o pokój, przynieść go naszej rodzinie, ponieważ codzienny dzień staje się coraz bardziej trudny, nerwowy, pełen niecierpliwości. Nasze życie, podobnie jak tajemnice różańca, będzie pośród radości i smutków. Wyrasta nowa perspektywa pośród dni trudnych i szarych. Budzi się nadzieja, że w czasie tej nocnej drogi, nocnej ciszy nauczę się zdawać egzamin wierności Bogu, Kościołowi i Ojczyźnie. Wyruszę na szlak Nocnej Pielgrzymki ze Skępego do Obór. I tak od 2005 roku pielgrzymuję co miesiąc (nie byłam w tym czasie tylko na czterech pielgrzymkach)*”²⁰⁵. Matka Boża Brzemiennej w Skępem nie jest przecież w liturgice żadnym wyjątkiem. Nie dalej niż 60 km od Skępego, w Wąbrzeźnie czczona jest Matka Boża Brzemiennej Wąbrzeska²⁰⁶.

Mimo pewnych wątpliwości brzemiennosc NMP Skępskiej podkreśla w swoich studiach o historii Skępego i klasztoru dociekliwa popularyzatorka ich dziejów, Bożena Ciesielska. Już w 2005 r. w szkicu pt. *Urok przydrożnej kapliczki* napisała: „*Figurka Skępskiej Madonny przykrywa jest płaszczem, który ukrywa ciężarne ciało dziewczyny. Matka Boża Skępska jest patronką kobiet spodziewających się dziecka*”²⁰⁷. Natomiast w ostatniej monografii Skępego z 2016 r. B. Ciesielska, nie rozstrzygając definitywnie o obliczu NMP Skępskiej, podała: „*Jedni widzą w postaci Madonny ze Skępego małą dziewczynkę posłuszną Bogu, inni niewiastę oczekującą dziecka* (podkr. MK), *jeszcze inni kobietę o nieziemskiej do-*

²⁰⁵ *Zapraszamy na Pieszą Nocną Pielgrzymkę ze Skępego do Obór*, http://www.obory.com.pl/index.php?a=aktualnosc&typ=2&id_item=933/19 III 2017.

²⁰⁶ K. J. Szablewska-Gałdyńska, *Matka Boża Brzemiennej*, akwaforta, 1993, <http://www.kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=75400&from=publication/27> III 2017.

²⁰⁷ B. Ciesielska, *Urok przydrożnej kapliczki*, [w:] *Kapliczki i krzyży gminy Skępe*, opr. zbior., Włocławek 2005, s. 41.

broci... Postać Skępskiej Madonny wyróżnia się urokiem i wdziękiem, i pięknnością”²⁰⁸.

To wszystko skłania do wyraźniejszego akcentowania „brzemienności” Najświętszej Maryi Panny, także, a może przede wszystkim, w Jej skępskim wizerunku, zgodnie z poleceniem Maryi dotyczącym odprawiania *Nabożeństwa pierwszych sobót*. Przypomnijmy sobie intencje związane z nabożeństwem pierwszych sobót, w tym Jej macierzyństwo, jako że matka, brzemienność, macierzyństwo stanowią ciągły motyw „powrotów” i tęsknoty za rajem utraconym, za bezpieczeństwem, za harmonią. W jednym ze swych intencji Siostra Łucja pisze o tym, co zostało jej objawione: „Córko moja – powiedział Jezus – chodzi o pięć rodzajów zniewag, którymi obraża się Niepokalane Serce Maryi: 1. obelgi przeciw Niepokalanemu Poczęciu, 2. przeciw Jej Dziewictwu, 3. przeciw Jej Bożemu Macierzyństwu, 4. obelgi, przez które usiłuje się upoić w serca dzieci obojętność, wzgardę, a nawet nienawiść wobec nieskalanej Matki, 5. bluźnierstwa, które znieważają Maryję w Jej świętych wizerunkach”²⁰⁹. Brzemienność we wszystkich kulturach świata przyjmowana jest z radością, ale i szczególną troską. Tak było u początków chrześcijaństwa, gdzie brzemienność Maryi Panny była radością i troską Jej samej, ale także Opiekuna mającego się narodzić Syna Bożego – św. Józefa. Brzemienność scementowała Świętą Rodzinę i dlatego ona musi być, w świecie pełnych zagrożeń dla życia, nierzadko promujących cywilizację śmierci, pokazywana na nowo, z mocą i oddaniem ludzi Kościoła, także Kościoła lokalnego.

Jeśli jest taka okazja i sposobność w mikro lokalnym Kościele, jakim jest Sanktuarium Matki Bożej Skępskiej, to należy wszelkie starania o umocnienie tego kultu życzliwie wspierać i uprzystępniać.

Na chwałę Bożą i Rodzicielki Jego Syna!

²⁰⁸ B. Ciesielska, *Skępe...*, s. 50.

²⁰⁹ Sekretariat Fatimski, <http://www.sekretariatfatimski.pl/pierwsze-soboty-miesiac-32226/142-istota-nabozenstwa-pieciu-pierwszych-sobot-miesiac/13> III 2017.

Matka Boża Brzemienna Wąbrzeska (Net.).

NMP Skępska, MB Brzemienna (zdj. ME).

Po łaski o stan błogostawiony do Matki Bożej Brzemiennej

Przez wieki kroniki klasztoru notowały różne świadectwa wdzięczności okazywane Matce Najświętszej w skępskim wizerunku, także dotyczące macierzyństwa i rodzicielstwa. Szereg z nich uległo zatarciu, ponieważ wiele tabliczek i wot inskrypcyjnych zostało przetopionych na potrzebne naczynia kościelne. O jednej z nich pamięć była żywa przez dziesięciolecia, a którą przypomniał w 1934 r. ks. J. Krystosik. W 1642 r. wojewodzina Działyńska zostawiła tabliczkę wotywną z następującą treścią: „*Bogarodzicielce, Królowej Nieba i ziemi, Pannie Niepokalanej – Jadwiga z Czarnkowa Działyńska wojewodzina pomorska... za szczęśliwe rozwiązanie i przeprowadzenie przez niebezpieczeństwo na dożywotnią wdzięczność i pamiątkę maty wizerunek wielkiego dobrodziejstwa zawieszę. A. D. 1642*”²¹⁰.

Od kilkunastu lat do Skępego, do Matki Bożej Brzemiennej pielgrzymują małżeństwa, starające się o potomstwo oraz rodzice, którzy się jego spodziewają. Kronika klasztoru notuje przykłady wstawiennictwa NMP Skępskiej, Matki Bożej Brzemiennej, którymi obdarowani zostali wierni z różnych stron Ojczyzny. W 2007 r. autorzy albumu monograficznego pt. *Najpiękniejsze sanktuaria* podali: „*Po dziś dzień zdarzają się tutaj cuda i uzdrowienia. Kobiety najczęściej proszą o potomstwo, a potem po latach przyjeżdżają dziękować za dzieci*”²¹¹. Spostrzeżenie to zna-

²¹⁰ J. Krystosik, *Krótkie wiadomości...*, s. 36.

²¹¹ W. Bednarczuk, J. Morawiec, W. Sroczyński, *Święta Lipka, Niepokalanów i inne najpiękniejsze sanktuaria...*, s. 48-49. W skępskim Sanktuarium przez lata przypominany jest przypadek pewnej dziennikarki z Bydgoszczy, która w 2002 r. przeżyła tragiczny wypadek samochodowy. W czasie zderzenia widziała, jak Matka Boża Skępska osłania ją swym płaszczem. Ku zaskoczeniu ratujących

lażło potwierdzenie w kolejnych latach, ale i dzisiaj skępscy Ojcowie Bernardyni znają liczne relacje kobiet i małżeństw obdarowanych potomstwem za przyczyną skępskiej Matki Bożej Brzemiennej. Latem 2004 r. „do Sanktuarium w Skępem przyjechało z Leżajska małżeństwo z siedmioletnią córeczką. Ostatni raz byli tu osiem lat temu. Prosilili wtedy Matkę Bożą Skępską, by wybłagała im u Boga dar potomstwa. Byli małżeństwem już od kilkunastu lat i ciągle nie mogli doczekać się dziecka. Długie leczenie nie dawało rezultatów. Pewnego dnia usłyszeli o cudownej figurze przedstawiającej Matkę Bożą w stanie błogostawionym. Poczuli, że tylko tam mogą otrzymać łaskę, o którą od tak dawna błagają. Z wielką nadzieją udali się do Skępego. U stóp Tej, która nosiła pod sercem Syna Bożego, złożyli swą troskę. Niedługo po powrocie do Leżajska okazało się, że zostaną rodzicami. Na siódme urodziny córki przyjechali do skępskiego sanktuarium podziękować Najświętszej Matce za wielką radość rodzicielstwa, która za Jej przyczyną stała się ich udziałem”²¹².

W kronice klasztoru, podziękowaniach nadsyłanych drogą elektroniczną oraz w prasie katolickiej znajdujemy liczne przykłady łask otrzymywanych za pośrednictwem skępskiej Matki Bożej Brzemiennej. Jeden z nich, dotyczący Anny i Bartka - szczęśliwych rodziców dwóch córek, którzy przez lata borykali się z myślami braku potomstwa, opisał „Nasz Dziennik” w wydaniu Bożonarodzeniowym 2013 r.²¹³. Z 2015 r. pochodzi natomiast uwierzytelnione przez gwardiana klasztoru, o. D. M. Godzika świadectwo Krzysztofa J.: „Jesteśmy małżeństwem z 7-letnim stażem, mamy dwóch synów Piotra i Pawła, nadmienię przy tym, że przy pierwszej ciąży nie było żadnych problemów. W 2013 r. żona zaszła drugi raz w ciążę, wszystko było dobre, aż do 8 tygodnia, w którym to lekarz prowadzący stwierdził obumarcie ciąży. (...) W 2014 r. żona ponownie zaszła w ciążę, (...) jednak podczas trzeciej wizyty (około 11 tygodnia) lekarskiej lekarz stwierdził, iż ciąża obumarta... Byliśmy załamani - po raz kolejny przechodziliśmy przez traumatyczne doświadczenie: szpital... zabieg... pustka bezsilności... Wszystko legło w gruzach.

ją strażaków, którzy wyciągali ofiarę ze zmiążdżonego auta, wyszła bez najmniejszego uszczerbku na ciele.

²¹² *Królowa Mazowska i Kujaw*, „Nasza Arka. Miesięcznik Rodzin Katolickich” 2005, nr 5, s. 10.

²¹³ M. Jędrzejczyk, *Wdzięczni za dzieci*, „Nasz Dziennik” 2013, z 24-26 III, s. 26-27.

Świadectwo poczęcia dziecka
za utwierdzeniem Matki Bożej Skępskiej.

Agnieszka - pielęgniarka ze Świdawskiego -
bardzo pragnęła drugiego dziecka. Długo
na niego czekała. Przejrzała do
chorej pani Joanny, która miała figurkę
Matki Bożej Skępskiej. Obejrzawszy bardzo
modliły się do Matki Bożej, o poczęcie
dziecka. Figurka Matki Bożej przywiezio-
na została przez ojca Ananiasza Kessa.
Po 13 latach oczekiwania urodził się
15 maja 2012 roku, chłopczyk Sylwester.
Rozwija się bardzo dobrze, jest radosnym
dzieckiem. Matka dziecka - Agnieszka -
dziękuje Matce Bożej za wysłuchanie
prośby. Obrazek Matki Bożej Brzemiennej,
"szczęśliwa mama", ma po dzień dzisiejszy

Świadectwo opisał organizatorka
pielgrzymki z Zielonej Góry
Plantacja Jakubów

18.06.2015 r.

Świadectwo poczęcia dziecka za przyczyną Matki Bożej Brzemiennej
ze Skępego (nadesł. o. Iwo).

Po kilku miesiącach bólu, zaczęliśmy się starać o kolejne dziecko, jednak nasze starania kończyły się rozczarowaniem i coraz większym żalem do świata, ludzi, Boga... Powtarzające się pytanie, dlaczego nas to spotkało...? I wtedy nadszedł dzień, w którym wszystko się zmieniło. To była sobota, Wielka Sobota, przystąpiłem do spowiedzi świętej - po wielu miesiącach duchowej tułaczki, niczym syn marnotrawny, wróciłem do domu Ojca... Po odejściu od konfesjonatu, przed obliczem Matki Bożej Skepskiej, wszystko wydało się inne - droga cierpienia, którą do tej pory przeszliśmy, nabrała zupełnie innego znaczenia: to była nasza Golgota, która poprzez Maryję, miała zbliżyć nas do samego Chrystusa - Jedynego Dawcy Życia. (...) I stał się cud - dokładnie po 150 dniach od ostatniego zabiegu, żona zaszła w ciążę. A dziś, kiedy piszę te słowa, w Klasztorze OO. Bernardynów jest chrzest naszego syna, Pawła - tego, którego u stóp Matki Bożej Skepskiej wymodliliśmy...²¹⁴.

Inne świadectwa znajdujemy na internetowej stronie klasztoru, w informacji zawartej przez kustosa tego łaskami wslawionego miejsca, o Dobromiła:

- „Matężństwo z Warszawy nie mogło mieć dziecka. Dowiedziało się o Sanktuarium w Skepem i postanowiło wyruszyć z Płocka na pieszą pielgrzymkę. Po powrocie poczęło się i urodziło im się dziecko. Po roku szczęśliwi rodzice ponownie szli w pieńszej pielgrzymce, już razem z narodzonym dzieckiem, dziękując Matce Bożej i składając jednocześnie świadectwo dokonania się w ich życiu cudu za wstawiennictwem Matki Bożej Brzemiennej – Pani Skepskiej”;
- „Z Kalwarii Zebrzydowskiej przyjechali rodzice z córką i zięciem. Młodzi małżonkowie nie mogli doczekać się potomstwa. W Skepem została odprawiona Msza Św. za wstawiennictwem Matki Bożej Brzemiennej. Niedługo potem urodziła im się córeczka”;
- „Pewna młoda kobieta została poinformowana przez lekarza, że jest bezpłodna i nigdy nie urodzi dziecka. Udała się do Sanktuarium w Skepem i tam pobożnie się modliła. Kobieta

²¹⁴ Uwierzytelnione świadectwo Krzysztofa J. (nadesłane autorowi przez o. dra Iwo J.).

*zaszła w ciążę i obecnie oczekuje na narodziny wymodlonego dziecka*²¹⁵.

Liturgicznie i duchowo prośbom do Matki Bożej Brzemiennej o dar potomstwa służą:

- *Litania do Matki Bożej Brzemiennej* (zob. zał. nr 2),
- comiesięczne „Dni skupienia dla Małżeństw, które pragną potomstwa” w Skępskim Sanktuarium (zob. zał. 3),
- *Modlitwa o dar rodzicielstwa* (zał. nr 4),
- *Modlitwa matki w stanie błogostawionym* (zob. zał. 5).

Najświętsza Maryja Panna Skępska, Matka Boża Brzemienne w skępskim wizerunku – jak pisał już w 1948 r. ks. W. Helenowski – „daje posłuchanie licznym rzeszom pątników. (...) Ile ona natchnień i pocięchy ufającym wlała? (...) Kto je zliczy, skoro są prawie nieprzeliczone? A kto przeliczy te też potoki, wylane w dziękczynieniu i wynagrodzeniu Niepokalanej?...”²¹⁶.

Mówił przecież Syn Jej, a nasz Pan, Jezus Chrystus: „Każdy kto prosi, otrzymuje, a kołaczącemu otworzą”²¹⁷.

²¹⁵ D. Godzik, *Skępe. Miejsce, które Bóg wybrał, a Maryja obrala dla siebie*, [http://bernardyniskepe.com/index.php/rys-historeczny/14 IV](http://bernardyniskepe.com/index.php/rys-historeczny/14%20IV) 2017.

²¹⁶ W. Helenowski, *Cudowna Skępska...*, s. 3.

²¹⁷ Lk 11, 10; także Mt 7, 7.

Najświętsza Maryja Panna Skępska, Matka Boża Brzemienna (zdj. ME).

Résumé

W imię pokory i posłuszeństwa wobec Kościoła i jego zwierzchników, tak ważnego we franciszkańskiej duchowości, autor tekstu do wydanego w 2015 r. z okazji 260. rocznicy koronacji cudownej figury Matki Bożej Brzemiennej, albumu w zakończeniu napisał: „*Skepe to miejsce, które Bóg wybrał, a Maryja obrąta dla siebie. Miejsce, gdzie od wieków Królowa Mazowska i Kujaw rozdaje łaski tym, którzy przybywają przed Jej oblicze*”²¹⁸.

Z naszych rozważań, dając pierwszeństwo Pismu Świętemu, a nie apokryfom²¹⁹ wizerunek Najświętszej Maryi Panny Skępskiej, Matki Bożej Brzemiennej, dość mocno przysłonięty na okoliczność koronacji w 1755 r., dziś widzimy, że w całości odpowiada typowi Niewiasty Apokaliptycznej oraz franciszkańskiemu kultowi Niepokalanej. W zatwierdzonej w formie *imprimatur* przez Biskupa Płockiego, ks. dra Piotra Libereę w dniu 18 stycznia 2016 r. *Litanii do Matki Bożej Brzemiennej, Najświętszej Maryi Panny Skępskiej* znajdują się m. in. *stricte* „dobrzyńskie i skępskie” wezwania:

- „*Maryjo Pani Skępska, (po każdym wezwaniu – Módl się za nami!)*
- *Maryjo objawiająca się w Borku na przydrożnym kamieniu,*
- *Maryjo rozmawiająca z pasterzem,*
- *Maryjo prosząca o zakonników na stróżów tego miejsca,*
- (...)
- *Maryjo Dziewico Brzemienna,*

²¹⁸ A. Sitnik, *Skepe...*, s. 86.

²¹⁹ *Apokryf* – tekst związany ze Starym i Nowym Testamentem, lecz nieuznany przez Kościół za kanoniczny. Przypomnijmy, że również w Kalwarii Zebrzydowskiej do złotej Figury Matki Boskiej Anielskiej z 1590 r. z Loreto (od Mikołaja Zebrzydowskiego) bernardyni dodali księżyc, promienie i gwiazdy.

- *Maryjo opiekunko matek w stanie błogostawionym,*
- *Maryjo zaniepokojona losem dzieci nienarodzonych,*
- *Maryjo ztroskana o małżeństwa bezdzietne,*
- *Maryjo upraszająca u Boga o dar macierzyństwa i ojcostwa,*
- (...)
- *Królowo Mazowska i Kujaw,*
- *Królowo Ziemi Dobrzyńskiej*²²⁰.

W ten sposób został już ugruntowany w przestrzeni duchowej tytuł „Matki Bożej Brzemiennej” dodany (a nieuzupełniony) do istniejącego od stuleci tytułu „Najświętszej Maryi Panny Skępskiej”. Idąc dalej i biorąc pod uwagę przedstawione wyżej argumenty, ale także konsekwentnie posiłkując się treścią wezwania z przytoczonej „Litani” w jej fragmentach regionalnych:

*„Królowo Mazowska i Kujaw
Królowo Ziemi Dobrzyńskiej”,*

należy ogólny tytuł Maryi, królującej od ponad 520 lat w Skępem, uzupełnić o ziemię, do której została przywieziona przez znaną skępiankę, Zofię Kościelecką w 1496 r., a która to ziemia przede wszystkim udzielała Jej schronienia, troszczyła się o Jej cześć i chwałę, doprowadzając go następującego brzemienia:

*Najświętsza Maryja Panna Skępska, Matka Boża Brzemienna
Królowa Ziemi Dobrzyńskiej, Mazowska i Kujaw*

W pierwszej części tytułu, w odmiennej kolejności niż ustalono to w tytule „Litani” (w zgodzie natomiast ze „Statutem Sanktuarium” z 2015 r.²²¹), zaproponowano na pierwszym miejscu imię „Najświętsza Maryja Panna Skępska”. Po wtóre: należy przyznać rację tym opiniom (wcale nieodosobnionym) i licznym wiernym, którzy uważają, biorąc pod uwagę wyżej przedstawione argumenty podkreślające fakt, że Figura Matki Bożej przybyła w 1496 r. do ukształtowanej już admini-

²²⁰ *Litania do Matki Bożej Brzemiennej*, <http://bernardyniskepc.com/index.php/230-litania-do-matki-bozej-brzemiennej/15> III 2017.

²²¹ *Statut Sanktuarium zatwierdzony przez Biskupa Płockiego Piotra Libereg, dnia 21 XIII 2015 r.*, w Roku Jubileuszowym 260. rocznicy Koronacji figury Matki Bożej Brzemiennej – Pani Skępskiej, Królowej Mazowska i Kujaw, oraz w 519. rocznicę przywiezienia figury Matki Bożej z Poznania i 517. rocznicę przybycia oo. Bernardynów do Skępego oraz objęcia opieką tego miejsca kultu maryjnego: <http://bernardyniskepc.com/index.php/statuty/15> III 2017.

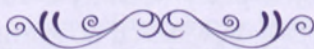
stracyjnie ziemi Korony Polskiej, tj. Ziemi Dobrzyńskiej, (*sic!*) oddzielnej od Mazowsza i Kujaw, gdzie przez wieki odbierała od ludu Bożego tej ziemi najwięcej chwały, a lud wierny Dobrej Ziemi wynagradzał Jej dziedzictwo dobrami materialnymi, należałoby odwrócić „dziejową” kolejność w nazwie królowania, na pierwszym miejscu lokując właśnie Ziemię Dobrzyńską, potem dopiero Mazowsze, na końcu zaś Kujawy. Będzie to po pierwsze zgodne z prawdą historyczną, nad którą trzeba się przy tej okazji pochylić raz jeszcze, pod drugie – stanie się to w zgodzie również z historią tego kultu i królowania NMP Skępskiej na Ziemi Dobrzyńskiej (*Terrae Dobrinensis*) oraz pragnieniem ludu Bożego Dobrej Ziemi.

Zatem w dniu 18 maja w diecezji płockiej powinna być obchodzona Uroczystość:

Najświętszej Maryi Panny Skępskiej
Matki Bożej Brzemiennej,
Królowej Ziemi Dobrzyńskiej, Mazowsza i Kujaw,
czyli:

Die 18 Maii in dioecesi Plocensi
Beatae Mariae Virginis Skempensis
Matris Dei Gravidae
Reginae Terrae Dobrinensis, Masoviae et Cuiaviae

*

Postscriptum historiograficzne

Gorliwi stróże wizerunku Najświętszej Maryi Panny (NMP) Skępskiej, Matki Bożej Brzemiennej od samego początku troszczyli się nie tylko o materialne dziedzictwo, ale także o sferę teologiczno-dokumentacyjną. Dopiero w późniejszych wiekach kwestię popularyzacji i badań nad dziejami kultu podejmowali ludzie świeccy.

W pierwszych latach XVI w. obecny w Skępem gwardian Władysław z Gielniowa zatroszczył się o założenie klasztornej biblioteki, gromadząc w niej zapewne pierwsze świadectwa przybycia NMP Skępskiej. Kilkanaście lat potem obecny z Skępem Bernard z Szamotuł (zm. 1538 r.), w 1533 r., „na podstawie opowiadań wielu jeszcze żyjących osób, którzy te cuda widzieli”, sporządził pierwszą historię królowania w tym miejscu Matki Bożej Skępskiej i łask otrzymanych za Jej przyczyną. W drugiej połowie XVI w. poeta, bernardyn ze Skępego, Fabian Orzeszkowski (1495-1575) w formie wierszowanej spisał historię łask za przyczyną NMP Skępskiej. Natomiast na początku XVII w. gwardian skępski, Szymon z Poznania zasłynął jako pracowity skryptor i kronikarz dziejów tego miejsca. Informacje o NMP Skępskiej znajdziemy w pracy wydanej w 1662 r. pt. *Morze łaski Bożej*²²². Myśl o przygotowaniach do koronacji Figury NMP Skępskiej w 1755 r. stała się asumptem do wydania ważnej pracy autorstwa Mansfeda Grabowskiego pt. *Bononia królowej Maryi na Dobrzeńskiej Ziemi w Kościele skempskim wystawiona w roku 1739*²²³.

²²² P. H. Pruszczyński, *Morze łaski Bożej*, Kraków 1662.

²²³ M. Grabowski, *Bononia królowej Maryi na Dobrzeńskiej Ziemi w Kościele skempskim wystawiona w roku 1739*, b.m.w. 1739.

W 1827 r. ukazała się w Warszawie ważna praca pt. *Wiadomość pewna o Obrazie Najświętszej Maryi Panny w kościele skępskim od kilku wieków cudami i taskami wstawionej, za Benedykta XIV papieża koronowanej*²²⁴. Z tej pracy korzystali historycy Skępego w następnych dziesięcioleciach. W Skępem posługiwał i tu zmarł z 1853 r. eksprowincjał, o. Piotr A. Błachowicz (1789-1853), autor historii *Figury NMP Skępskiej i opisu koronacji Figury Skępskiej*²²⁵. Z kolei „wędrowny” historyk kościołów na Mazowszu Płockim i Ziemi Dobrzyńskiej, Aleksander Sławenko-Sławiński, w 1857 r., ogłosił interesujący materiał pt. *Skępe*²²⁶.

Z innych odniesień XIX-wiecznych dotyczących kultu Figury NMP Skępskiej trzeba wymienić studium płockiego historyka Wincentego Hipolita Gawareckiego pt. *Opisanie kościoła z klasztorem Księży Bernardynów w mieście Skępem*²²⁷, hasło „Skempé” w 23. tomie *Encyklopedii powszechnej* S. Orgelbranda z 1866 r.²²⁸ oraz informacje (niestety w części mylne) zawarte przy hasle „Skępe” w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego*²²⁹. Istotne wiadomości historyczne i liturgiczne dotyczące NMP Skępskiej zawarł w 1881 r. ks. Roch Filochowski w części drugiej ciekawych opowiadań pielgrzyma²³⁰. W 1882 r. Oskar Kolberg w swoim dziele pt. *Wiadomości, pieśni i tańce ludu Ziemi Dobrzyńskiej* poświęcił nieco uwagi początkom kościoła i klasztoru skępskiego, jednak tekst ten nie jest wolny od uproszczeń

²²⁴ *Wiadomość pewna o Obrazie Najświętszej Maryi Panny w kościele skępskim od kilku wieków cudami i taskami wstawionej, za Benedykta XIV papieża koronowanej*, Warszawa 1827.

²²⁵ P. Błachowicz, *Relacja koronacji obrazu Najśw. Maryi Panny w kościele skępskim OO. Bernardynów*, b. m. i r. w.; Idem, *Historia obrazu w Skępem*, Skępe 1827.

²²⁶ A. Sławenko-Sławiński, *Skępe*, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, t. 33, Warszawa 1857, s. 377.

²²⁷ W. H. Gawarecki, *Opisanie kościoła z klasztorem Księży Bernardynów w mieście Skępem*, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, t. 11, Warszawa 1846.

²²⁸ F. M. S., *Skempé*, [w:] *Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda*, t. 23, Warszawa 1866, s. 518-519.

²²⁹ S. Bawita-Witanowski, B. Chlebowski, *Skępe*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego i W. Walcowskiego, t. 10, Warszawa 1889, s. 666-668.

²³⁰ R. Filochowski, *Część druga ciekawych opowiadań pielgrzyma a mianowicie opowiadania o Koziebrodach, Sierpcu, Żurawinku, Skępem, Lipnie, Rypinie, Radzikach, Oborach i Żurominie*, Warszawa 1881, s. 76-100.

i przeinaczeń, m. in.: „*dziedzic, kasztelan kruszwicki Kościelecki, postawił kościół (1495), a żona jego ozdobiła go statuetką Bogarodzicy, również cudownie znaną u malarza w Poznaniu*”²³¹.

Przypadająca w 1896 r. rocznica 400-lecia sprowadzenia Figury Matki Bożej do Skępego w 1496 r., wygenerowała największą ilość opracowań historyczno-liturgicznych dotyczących czci oddawanej NMP Skępskiej, które ukazały się w trakcie obchodów tej rocznicy, ale także w pierwszych latach XX w. Na czoło tej listy wybija się książeczka z 1896 r. ówczesnego, gorliwego proboszcza skępskiego, ks. Józefa Pielaszewskiego pt. *Najświętsza Maryja Panna Skępska oraz jej cuda*, ponownie wydana w 1899 r.²³². Pod tą samą datą rocznicową należy wskazać na obszerny, poparty tłumaczeniem zapisów o Bernarda z Szamotuł z 1533 r., artykuł Józefa Zielińskiego (1845-1905), syna Gustawa²³³ pt. *O Skępem i cudami słynącej N. M. Pannie Skępskiej*, ogłoszony na łamach „Tygodnika Ilustrowanego”, poparty dwoma zdjęciami: klasztoru i kościoła oraz prezbiterium z ołtarzem głównym i Figurą Matki Bożej, stanowiący jednocześnie „socjologiczno-statystyczny” opis pielgrzymek do Skępego²³⁴. W 1899 r. na łamach pisma „Istoriczeskij Wiestnik” ukazał się artykuł pt. *Skempe - polskij Lurd*²³⁵.

Na 400. rocznicę koronacji ks. J. Pielaszewski oprócz wspomnianej wyżej książeczki napisał 19-zwrotkową *Pieśń do Najświętszej Maryi Panny Skępskiej*, często znaną pod tytułem wziętym z pierwszych jej słów: „*Cudowna Skępska, Maryjo nasza*”, którego to tytułu nie należy mylić z inną pieśnią ułożoną także w 1896 r. pt. *Pieśń do Najświętszej Panny Skępskiej*, a którą znamy z druku

²³¹ O. Kolberg, *Właściwości, pieśni i tańce ludu Ziemi Dobrzyńskiej*, (Osobne odbicie ze „Zbioru Wiadomości do Antropologii Krajowej”, t. VI, dział III), Kraków 1882, s. 5.

²³² J. Pielaszewski, *Najświętsza Maryja Panna Skępska oraz jej cuda*, Włocławek 1899 (wyd. z 1896 r.).

²³³ Józef Zieliński h. Świnka (1845-1905), [w:] M. Krajewski, NSBZD, t. 2: 2-14, s. 549-550.

²³⁴ J. Zieliński, *O Skępem i cudami słynącej N. M. Pannie Skępskiej*, „Tygodnik Ilustrowany” 1896, nr 33, s. 649-651.

²³⁵ G. Vorobev, *Skempe - polskij Lurd*, „Istoriczeskij Wiestnik” 1899, nr 8. Okazuje się, że potem nikt już nie użył takiej nazwy w stosunku do Skępego; od początków XX w. bardziej znane jest porównanie Skępego do „drugiej Częstochowy”.

ulotnego wydanego nakładem Andrzeja Rokickiego w 1903 r., a wydrukowanego w Drukarni Polskiej w Sierpcu. Opiewa ona przede wszystkim historię objawień NMP w Skępem przed sprowadzeniem Figury Matki Bożej z Poznania w 1496 r. przez Z. Kościelecką²³⁶.

Szczególną wymowę posiada mało znana publikacja ks. J. Żydanowicza z 1902 r., który historię i cuda doznane za przyczyną Najświętszej Maryi Panny Skępskiej opisał wierszem, rytmując o Jej niezwykłym znalezieniu w warsztacie poznańskiego snycerza, m. in. słowami:

„*Jest Ona chyba dziełem Najwyższego
Proszę Ją darmo zabrać do Skępego*”²³⁷.

Ten sam autor w 1895 r. opublikował w Warszawie, dziś już wyjątkowo unikatowy, druk pt. *Pamiętka ze Skępego* o objętości 132 strony, o której piszemy niżej²³⁸.

Przy sposobności podejmujemy próbę wyjaśnienia kwestii ilości zwrotek w tej najbardziej znanej i ukochanej przez wiernych *Pieśni do Najświętszej Maryi Panny Skępskiej*²³⁹. Otóż w książce ks. J. Żydanowicza z 1995 r. jest podane 19 zwrotek pieśni, łącznie z czwartą, zaczynającą się od słów: „*Statui ludzka dłoń nie robiła...*”. Brakuje natomiast ostatniej zwrotki, od słów: „*Dopóki serce bić nie przestanie...*”. W tej samej książeczce, jednak w wydaniu z 1899 r. jest także 19 zwrotek, jednak nie ma wśród nich zwrotki IV, jest za to zwrotka ostatnia. W wydanej także w 1899 r. przez ks. J. Pielaszewskiego (1862-1916) – proboszcza skępskiego i autora pieśni, książeczce pt. *Najświętsza Marya Panna Skępska oraz jej cuda* jest jego wyjaśnienie o potrzebie śpiewania IV zwrotki, poprzedzone „słowami” snycerza (malarza) poznańskiego, u którego cudownie znaleziona została przez Z.

²³⁶ Zapisy tytułów wzięto z wydawnictw z 1895 i 1899 r.

²³⁷ J. Żydanowicz, *Historia i cuda Najświętszej Maryi Panny Skępskiej opisane wierszem*, Płock 1902, s. 22.

²³⁸ J. Żydanowicz, *Pamiętka ze Skępego. W 400-letnią rocznicę istnienia (1496-1896) cudownej Statui Najświętszej Maryi Panny w Skępem*, Warszawa 1895.

Ks. Żydanowicz założył w Skępem fabrykę odlewów żelaznych i motorów naftowych, którą w 1899 r. darował pracownikom w celu zapobieżenia wychodźstwu z kraju: L. de Vermon Jacques, *Krótką monografią wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskim*, Warszawa 1902, s. 244.

²³⁹ Zob. zał. nr 1.

Kościelecką figurka NMP: „Łatwo sobie wyobrazić, z jaką radością pobożna panna wiozła ten obraz do Skępego. To też w przekonaniu, że z Opatrzności Boskiej tę statuetkę otrzymała, z uszanowaniem takową przywiozła i tu w kościele w wielkim ołtarzu umieściła. Wobec słusznie w pieśni możemy śpiewać o Matce Boskiej Skępskiej:

»Statui ludzka dłoń nie robiła,
W Poznaniu cudem znajdziona,
Byś nam w niej Matko łaski czyniła,
Tu do Skępego zwięziona»²⁴⁰.

Czy był jakiś problem ze śpiewaniem tej zwrotki w całej pieśni z 1896 r.?, nie wiemy. Wiadomo przy tym, że w ten sposób już w XIX w. wierni otrzymali pieśń 20-zwrotkową (19 zwrotek jest najpewniej autorstwa ks. J. Pielaszewskiego). Skąd jednak wzięło się przeświadczenie lub zapis, spotykany w niektórych opracowaniach, że ks. J. Pielaszewski ułożył pieśń 22-zwrotkową? Odpowiedź nadesłał nam gorliwy i pracowity kapłan o. dr Iwo ze Skępego, pisząc, iż na zakończenie „pierwszej części” pieśni ze słowami: » (...) Łzami za łaski dzięki składają/ Łzami, odchodząc, żegnają«: „W tym momencie pielgrzymi (prawdopodobnie i zwyczajowo) kończą śpiew. Praktyka znana z doświadczenia duszpasterskiego. Powtórzenie jednej lub dwóch zwrotek oznacza zakończenie lub przybycie pielgrzymki do miejsca, zakończenie śpiewu lub po prostu koniec śpiewanej dzisiaj pieśni. Tak było i jest podczas pielgrzymek»²⁴¹.

Z początkiem nowego, XX w., popularyzacją kultu NMP Skępskiej zajęło się kilkunastu historyków, głównie jednak kapłanów. Na czoło tej listy wybił się ks. Walenty Załuska, proboszcz z sąsiedniej parafii Gójsk, który w 1905 r. wydał *Cudowne obrazy Przenajświętszej Bogarodzicielki w Diecezji Płockiej*²⁴². Ten sam autor w 1908 r. opublikował obszerniejszą pracę pt. *O czci Przenajświętszej Bogarodzicy i praktykach religijnych, tejsze czci dotyczących w Diecezji Płockiej z polecenia J. E. ks. Jerzego Szembeka*,

²⁴⁰ J. Pielaszewski, *Najświętsza Maryja Panna Skępska oraz jej cuda*, Włocławek 1899, s. 22.

²⁴¹ Mail od o. dra Iwo z 10 IV 2017. W pracy *Rodem ze Skępego...*, s. 121, przywołując autorstwo ks. J. Pielaszewskiego, podano 22 zwrotki, przy czym po zwrotkach VI i VII, następuje ich powtórzenie. Zapewne takiego układu nie można przypisać autorowi z lat 1896-1899, a jedynie późniejszej tradycji pielgrzymkowej.

²⁴² W. Załuski, *Cudowne obrazy Przenajświętszej Bogarodzicielki w Diecezji Płockiej*, Kielce 1905.

biskupa, płockiego, w której kilkakrotnie odnosił się i nawiązywał do kultu Matki Bożej Skępskiej²⁴³. W 1900 r. anonimowy autor na łamach „Zorzy” zamieścił artykuł pt. *Poklasztorny zespół w Skępem*²⁴⁴. Tego samego roku autor, ukrywający się pod kryptonimami A. O. wydał w Warszawie ważną książkę pt. *Miejsca słynące cudami obrazów Maryi*, z przedmową ks. Włodzimierza Taczanowskiego²⁴⁵. W 1901 r. A. Bobiński i J. M. Bazewicz opublikowali *Przewodnik po Królestwie Polskim*, gdzie na str. 160 znalazła się ogólna charakterystyka osady, której nazwa pisana była w dalszym ciągu jako *Skempe*²⁴⁶. Podstawowe informacje o Skępem i Figurze Matki Bożej znajdujemy też w *Krótkiej monografii wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskim z 1902 r.*²⁴⁷. W 1902 r. ks. Wacław z Sulgostowa (Edward Nowakowski), kapucyn wydał w Krakowie własnym sumptem ważną pozycję pt. *O cudownych obrazach Przenajświętszej Matki Bożej. Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne*, w której na stronach 601-603 pod pozycją 814 opisał *Skempe dyec. płockiej*, a którego opis rozpoczął od słów: „*Za miasteczkiem we wsi Wymyślinie jest kościół Zwiastowania N.M.P. Bernardynów*”²⁴⁸.

W 1903 r. ks. Aleksander Syski na łamach „Przeglądu Katolickiego” ogłosił artykuł pt. *Skępe*²⁴⁹. Także w 1903 r. Andrzej Rokicki ze Skępego własnych sumptem wydrukował w Drukarni Polskiej w Sierpcu druk ulotny pt. *Pieśń o Najświętszej Panny Skępskiej*²⁵⁰, o czym wspominamy wyżej. W 1907 r. ukazał się *Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego*, pod re-

²⁴³ W. Żaluski, *O części Przenajświętszej Bogarodzący i praktykach religijnych, teżę części dotyczących w Diecezji Płockiej z polecenia J. E. ks. Jerzego Szembeka, biskupa, płockiego*, Płock 1908.

²⁴⁴ *Poklasztorny zespół w Skępem*, „Zorza” 1900, nr 29.

²⁴⁵ A. O., *Miejsca słynące cudami obrazów Maryi*, przedm. W. Taczanowski, Warszawa 1900, s. 33-44.

²⁴⁶ A. Bobiński, J. M. Bazewicz, *Przewodnik po Królestwie Polskiem z dodaniem wielkiej mapy ściennej gubernji Królestwa Polskiego*, Warszawa 1901.

²⁴⁷ L. de Verdmon Jacques, *Krótką monografią wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskim*, Warszawa 1902, s. 243-244, gdzie imię opiekunki Figury Matki Bożej - Zofia.

²⁴⁸ Wacław z Sulgostowa (Nowakowski), *O cudownych obrazach Przenajświętszej Matki Bożej. Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne*, Kraków 1902.

²⁴⁹ A. Syski, *Skępe*, „Przegląd Katolicki” 1903, s. 396.

²⁵⁰ *Druk ulotny „Pieśń do Najświętszej Panny Skępskiej”*, nakład A. Rokickiego, (Sierpc) 1903.

O CUDOWNYCH OBRAZACH W POLSCE

PRZENAJŚWIETSZEJ MATKI BOŻEJ

WIADOMOŚCI HISTORYCZNE, BIBLIOGRAFICZNE
I IKONOGRAFICZNE

PRZEZ

X. WACŁAWA Z SULGOSTOWA

KAPUCYNA

KRAKÓW

SKŁAD AUTORA

DRUK W. L. ARCYCHA I SPOŁKI

1892

Dwie książki w części traktujące
o NMP Slepskiej (zb. MK).

Włocławek
1153

HISTORYE

CUDOWNYCH OBRAZÓW

NAJŚWIETSZEJ MARYI PANNY

W POLSCE.

ZEBRAŁ WEDEUG AUTENTYCZNYCH ŹRÓDEŁ

KS. ALOJZY FRIDRICH T. J.

TOM TRZECI:

obejmujący obrazy archidycezyj warszawskiej, dycezyj płockiej, wło-
clawskiej, kieleckiej, sandomierskiej, lubelskiej i sejmeńskiej.

Manuscript

W KRAKOWIE

KS. JAN KRYSZTOFIK

prof. Seminarium nauczycielskiego w Słupem.

Ks. JAN KRYSZTOFIK

prefekt Seminarjum nauczycielskiego w Skopem.

KRÓTKA WIADOMOŚĆ
O S K Ę P E M

zaskami Najświętszej Marii Panny
wstawionem.

Marya Panna Skępsza

ORAZ

J E J C U D A.

Opisat

Ks. Józef Pielaszewski
proboszcz parafji Skępe.

WŁOCŁAWEK

Nakładem i skład główny
w księgarni Grzegorza Błochowicz,
ulica Nowa (Szeroka).

1899.

Dwie książeczki o Skępem i NMP Skępskiej z 1899 i 1934 r. k poszukiwanym będzie. —
(zb. MK).

N A K Ł A D E M

PIEŚŃ DO NAJSWIĘTSZEJ PANNY SKĘPSKIEJ.

Już to czterysta lat odtąd płynie,
Jak pośród borów w Skępskiej dolinie
Leżał przy drodze kamień omszały,
Wielu krzyżami dziwnie znaczony.

Leżał w tem miejscu, gdzie na Mazurach
Jest kościół Skępski o pięknych murach.
Tu ludziom godnym w jasności cała
Najświętsza Panna się objawiała.

Raz prostaczkowi rzekła zbożnemu,
Ze wielce rada jest miejscu temu,
Wieść o zjawieniu szła od wsi do wsi,
Ludzie się zbiegli coraz to nowsi.

A z objawienia łaski świadczone
Zostały potem zaprzysiężone.
Zrazu krzyż w miejscu tem postawiono,
Potem kościółek z drzewa wzniesiono.

Żył w Powiedzisku mieścinnie małej
Jan, kuśnierz z dawna wątlý, schorzały;
Modląc się często we dnie i w nocy,
U Matki Boskiej zebrał pomocy.

Aż mu się Pani Święta zjawiła,
I do chorego tak przemówiła:
Gdy chcesz dostąpić prósb swych ziszczenia,
Idź do znanego w Skępem kamienia;

dakcją J. M. Bazewicza, gdzie na rycinie na str. 58, oprócz mapy powiatu lipnowskiego, ruin zamku w Bobrownikach, ulicy Płockiej w Lipnie, zamieszczono ciekawą ilustrację z podpisem „*Kościół w Skępem*”²⁵¹. W 1908 r. ukazała się książka ks. Alojzego Fridricha o historii cudownych obrazów NMP, gdzie na kilku stronach przypomniano wiarygodne i najważniejsze wydarzenia dotyczące sprowadzenia do Ziemi Dobrzyńskiej Pani Skępskiej oraz czci Jej oddawanej aż do czasu koronacji w 1755 r.²⁵². Autor przypomniał słowa, które legły u podstaw przyszłej fundacji skępskiej, a które miała wypowiedzieć Matka Boża, skierowane do pasterzy i ludu miejscowego około połowy XV w.: „*Miejsce to Synowi mojemu bardzo jest mile i chcę, ażeby tu zakonnicy mieszkali i chwałę Bożą we dnie i w nocy wystawiali*”²⁵³. Istotne informacje zawarł w swojej pracy z 1927 r., będącej wynikiem „trzęcziej podróży po kraju”, Wacław Świątkowski²⁵⁴. W okresie międzywojennym ważne wiadomości o Skępem podał ks. Kamil Kantak w monumentalnym, dwutomowym dziele pt. *Bernardyni polscy 1573-1795-1932*²⁵⁵. W 1934 r., już po powrocie do Skępego Ojców Bernardynów, prefekt parafii skępskiej i katecheta w Seminarium Nauczycielskim, a potem Gimnazjum Ogólnokształcącym, ks. Jan Teofil Krystosik wydał w Płocku własnym sumptem *Krótką wiadomość o Skępem łaskami Najświętszej Maryi Panny wstawionem*²⁵⁶. W 1929 r. F. Zieliński opublikował, rzadki dziś druk, pt. *Skępe, słynące od lat pół tysiąca świątynia*²⁵⁷. Kościół i klasztor skępski cieszył się dużym zainteresowaniem wycho-

²⁵¹ *Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego*, pod red. J. M. Bazewicza, Warszawa 1907.

²⁵² A. Fridrich, *Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce*, t. 3: obejmujący obrazy archidiecezji warszawskiej, diecezji płockiej, włocławskiej, kaliskiej, sandomierskiej, lubuskiej i sejneńskiej, Kraków 1908.

²⁵³ *Ibid.*, s. 139.

²⁵⁴ W. Świątkowski, *Płockie i południowa Lubelszczyzna. Trzecia wycieczka po kraju*, Warszawa 1927.

²⁵⁵ K. Kantak, *Bernardyni polscy 1573-1795-1932*, t. 1-2, Lwów 1933.

²⁵⁶ J. Krystosik, *Krótką wiadomość o Skępem łaskami Najświętszej Maryi Panny wstawionem*, Skępe 1934. Biogram ks. J. T. Krystosika, zob.: M. Krajewski, NSBZD, t. 1: 2014, s. 527. Ponadto na łamach „Miesięcznika Pastorskiego Płockiego” w 1934 r. ogłosił dwa artykuły dotyczące Skępego: *W sprawie domu rekolekcyjnego w Skępem* oraz *Refleksje po odpuście w Skępem*.

²⁵⁷ F. Zieliński, *Słynące od lat pół tysiąca świątynia*, b.m.w. 1929.

dzącej w Lipnie „Gazety Lipnowskiej (ukazującej się w latach 1929-1934), na łamach której J. Kossakowski w 1929 r. zamieścił cztery artykuły z cyklu Skępe²⁵⁸. W 1935 r. we Lwowie wydrukowano natomiast książeczkę pt. *Matka Boska Skępska. Nieustająca nowenna do Matki Boskiej Skępskiej*.

Po drugiej wojnie światowej zainteresowanie Figurą Skępską przez historyków „świeckich” było znikome, zaś badania i próby popularyzacji prowadzone przez historyków kościelnych były skutecznie reglamentowane przez władzę komunistyczną. Spośród pierwszej grupy należy wymienić dość zdawkowe informacje zawarte w niewielkiej pracy Witolda Maleja z 1958 r.²⁵⁹, wiadomości w *Katalogu zabytków sztuki w Polsce*, w zeszycie poświęconym powiatowi lipnowskiemu z 1969 r.²⁶⁰, popularnym artykule prof. Tadeusza Chrzanowskiego z 1981 r. zamieszczonym w periodyku pt. „Ziemia”²⁶¹ oraz profesjonalnie przygotowanym w 1987 r. przez dr hab. Jana Pakulskiego i dra Andrzeja Mietza katalogu w serii *Corpus inscriptionum Poloniae*, w zeszycie drugim poświęconym Ziemi Dobrzyńskiej²⁶².

Ze współczesnych opracowań, które z należytą estymą traktują o obecności NMP Skępskiej, Matki Bożej Brzemiennej odnotowujemy w pierwszym rzędzie studium franciszkanina, o. Wiesława Murawca pt. *Skępe (Scampe, Skąpe)* z 1985 r., zamieszczone w fundamentalnej pracy zbiorowej pod red. o. H. E. Wyczawskiego²⁶³. W tym samym roku o. H. E. Wyczawski ogłosił na łamach „Studiów Płockich” „Referat wygłoszony 26 IV 1984 r., na zebraniu Księży w Skępem” pt. *Sanktuarium*

²⁵⁸ J. Kossakowski, *Skępe*, „Gazeta Lipnowska” 1929, nr 20, s. 224-225; nr 21, s. 232-234; nr 23, s. 254-256, nr 28, s. 312-313.

²⁵⁹ W. Malej, *Koronowane obrazy Matki Najświętszej w Polsce*, Warszawa 1958 (nadbítka z: „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich”, 40 (1958).

²⁶⁰ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 11: województwo bydgoskie, pod red. T. Chrzanowskiego i M. Korneckiego, z. 9: powiat lipnowski, inw. przcpr. R. Brykowski, I. Galińska i H. Sygietyńska, Warszawa 1969, s. VI-VII, 52.

²⁶¹ T. Chrzanowski, *Zabytki ziemi dobrzyńskiej*, „Ziemia 1981. Prace i Materiały Krajoznawcze”, Warszawa 1983, s. 137-163.

²⁶² *Corpus inscriptionum Poloniae*, t. IV: województwo wrocławskie, z. 2: Ziemia Dobrzyńska, wyd. A. Mietz i J. Pakulski, Wrocław-Toruń 1987.

²⁶³ W. M. Murawiec, *Skępe (Scampe, Skąpe)*, [w:] *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, pod red. H. E. Wyczawskiego, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s. 322-334.

*Matki Boskiej w Skępem*²⁶⁴. Dziesięć lat później ukazało się opracowanie Pawła Śliwińskiego pt. *500 lat Sanktuarium Maryjnego w Skępem* oraz wznowione z 2000 r. pt. *Sanktuarium Matki Boskiej Skępskiej*²⁶⁵. W 1989 r. Piotr Bokota na łamach „Ziemi Dobrzyńskiej” opublikował ważny artykuł o medalikach Matki Boskiej Skępskiej²⁶⁶. Stosunkowo wcześniej Madonną Skępską zajęła się Krystyna Pawłowska, która w 1991 r. zorganizowała we wrocławskim Muzeum specjalną wystawę i opublikowała do niej katalog. Rok później ogłosiła na łamach „Ziemi Dobrzyńskiej. Zeszyty Historyczne DTN w Rypinie” swój szkic do problematyki badawczej. W kolejnych latach rozwinęła ją skutecznie, głównie w formie studiów w pracach zwartych lub oddzielnych druków²⁶⁷. W 1990 r. na łamach periodyku „Spotkania z Zabytkami” Ewa A. Kamińska zamieściła artykuł pt. *Wokół jednego zabytku* poświęcony Figurze NMP Skępskiej, jednak sytuując ją w grupie tematu ikonograficznego „Maria - służebnica świątyni” (pisownia oryginalna stosowana przez autorkę)²⁶⁸. W 2007 r. nakładem Ojców Bernardynów „Calvarianum” ukazał się ważny i bardzo przystępny zbiór nabożeństw i modlitw do Matki Bożej Skępskiej w opracowaniu o. Błażeja B. Budnika²⁶⁹.

Skępskie sanktuarium i obecność w nim NMP Skępskiej, MB Brzemiennej podkreślał w swoich publikacjach piszący te słowa, m. in. w pracach *Skępe. Zarys dziejów i obraz*

²⁶⁴ H. E. Wyczawski, *Sanktuarium Matki Boskiej w Skępem*, „Studia Płockie, t. 13: 1985, s. 149-161.

²⁶⁵ P. Śliwiński, *500 lat Sanktuarium Maryjnego w Skępem*, Włocławek 1995; Idem, *Sanktuarium Matki Boskiej Skępskiej*, Kalwaria Zebrzydowska 2000.

²⁶⁶ P. Bokota, *Medaliki Matki Boskiej Skępskiej*, „Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN”, t. 2: Rypin 1992, s. 37-41.

²⁶⁷ K. Pawłowska, *Skępe. „Cudowna Skępska Maryjo nasza”. Katalog wystawy*, (Włocławek 1991); Idem, *Madonna Skępska – źródło życia i artystycznego natchnienia*, „Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN”, t. 2, Rypin 1992, s. 27-35; Idem, *Do Skępskiej Maryi po laski. Klasztor Ojców Bernardynów*, Skępe 2011; Idem, *Sanktuarium Maryjne Skępe*, [w:] M. Kwiatkowski, K. Pawłowska, *U Maryi stóp. Sanktuaria Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej*, Włocławek 2011, s. 161-195.

²⁶⁸ E. A. Kamińska, *Wokół jednego zabytku*, „Spotkania z Zabytkami”, t. 14: 1990, nr 4, s. 26-27.

²⁶⁹ *Nabożeństwa i modlitwy do Matki Bożej Skępskiej. Sanktuarium Matki Bożej Brzemiennej*, red. B. B. Budnik, Kalwaria Zebrzydowska (2007).

współczesny z 1986²⁷⁰, *Wymyślińska Alma Mater* z 2007 r.²⁷¹, *Dama Niezłomna*²⁷² i innych²⁷³. Biografie kilkunastu osób – opiekunów i czcicieli Matki Bożej w Jej skępskim wizerunku znalazły się w dwutomowym *Nowym słowniku biograficznym ziemi dobrzyńskiej* z 2014 r.²⁷⁴. Matka Boża Skępska znana jest w poezji, której kilka zbiorów ukazało się w ostatnich dziesięcioleciach²⁷⁵. W 2016 r. ukazała się ważna publikacja Bożeny Ciesielskiej, dotycząca Skępego, w tym tamtejszego klasztoru i figury Matki Bożej Skępskiej²⁷⁶.

Matka Boża Skępska znalazła należne miejsce we współczesnych albumach i monografiach albumowych dotyczących polskich sanktuariów i obrazów oraz figur koronowanych, np. *Sanktuaria polskie* z 1988 r.²⁷⁷. W 2001 r. w Płocku ukazały się dwie prace dotyczące 150-lecia zaprzysiężonego pielgrzymowania z Płocka do Skępego, w tym niewielka publikacja Wandy Dowłaszewicz, wydana przez Muzeum Mazowie-

²⁷⁰ M. Krajewski, *Skępe. Zarys dziejów i obraz współczesny*, Skępe 1996.

²⁷¹ M. Krajewski, *Wymyślińska Alma Mater. Seminarium i Liceum Pedagogiczne (1867-1969)*, Rypin-Wymyślin 2007.

²⁷² M. Krajewski, *Dama Niezłomna. Maria Sobocińska (1920-2012). Biografia wpisana w okupacyjne dzieje Skępego*, Rypin-Skępe 2012.

²⁷³ M. Krajewski, A. Mietz, *Zabytki Ziemi Dobrzyńskiej. Przewodnik bibliograficzny*, Włocławek 1996; M. Krajewski, *W sercu tej Ziemi*, Rypin 2000; Idem, *U źródeł wiedzy i patriotyzmu. Seminarium i Liceum Pedagogiczne w Wymyślinie (1867-1969). Szkice do monografii*, Rypin-Wymyślin 2001; Idem, *Wspomnienia i galeria serdeczna. Wymyślin w pamięci nauczycieli i wychowanków z pełnym ich wykazem (1867-1969)*, wybór, wstęp i opr. M. Krajewski, Rypin-Skępe 2010; Idem, *Ziemia dobrzyńska. Kalendarium (1965-2000). Tożsamość europejskiego regionu*, Włocławek 2011; Idem, *Historia testis temporum. Terra Dobrinensis - jako region historyczno-kulturowy i jego związki z obszarami przyległymi*, Rypin 2012.

²⁷⁴ M. Krajewski, *Nowy słownik biograficzny ziemi dobrzyńskiej*, t. 1-2, Dobrzyńskie Towarzystwo Naukowe, (Rypin) 2014, ss. t. 1 - 627, t. 2 - 708+zdjęcia i herby, ISBN 978-83-63043-06-3 (całość), rec. prof. zw. Stanisław Gajewski, passim.

²⁷⁵ *Deo et Matris. Almanach religijnej poezji ziemi dobrzyńskiej*, wybrał, opr., wstępem i przyp. opatrzył M. Krajewski, „Biblioteka Dobrzyńska”, t. 4, Rypin 2011, ss. 172; *Almanach poezji Dobrej Ziemi z wypisami z prozy dobrzyńskiej*, zebral, wstępem poprzedził i przyp. opatrzył M. Krajewski, Brodnica 2015, ss. 578.

²⁷⁶ B. Ciesielska, *Skępe w opisie i fotografii*, pod red. M. Krajewskiego, Brodnica-Skępe 2016.

²⁷⁷ W. Zaleski, *Sanktuaria polskie. Katalog encyklopedyczny miejsc szczególniejszej czci Osób Trójcy Przenajświętszej, Matki Bożej i Świętych Pańskich*, opr. A. L. Łempiccy, Warszawa 1988.

ckie²⁷⁸. Skępe w ostatnim ćwierćwieczu pozostaje w centrum zainteresowań prasy regionalnej i katolickiej, gdzie pojawiają się popularne opracowania dotyczące zespołu kościelno-klasztornego, np. *Kościół i klasztor oo. Bernardynów w Skępem* („Kujawy i Pomorze” z 2007 r.)²⁷⁹.

260. rocznica koronacji figury NMP Skępskiej, która przypadła w 2015 r., stała się okazją do wydania okazałej monografii albumowej pt. *Skępe. Miejsce, które Bóg wybrał, a Maryja obrała dla siebie*, przygotowanej staraniem obecnego kustosza Sanktuarium, Skępskiego, o. Dobromiła Marii Marka Godzika²⁸⁰, zaś bezpośrednim, „intelektualnym” owocem tej rocznicy była sesja naukowa i ważna, zbiorowa publikacja wydana w roku 2016²⁸¹. Na rok 2018 przygotowywana jest kolejna sesja naukowa, która ma upamiętnić 520. rocznicę sprowadzenia do Skępego Ojców Bernardynów.

Najświętsza Maryja Panna Skępska, Matka Boża Brzemienne w ciągu ostatnich kilku dziesięcioleci została mocno usadowiona w słowie poetyckim, co staraliśmy się wskazać wyżej, ale także prozie. Do tej ostatniej weszła Ona głównie za

²⁷⁸ W. Dowlaszewicz, *Na pątniczym szlaku do Skępskiej Madonny*, Płock 2001; M. Taraszkiewicz, *W drodze do Matki. 150 lat zaprzysiężonego pielgrzymowania z Płocka do Skępego*, Płock 2001.

²⁷⁹ K. Kalinowski, *Kościół i klasztor oo. Bernardynów w Skępem*, „Pomorze i Kujawy” 2007, nr 1, s. 4-10.

²⁸⁰ A. Sitnik, *Skępe. Miejsce, które Bóg wybrał, a Maryja obrała dla siebie. 260. rocznica koronacji cudownej figury Matki Bożej Brzemiennej, Królowej Mazowsza i Kujaw, Pani Skępskiej 1755-2015*, pod red. D. M. M. Godzika, Skępe 2015.

²⁸¹ *260. rocznica koronacji Figury Matki Bożej Skępskiej – Pani Mazowsza (1755-2015)*, pod red. A. K. Sitnika, Kalwaria Zebrzydowska 2016.

Są jednak autorzy i wydawnictwa, którzy, pisząc o Ziemi Dobrzyńskiej, pomijają lub wręcz ignorują istnienie w Skępem łaskami wslawionej NMP Skępskiej MB Brzemiennej. Renata Kudel, która zasłynęła tym, że do przestrzeni publicznej wprowadziła błędną informację o rzekomym pobycie F. Chopina w Nieszawie, pisząc w 1997 r. tekst do albumu pt. *Kujawy i Ziemia Dobrzyńska. Z różnych okien z całego ponad 500-letniego pobytu Matki Bożej w skępskim wizerunku* podała, legendę, „krążącą po dziś dzień w Skępem” o porzuconym na brzegu jeziora kamieniu, „na którym wryto tajemniczy napis”, zupełnie nie wspominając o Matce Boskiej Skępskiej, zaś autorzy zdjęć umieścili raptem, *notabene* w krzywym ujęciu, kapliczkę skrzynkową z Matką Bożą na tzw. dębie Napoleona: *Kujawy i Ziemia Dobrzyńska. Z różnych okien*, red. J. Nowierski, Włocławek 1997, s. 129, 131. Jesteśmy przekonani, że i bez takich „popularyzatorów” tytuł „Matka Boża Brzemienne” poradzi sobie.

MODLITWA

DO MATKI BOSKIEJ SKEPSKIEJ
NA DZIEŃ 8 WRZEŚNIA

Z JEZIORA NA JEZIORO, Z KEPY NA KEPE
POGAŃSKIE SKEPE.
ALEŚ OCHRZCIŁA JE USMIECHEM,
PANNO, POCHYŁONA NAD GRZECEM.

NA OBRAZ I PODOBIENSTWO
CZEKAJĄCEGO DZIEWCZĘCIA
WYWIODŁO CIE, DOCZESNE DŁUTO
IZBY NAWET Z DREWNIANEGO. POCZĘCIA
WIORY CUDU PADAŁY W POKUTE.

ANIELE, STROŻU MOJ –
KTÓREGO NIE ZNAM Z TWARZY NI ZIMIENIA
TY ZAWSZE PRZY MNIE STOJ
NA URWISTA ODLEGŁOŚĆ SUMIENIA.

LONDYN 1953

JERZY PIETRKIEWICZ

Ś.T.P.

JERZY
PIETRKIEWICZ

* 29. IX. 1916 † 26. X. 2007

Wróciłem do Ciebie Królewno Skepska

AVE MARIA

„Wróciłem do Ciebie, Maryjo” –
poetyczne „wyznanie” jednego z naj-
gorliwszych czcicieli

Matki Bożej Brzemiennej (zdj. MK).

sprawą twórczości, podobnie jak to ma miejsce w przypadku poezji, Jerzego Pietrkiewicza – poety i literata z Fabianek i Londynu, najpierw w pierwszej jego powieści pt. *Po chłopsku* z 1941 r., gdzie Skępe występuje po zmienionej nazwą *Krępe*, Chelmica – *Ziemica*, Fabianki – *Florianki* itd. Oto fragment z zakończenia tej powieści:

„(...) Opętany przez diabła Bielicki wyrwał proboszcza ziemskiego z hamletycznych wahań. Decyzje ukształtowały się szybko. Powiedział Kociemski swojemu sumieniu:

- Skoro szatan napastuje wiernych w mojej niemal obecności, to przestroga chyba ostatnia. Najwyższa pora powziąć jakieś postanowienie! Mogła mnie wieś wychować na parobasa, lub na włóczykija, a wychowała na księdza. Chciała mieć swojego własnego obrońcę, a co ma? ... Ciąmajde, leniucha, tchórza! Dość! - krzyknął na siebie proboszcz i w tej samej chwili wpadł na pomysł zorganizowania przebłagalnej procesji wszystkich mieszkańców wsi do cudownego miejsca w Krępem.

- Jeśli Matka Boska Krępska nie pobłogosławi Florianek, nic już ich od zguby nie uratuje.

Energia wstąpiła w księdza olbrzymia, jemu samemu dotychczas nieznaną. Z ambony rzucił poraż pierwszy swój projekt, potem oblatywał chatupy, namawiał, kogo spotkał, a spowiadającym się surowo przykazywał, żeby wzięli udział w procesji.

- Już w jednego wlaźł diabeł. Uważajcie żeby w innych nie wstał! - groził.

(...) Pod wieczór, kiedy wieżę cudownego klasztoru obaczyli zza drzew wysokich, ks. Kociemski zaintonował pieśń przepiękną, co od słów owych się zaczyna: «Cudowna Krępska, Maryjo Nasza ...». Chorałowie klaniać się zaczęły kolejno strzelistej sylwecie krępskiej świątyni.

I kiedy skończyli hymn o Matce Boskiej cudami słynącej w tej ziemi, po raz drugi zaczął Zawirski głosem grubym a dostojnym śpiewanie wołające:

»My chcemy Boga, Panno Świeta,
o usłysz naszych wołań głos!
Miłości Bożej dźwigać pęta,
to nasza chluba, to nasz los!«

(...) I wtedy Bielicki zaczął płakać. Łzy kapaty wielkie, ciężkie, prosto na płomień świecy. Dziw, że go nie zgasiły...²⁸².

Skępe i Klasztor Ojców Bernardynów z łaskami słynącą Figurą NMP Skępskiej przewija się wielokrotnie w znanej dobrzyńskiej powieści Franciszka S. Dmochowskiego pt. *Przekleństwo matki*²⁸³, mimo że jej akcja toczy się głównie w oddalonych o około 50 km Radzikach, a także w powieści lipnowiana Henryka Czarnieckiego pt. *Powroty*:

„(...) Jeszcze ciszej jest w krużgankach klasztoru, na starych obrazach, w pustych konfesjonatach. Tu też słońce świeci spokojnie, nie narzuca się upalną natarczywością, powoli przesuwa się po murach.

Obrazy drogi krzyżowej Chrystusa, wyciszzone, zmęczone, pokryte kurzem, starością, nie przerażają okrucieństwem. Namalowane zdarzenia są już tylko echem, obrazem, można je w spokoju kontemplanować.

Krystyna siedzi na stopniach konfesjonatu, zapatrzona w przestrzeń – szkicuje. Jerzy nie pamięta już, kiedy ostatni raz widział ją ze szkicownikiem. Wszystko było już dawno: obrazy, wiersze, wzruszenia, gesty, po których pozostały tylko ramy na nieistniejącym też strychu. I nagle znowu odnalazły się tutaj. W tej ciszy słychać, jak ich Piegus od wewnątrz puka. Krystyna uśmiecha się cicho.

Jerzy podchodzi do niej, przygląda się, ale nie zwraca uwagi na szkicownika. Ważniejszy jest ten rysunek, który powstał na twarzy, pod powiekami, gdzieś jeszcze głębiej.

– Co już narysowałaś?

– Chłód, ciszę. Ucieszył się.

²⁸² J. Pietrkiewicz, *Po chłopsku. Powieść*, t. 2, Londyn 1941, s. 297, 330-331. W jakimś stopniu do Skępego, do bernardyńskiego sznura, nawiązuje powieść Pietrkiewicza pt. *The Knotted Cord*, wydana w Londynie 1953 r., wydanie polskie - *Szur z węzłami* (Warszawa 2005), powieść o motywach autobiograficznych o małym chłopcu, Bronku Oborowiczu, której akcja dzieje w latach 20. XX w. na Ziemi Dobrzyńskiej.

²⁸³ F. S. Dmochowski, *Przekleństwo matki*. Opowiadanie na rzeczywistych faktach osnowane, wstępem i przyp. opatrzył M. Krajewski, Rypin 2011, passim. O F. Dmochowskim pierwszy biogram [w:] S. Orgebranda *Encyklopedia powszechna z ilustracjami i mapami*, t. 4, Warszawa 1899, s. 396.

– *Widzisz? Mówiłem ci, że to nie jakieś tam zwyczajne miasteczko. Jest tu czymś pooddychać... W Łodzi też są zabytki, ale takie jakby niczyje. Bo wszystkich. A te tutaj są moje.*

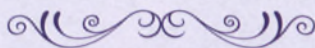
– *To tak, jakby trochę i moje? – Podniosła oczy, spojrzała na niego. – Nie ruszaj się. Weź głowę bardziej w lewo... Zatrzymaj ten uśmiech!*

Zamknęła szkicownik. Wyjął go jej z ręki, otworzył: mały chłopczyk z jego uśmiechem. Na nosie piegi. W górze odezwał się dzwon przedwieczorny.

»Anioł Pański zwiastował Pannie Marii...«²⁸⁴ ...

*

...zwiastował i stała się brzemienną!

²⁸⁴ H. Czarnecki, *Powroty*, Łódź 1986, s. 60-61.

NMP Skępska, Matka Boża Brzemienna (zdj. ME).

Załącznik 1

ks. Józef Pielaszewski

Pieśń do Najświętszej Maryi Panny Skępskiej²⁸⁵

Cudowna Skępska, Maryjo nasza,
Tylu łaskami wslawiona.
Niech pieśń ta światu cześć Twą ogłasza,
Od wszystkich bądź pozdrowiona.

²⁸⁵ Zob. *Nabożeństwo do Matki Boskiej Skępskiej. Nieustająca nowenna*, Skępe 2002, s. 17 oraz B. B. Budnik, *Nabożeństwa i modlitwy do Matki Bożej Skępskiej. Sanktuarium Matki Bożej Brzemiennej*, Kraków (2007), s. 165-166; *Deo et Matris. Almanach religijnej poezji Ziemi Dobrzyńskiej*, wybrał, opr., wstępem i przyp. opatrzył M. Krajewski, (Rypin) 2011, s. 47-50; *Almanach poezji Dobrej Ziemi...*, s. 181-184.

W treści pieśni zachowano oryginalną pisownię. Pieśń dotyka, oprócz czci i miłości do NMP Skępskiej, także elementów rodzicielstwa i modlitw za mającymi przyjść na świat dziećmi jako darami Boga, m. in.:

„Matka dla swego tu niemowlęcia,
Łaskę przez Ciebie wypraszę”.

Pieśń zawiera 20 zwrotek, tyle samo (z zachowaniem współczesnej pisowni) znajdujemy na oficjalnej stronie Sanktuarium Skępskiego: <http://bernardyniskepe.com/index.php/cudowna-skepska-piesni> pt. *Cudowna Skępska*. Kursywą wyróżniono czwartą zwrotkę, dopisaną później przez autora. Więcej o historii powstania tej wyjątkowej pieśni dziękczynno-błagalnej - zob. w rozdziale dot. przeglądu historiograficznego.

Ks. Józef Pielaszewski (1862-1916) po usunięciu bernardynów skępskich przez Rosjan po powstaniu styczniowym, w latach 1894-1909 był proboszczem parafii w Skępem (wcześniej w Staroźrebach i Sadlowie). W trudnym okresie prowadzonej przez zaborcę carskiego polityki rusyfikacji wniósł poważny wkład w ożywienie życia religijnego na terenie Ziemi Dobrzyńskiej. W 1896 r., w czasie głośnych uroczystości 400-lecia sprowadzenia figury Matki Boskiej Skępskiej do ufundowanego przez Kościeleckich kościoła w Wymyślinie k. Lipna, ułożył właśnie 18- (19)-zwrotkową pieśń pt. *Pieśń do Najświętszej Maryi Panny Skępskiej*, częściej znaną pt. *Cudowna Skępska Maryjo nasza*. Trzy lata później, w 1899 r. we Włocławku wydał książeczkę pt. *Najświętsza Maryja Panna Skępska oraz jej cuda*. Potem był proboszczem i dziekanem w Ostrołęce. Zmarł 3 sierpnia 1916 r., pochowany na cmentarzu w Waniewie: zob. szerzej: *Pielaszewski Józef (1862-1916)*, [w:] M. Krajewski, *NSBZD*, t. 2: 2014, s. 150-151; Inf. Stanisława Miłkowskiego przekazana o kustoszowi i gwardianowi o. D. Godzikowi OFM w Skępem (udost. autorowi).

Korona złota wieńczy Twe skronie,
zdobna perły drogiemi;
W modlitwie trzymasz złączone dłonie,
Oczyrna patrzysz tkliwemi.

Przed Twemi, Matko, księżyc stopami,
Na Tobie szata złocista;
Obraz obwieszon wokoło votami,
Pięknaś Ty, Panno Przeczysta.

*Statuy ludzka dłoń nie robiła,
W Poznaniu cudem znajdżiona;
By nam w niej, Matko, łaski czyniła,
Tu do Skepego zwiężiona.*

Przez tyle wieków ileż pokoleń
Przed tym ołtarzem klękało?
Iluż tu wsparcia, iluż ukojeń,
Iluż pociechy doznało!

Tysiące ludzi co rok tu spiesz, y,
By upaść przed Twym obrazem –
A każdy wzdycha, modli się, cieszy,
I łzy wylewa zarazem.

*Łzami Cię, Matko, wszyscy witają,
Łzami o pomoc błagają,
Łzami za łaski dzięki składają,
Łzami, odchodząc – żegnają.*

Matka dla swego tu niemowlęcia,
Łaskę przez Ciebie wyprasza;
Sierota w Twe się rzuca objęcia,
Tu boleść serca rozprasza.

Dziewica, patrząc na Twe przykłady,
Do cnoty chętnie się skłania;

Ty ją, Maryjo, bronisz od zdrady,
Dajesz jej łaskę wytrwania.

Młdzież, wstępując w życia podwoje,
W Tobie tu ufność pokłada.
Starzec, co kończy już życie swoje,
Za łaski w życiu hołd składa.

Człowiek zbolały, smutny, strapiony,
Miotany burzą rozpaczy,
Nie czuje bólów – jest pocieszony,
Skoro Cię, Matko, zobaczy.

Tak, boś Ty, Matko, Pocieszycielką
Dla wszystkich ludzi strapionych,
Skarbem ubogich – Obronicielką,
Sierot i wdów opuszczonych.

Nawet, gdy grzesznik w wielkiej pokorze
Ze łzami do nóg Twych padnie,
Ty, Matko czuła, litości wzorze,
Podajesz rękę tu snadnie.

K'Tobie znękani, chorzy, kaleki,
Z bliska, z daleka przychodzą,
Ty cudownymi uzdrawiasz leki –
Ciało i duszę tu chłodzą.

I konający k'Tobie się zwraca,
Nim swoje zawrze powieki;
Twoja mu pamięć spokój przywraca –
Umiera szczęśliw na wieki.

Jeszcze po śmierci Twoja opieka
I Twoja pomoc jest droga;
Pod płaszcz bezpieczny bierzesz człowieka
I wiesziesz prosto – do Boga.

Więc, Panno Święta, niech imię Twoje
Wszystek i nadal świat sławi;
Z Twego obrazu niech nam łask zdroje
Bóg zlewa i błogosławi.

Błogosław, Panno, naszą krainę,
Błogosław lud Cię zebrzący;
Spojrzyj na serca, nie patrz na winę,
Wspieraj Twój naród wierzący.

Módl się za nami do Twego Syna,
Maryjo, Matko kochana!
Niech nas tu wspiera Twoja przyczyna,
Ułatwiał przystęp do Pana.

Dopóki serce bić nie przestanie,
Maryjo, kochać Cię będziem;
Uproś nam, Matko, szczęsne skonanie,
Niech z Bogiem w niebie zasiędziem.

Amem.

1896

Matka Boża Brzemienna w skepskim wizerunku (zdj. ME).

Litania do Matki Bożej Brzemiennej

Królowo naszych serc, zwracamy się do Ciebie, Maryjo Brzemienna, prosząc o Twoje wstawiennictwo u Boga w naszych sprawach. Wierzymy, że jak przez tyle wieków, Panienko Skępska, opiekujesz się Ludem Wiernym, który Ciebie obrał na swoją Królową, tak i nas weźmiesz w swoją opiekę i wyprosisz u Swego Syna Jezusa Chrystusa łaski, o które pokornie prosimy:

1. O pokój na świecie i w naszej Ojczyźnie;
2. O Boże błogosławieństwo dla księży biskupów: Piotra, Romana i Mirosława oraz o opiekę nad naszą Diecezją i Parafią;
3. O opiekę nad matkami w stanie błogosławionym i szczęśliwy poród dla nich oraz o zdrowie dla dziecka i matki;
4. O dar potomstwa dla małżeństw bezdzietnych, które proszą o Twoje wstawiennictwo u Boga w ich intencjach;
5. O przytulenie do Twojego Matczyngo Serca małżonków po stracie dziecka i przeprowadzenie ich przez trudny czas wiary i miłości;
6. O łaskę nawrócenia dla zatwardziałych grzeszników;
7. O łaskę miłosierdzia dla dusz w czyścicu cierpiących;
8. O wysłuchanie wszystkich prośb naszych, z którymi przychodzimy do stóp Twoich

O Maryjo Niepokalana, o Królowo naszych serc, o Matko Boża Brzemienna za Twoją Matczyną opiekę wychwalać będziemy naszego Boga i Zbawiciela Jezusa Chrystusa a teraz pragniemy przyzywać twojej pomocy słowami:

Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison.
Chryste, usłysz nas. Chryste, wysłuchaj nas.
Ojczy z nieba, Boże, - *zmiłuj się nad nami.*
Synu, Odkupicielu świata, Boże,
Duchu Święty, Boże,
Święta Trójco, Jedyny Boże,
Maryjo bez grzechu pierwotnego poczęta - *módl się za nami.*
Maryjo Matko Syna Bożego
Maryjo rozważająca Słowo Boże w swoim sercu
Maryjo cierpiąca pod krzyżem Chrystus
Maryjo przyjmująca nas za swoje dzieci
Maryjo radością napełniona przy Zmartwychwstaniu Chrystusa
Maryjo czuwająca i modląca się w Wieczerniku z Apostołami
Maryjo przeżywająca radość Apostołów z otrzymania Ducha Świętego
Maryjo Matko wszystkich wierzących
Maryjo Pani Skępska
Maryjo objawiająca się w Puszczy Mazowieckiej koło Skępego na przydrożnym kamieniu
Maryjo rozmawiająca z pasterzem
Maryjo obierająca to miejsce na chwałę Boga i dla zbawienia ludzi
Maryjo prosząca o zakonników na stróżów tego miejsca
Maryjo obdarzająca niezbędnymi łaskami
Maryjo skuteczna lekarka w chorobach duszy i ciała
Maryjo, Dziewico Brzemienna
Maryjo opiekunko matek w stanie błogosławionym
Maryjo zaniepokojona losem dzieci nienarodzonych
Maryjo zatroskana o małżeństwa bezdzietne
Maryjo upraszająca u Boga dar macierzyństwa i ojcostwa
Maryjo opiekunko dzieci i młodzieży
Maryjo opiekunko dziewic
Maryjo Matko pięknej miłości
Maryjo Matko Miłosierdzia
Maryjo przytulająca do Serca małżonków po stracie dziecka
Maryjo czule spoglądająca na nas

Maryjo wysłuchująca nasze prośby
Maryjo przychodząca nam z pomocą
Maryjo pomagająca nam na nowo uwierzyć w Boga
Maryjo przywracająca nam nadzieję
Maryjo pomagająca nam odkryć prawdziwą miłość
Maryjo wniebowzięta
Maryjo ukoronowana na Królową nieba i ziemi
Królowo świata
Królowo pokoju
Królowo Polski
Królowo Mazowsza i Kujaw
Królowo Ziemi Dobrzyńskiej
Królowo Zakonu Serafickiego
Królowo rodzin
Królowo naszych serc

Baranku Boży, który gładzisz grzechy świata,
przepuść nam, Panie.

Baranku Boży, który gładzisz grzechy świata,
wysłuchaj nas, Panie.

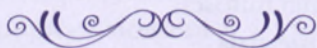
Baranku Boży, który gładzisz grzechy świata,
zmiłuj się nad nami.

K.: Anioł Pański zwiastował Pannie Maryi.

W.: I poczęła z Ducha Świętego.

Módlmy się: Boże, z Twojej woli za zwiastowaniem anielskim
odwieczne Słowo przyjęło ludzkie ciało w łonie Najświętszej
Maryi Panny, † spraw, aby wspomagało nas wstawiennictwo
Dziewicy, † w której Boże macierzyństwo głęboko wierzymy.
Przez Chrystusa Pana naszego.

W.: Amen.

*Załącznik 3***Dni skupienia dla Małżeństw, które pragną potomstwa²⁸⁶**

We współczesnym świecie wiele małżeństw boryka się z trudnościami w zajściu w ciążę. Choć niejednokrotnie, pod względem medycznym wszystko jest w porządku, to wielu małżonkom nie jest dane cieszyć się upragnionym dzieckiem. Wówczas nierzadko rodzi się ból, powstają rozterki, wszyscy wokół są obwiniani za ten stan. W końcu pojawiają się pretensje do Pana Boga i do samych siebie.

Jeżeli czujesz się bezsilny i nie wiesz, co masz uczynić, to zapraszamy Was, kochani Małżonkowie, na Dzień Skupienia, który pomoże Wam popatrzeć na swój problem nieco inaczej. Być może w Wasze serca wleje nadzieję. Dla Boga nie ma nic niemożliwego, o czym mówi nam przykład zarówno Maryi, jak i św. Elżbiety. Wiele małżeństw już się o tym przekonało, gdy w tym wyjątkowym miejscu ze łzami w oczach prosiło Matkę Bożą Brzemienią. Zostali wysłuchani, a teraz cieszą się upragnionym i wymodlonym dzieckiem.

Zapraszamy na Dzień Skupienia Małżonków, aby przeżyć je w zaciszu klasztoru u stóp Matki Bożej Brzemiennej.

Plan rekolekcji, które odbyły się w dniach 22-23 kwietnia 2017 r.:

Sobota

- o godz. 18⁰⁰ – zakwaterowanie i kolacja;
- o godz. 19³⁰ – wystawienie Najświętszego Sakramentu i adoracja zawierzenia się Bogu razem z Maryją;
- o godz. 22⁰⁰ – cisza nocna

Niedziela

- o godz. 8⁰⁰ – pobudka;
- o godz. 8³⁰ – śniadanie;

²⁸⁶ <http://bernardyniskepc.com/index.php/rkolekcje-dla-malzenstw/22-III-2017>.

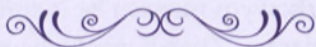

- o godz. 10⁰⁰ – Naprotechnologia lub omówienie metody przez doradcę rodzinnego
- o godz. 12⁰⁰ – Anioł Pański i konferencja;
- o godz. 12³⁰ – obiad
- o godz. 15⁰⁰ – Msza Święta i nabożeństwo o dar potomstwa dla małżeństw oraz o błogosławieństwo i szczęśliwy poród dla matek w stanie błogosławionym.

Zgłoszenia przyjmuje się w godzinach od 20⁰⁰ do 21⁰⁰ pod nr telefonu **54 287 70 35**.

*

Nadto w **czwartą niedzielę miesiąca** o godz. 15⁰⁰ w Sanktuarium Skępskim odbywa się Msza Święta i nabożeństwo w intencji małżeństw bezdzietnych o dar potomstwa dla nich oraz w intencji matek w stanie błogosławionym o szczęśliwy rozwój dziecka i poród oraz o zdrowie dla dziecka i matki.

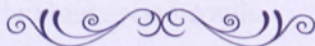

*Załącznik 4***Modlitwa o dar rodzicielstwa²⁸⁷**

Matko Boża Skępska, która cieszysz się u Boga szczególną łaską w wypraszeniu daru macierzyństwa i ojcostwa proszącym o to przed Twą brzemienną postacią małżonkom. Błagamy pokornie, obejmij swym sercem matczynym nasze małżeństwo i przedstaw serc naszych wołanie Majestatowi Syna Twojego, by On obdarzył nas upragnionym potomstwem. Żyjemy w głębokim przeświadczeniu, że swojej Matce, do której serca tulił się jako dziecko i której łączy radości z posiadania daru macierzyństwa widział, nie odmówi tak samo, jak nie odmówił prośbie zanoszonej do Niego w intencji nowożeńców z Kany Galilejskiej.

Pragniemy okazać się godnymi łaski rodzicielstwa. Ślubujemy przed Twoim ołtarzem zachowywać czystość we wzajemnym współżyciu oraz zawsze stawać w obronie chrześcijańskich obyczajów. Niech doczekanie się uszczęśliwiającej chwili rodzicielstwa jeszcze bardziej pomnoży naszą wiarę, wzajemną miłość i uczyni nas odpowiedzialnymi przed Stwórcą i światem rodzicami.

Matko Boża Skępska, módl się za nami.

²⁸⁷ *Nabożeństwa i modlitwy do Matki Bożej Skępskiej...*, s. 130-131.

Modlitwa matki w stanie błogosławionym²⁸⁸

O Maryjo, Matko Chrystusa i nasza najlepsza Matko! Ty zawsze z matczyną czułością i miłością spoglądasz na każdego, kto do Ciebie przychodzi. Twa Matczyna opieka zachęca mnie, o Matko Brzemienna, do ufne go oddania się Tobie.

O Panienko Skępska, proszę Cię, abyś czuwała podczas porodu nade mną i nad moim maleństwem, by mogło bezpiecznie, bez komplikacji i w pełni zdrowe przyjść na świat. I tak jak dzisiaj u Twych stóp o tę łaskę błagam, jutro będę dziękować Tobie, Matko, za Twą przemożną opiekę i dar nowego życia.

Niech sława Twoja, o Maryjo Skępska, dociera do tych, którzy potrzebują Twojej pomocy.

Bóg Wszechmogący, który przez Ciebie na tym świętym miejscu rozdaje wszelkie łaski wzywającym Twej matczynnej opieki i z ufnością przybywającym do źródeł Jego miłosierdzia, niech będzie uwielbiony teraz i na wieki wieków.

Amen.

²⁸⁸ *Modlitwa matki w stanie błogosławionym*, <http://bernardyniskepe.com/index.php/matek-w-stanie-blogoslawionym/22> III 2017.

Poezja o NMP Skępskiej, Matce Bożej Brzemiennej

Irena Kochanowska

Panienko Skępska²⁸⁹

Panienko Skępska łask Bożych pełna,
Matko bez skazy miłością Brzemienne.
Wybrałaś miejsce, gdzie polskie plemię,
By przynieść Zbawcę na naszą ziemię.

I byłaś z nami w czas upodlenia,
I łagodziłaś nasze cierpienia.
I Dom Boży Tobie zniszczono,
Koronę ze Świętej Głowy skradziono.

A Ty trwasz z nami w doli, niedoli,
Pomagasz przeżyć wszystko, co boli.
Dajesz nadzieję pragnącym dziecięcia,
By doświadczyli cudu poczęcia.

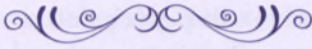
Królowo Mazowska i Kujaw, O, Skępska Pani,
Proszą Cię dzisiaj Twój poddani.
Módl się za nami i dodaj siły,
Byśmy odważnie życia bronili.

I kiedy niebezpieczeństwo znowu się zbliża,
Nie pozwolimy obrażać Krzyża.
Lecz z Krzyżem w dłoni i sercem czystym,
Wiary bronili w kraju ojczystym.

²⁸⁹ *Poezja o Matce Bożej*, <http://bernardyniskepe.com/index.php/panieko-skepska2/21> IV 2017.

Królowo nasza przez lud kochana,
Trzykrotnie w dziejach koronowana.
Spraw, byśmy zawsze wielbić Cię mogli,
Odważnie, szczerze jak ludzie wolni.

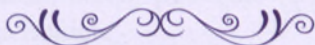
Zofia E. Szczęsna

Skępe²⁹⁰

Jeśli nie znasz Skępego, przybądź tu koniecznie,
a zobaczysz zakątek uroczy na ziemi,
tu wśród jezior króluje Boża Matka wiecznie,
tu wiosna w kwiatach z łąk twe łązy w uśmiech zamieni.

Przywitają cię w Skępem nasze serca szczerze,
uśmiechną się do Ciebie dzieci urodziwe,
rumianki wśród trosk duszy zapachną weselem,
i stóp Skępskiej Królowej uniesiesz swe serce szczęśliwe.

Wieczorny dzwon ci w duszy zabrzmie pieśń radosną,
która nutą tęsknoty zawsze będzie brzmiała
i powrócisz znów tutaj jesienią lub wiosną
bo tu każdego z nas cząstka serca pozostała.

²⁹⁰ Z. E. Szczęsna, *Uśmiech ludziom*, Rypin 1998, s. 48.

**Kalendarium kościoła i klasztoru Ojców Bernardynów
w Skępem z cudowną Figurą NMP Skępskiej,
MB Brzemiennej**

(od założenia miasta do 520-lecia sprowadzenia
OO. Bernardynów do Skępego, 1455-2018)

4 IV 1455 – za przywilejem króla Kazimierza Jagiellończyka nadającym 60 włók ziemi i zwalniając na 20 lat od wszelkich opłat i danin, chorąży inowrocławski, Mikołaj Kościelecki h. Ogończyk lokował w starożytnej osadzie „imieniem” *Skempe, Skampe, Skape – Nowe Miasto Skępe*.

ok. r. 1480 przy granicy miasteczka, na skraju starego boru, na leżącym tam głazie narzutowym, w miejscu objawionym przez Boga i Najświętszą Maryję Pannę, zwanym później Wymyślin, pasterze zaczęli widywać niecodzienną jasność.

1480 – w czasie pożogi chorób, którą dotknięci zostali mieszkańcy miasteczka, w dębowym lasku (na zachód od położonego głazu) „*w światłości widziano Najświętszą Maryję Pannę i niektórych, modląc się, doznawali cudownych uzdrowień*”.

1484 – pewien pobożny człowiek podawał, że widział Najświętszą Dziewicę obok wspomnianego kamienia, która mu wtedy: „*Miejsce to będzie miłe Bogu i Mnie. Chcę, aby tu byli jacys zakonnicy, mili mojemu Synowi*”. Zapowiedział on, że w tym miejscu – zgodnie z życzeniem Matki Chrystusa – pojawią się niebawem zakonnicy.

1495 – na wieść o otrzymywanych łaskach za przyczyną NMP w Skępem, pomiędzy uroczystością Narodzenia NMP a świętem św. Michała Archanioła, przybył nękaną chorobą kuśnierz Jan z Pobiedzisk k. Gniezna. Gdy

- jednak rozgoryczony brakiem poprawy zdrowia, powróciwszy do siebie, został oświecony nakazem Maryi, aby powrócił do Skępego i nakłonił miejscowego dziedzica do wzniesienia w miejscu wybranym przez Boga i Maryję przybytku Bożego, co też ochotnie uczynił.
- 1496** – „*pan na Skempem*”, Mikołaj Kościelecki, usłuchawszy prośby Jana z Pobiedzisk, wznosił w miejscu objawień niewielki, drewniany kościółek (kaplicę). Niebawem niesiona do niego sparaliżowana córka właściciela została cudownie uzdrowiona.
- 1496** – wypełniając swoje pragnienie uczynienia jakiegoś wotum Matce Bożej córka Mikołaja Kościeleckiego, Zofia w warsztacie snycerskim w Poznaniu w sposób cudowny znalazła i sprowadziła do Skępego Figurkę Matki Bożej, która niebawem przyjęła tytuł Matki Bożej Skępskiej, a potem Najświętszej Maryi Panny Skępskiej.
- 25 III 1498** – w uroczystość Zwiastowania NMP, właściciel Skępego, dziekan gnieźnieński, ks. Mikołaj Kościelecki, późniejszy biskup chełmski, sprowadził z Koła do Skępego pierwszych bernardynów, na czele z o. Melchiorzem Guszem, którzy początkowo zamieszkali we dworze Kościeleckich.
- 27 IX 1498** – Ojcowie Bernardyni uzyskali od bpa płockiego Jana Lubrańskiego dekret zezwalający na objęcie fundacji i rozpoczęcia w Skępem działalności duszpasterskiej.
- 27 XI 1498** – najprawdopodobniej tego dnia Ojcowie Bernardyni zostali oficjalnie wprowadzeni do klasztoru i niewielkiego kościołka w Skępem.
- 1502** – Kapituła Zgromadzenia OO. Bernardynów w Kobylinie formalnie przyjęła klasztor (fundację) skępską i dla zaspokojenia rosnących potrzeb duszpasterskich wysłała do Skępego siedmiu zakonników.
- 1501-1504** – przełożonym klasztoru w Skępem był Władysław Marcin z Gielniowa, późniejszy błogosławio-

- ny (11 II 1750) i patron Warszawy (19 XII 1962); jego dziełem było m. in. założenie tu klasztornej biblioteki.
- 1508** – bp Mikołaj Kościelecki (pochowany po śmierci 4 V 1518 w habicie bernardyńskim w podziemiach kościoła) rozpoczął budowę murowanego kościoła i klasztoru i w tym celu osobiście poświęcił kamień węgielny. Projekt budowli i nadzór na nią sprawował bernardyn o. Bartłomiej Łoy.
- 1509** – zakończenie budowy klasztoru, pierwszym gwardianem został o. Gotard z Siemacina.
- 1510** – zakończono prace przy budowie pierwszego kompleksu kościelno-klasztornego z dwuprzęsłowym prezbiterium w stylu późnogotyckim, do którego polichromię wykonał Franciszek z Sieradza.
- 22 II 1511** – w uroczystość Zwiastowania NMP odbyła się konsekracja nowo wzniesionego kościoła pod wezwaniem Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny, której dokonał fundator, bp Mikołaj Kościelecki.
- 4 I 1517** – bp M. Kościelecki wraz z bratankiem Mikołajem Kościeleckim poczynił w Lipnie kolejne zapisy na rzecz klasztoru.
- 1519-1524** – bratanek bpa M. Kościeleckiego sfinansował budowę kaplicy św. Anny przylegającej do północnej ściany nawy kościoła. Do kaplicy ufundowano ołtarz patronalny św. Anny.
- 1524** – Ojcowie Bernardyni zorganizowali przy kościele klasztornym Bractwo św. Anny.
- 1533** – kaznodzieja i spowiednik bernardyński o. Bernard z Szamotuł (zm. 1538) spisał dzieje figury Matki Bożej Skępskiej.
- 1608** – do Skępego przybyła pierwsza pielgrzymka z Włocławka w intencji upraszania NMP Skępskiej o ustanie panującej w mieście zarazy.
- 1609** – z funduszy Petroneli Karskiej rozpoczęto budowę wielkiego ołtarza dla łaskami słynącej Figury NMP Skępskiej, a dotychczasowy wielki ołtarz przeniesiono do kaplicy św. Anny.

- 1611 – dzięki staraniom właściciela Skępego, Stanisława Garwaskiego erygowano Bractwo Paska św. Franciszka.
- po 1612 – o. Szymon z Poznania (zm. 1626) spisał kronikę klasztoru pt. *Topographia coenobii Skąpensis*.
- 1616 – staraniem jednego z dobrzyńskich kolatorów i fundatorów, wojewody brzesko-kujawskiego Michała Działyńskiego h. Ogończyk (ok. 1560-1617) z Działyńnia przedłużono prezbiterium kościoła, w którym ufundowano stalle.
- 1617 – dokonano konsekracji nowej nawy.
- 1619 – przeprowadzono malowanie kościoła, które kończyło pierwszy etap rozbudowy późnogotyckiej świątyni.
- 1623 – całkowite zakończono budowę kościoła poprzez pokrycie go dachówką; – w indywidualnej pielgrzymce przybył do Skępego dworzanin królewski Piotr Małachowski h. Nałęcz.
- 1650 – do Skępego przybył wojewoda podolski, książę Adam A. Sanguszko (ok. 1590-1653), upamiętniając tę pielgrzymkę pozostawioną tabliczką wotywną.
- 1657 – Szwedzi napadli klasztor, dokonując rabunku mienia zakonnego i mordując dwóch braci: Witalisa Przebrowskiego i nieznanego z nazwiska – Sylwestra.
- 1667 – przy kościele bernardyńskim erygowano kolejne Bractwo Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny.
- 1705 – w czasie trwającej wojny północnej gwardian o. Franciszek Radoński wywiózł do Łowicza cudowną Figurę NMP Skępskiej, przez co uniknęła ona zbezczeszczenia przez Szwedów, którzy w 1707 r. najechali miasteczko, a klasztor musiał zapłacić znaczną kontrybucję.
- 1717 – eksprowincjał o. Paulin Klejna sprawił do kościoła trzy nowe ołtarze: Św. Krzyża, św. Piotra z Alkantary i św. Katarzyny z Bolonii.
- 1721 – gwardian o. Serafin Gamalski przeprowadził gruntowny remont dachów na kościele i klasztorze; w kościele wykonano nowe, barokowe sklepienie.

- 1725 – z kaplicy św. Anny usunięto dębową podłogę z 1685 r. i zastąpiono ją kamienną.
- 1726-1732 – staraniem gwardiana o. Serafina Gamalskiego, z fundacji Józefa Zielińskiego (zm. 1734) wzniesiono kościelne krużganki z obrazami Męki Pańskiej (1730-1732) autorstwa malarza zakonnego, br. Jacka Uzdowskiego oraz kaplicę grobową dla rodziny Zielińskich, z XVIII-wiecznym obrazem męczeństwa św. Barbary, usytuowaną pośrodku dziedzińca.
- 1728 – o. Serafin Gamalski w ołtarzu Krzyża Św. umieścił relikwie Krzyża Świętego; nadto sprowadził także relikwie: św. Franciszka z Asyżu, św. Katarzyny ze Sieny, św. Rocha i św. Róży z Witerbo.
- II ćw. XVII w. – w wejściu z kruchty zachodniej do nawy wykonano żelazną kratę, ozdobnie kutą, z hierogramami Maryi i Chrystusa, wyciętymi z blachy herbami, malowanym na blasze herbem Szeliga z literami *T L Z D* i godłem franciszkańskim; na zamku (dodanym) data – *A. D. 1782*.
- 1727 – do kościoła sprawiono nową ambonę.
- 1746 – przedłużono prezbiterium o trzy dalsze przęsła, w którym umieszczono stalle chórowe (miejsce modlitwy zakonników).
- 1746-1748/9 – właściciel dóbr kikolskich, Ignacy A. Zboiński wznosił nad kruchtą kościoła 5-kondygnacyjną wieżę z zegarem, przykrytą baniastym, barokowym hełmem; – odnowiono kaplicę św. Anny; – zbudowano barokowy chór muzyczny, faliście wybrzuszony.
- 1753-1755 – znany bernardyński malarz, br. Walenty Żebrowski, przy pomocy br. Kazimierza Zebrzydowskiego, wykonał polichromię kościoła skępskiego, stanowiącą do dziś w tej mierze dzieło najwyższej klasy.
- przed 1755 – w Borku wzniesiono kaplicę, zwaną „Kaplicą na Borku” z repliką NMP Skępskiej.
- 18 V 1755 – w przypadający w tym roku „Dzień Zielonych Świątek” (uroczystość zesłania Ducha Świętego) Figura NMP Skępskiej, za czasów gwardiana o. Justy Knakow-

- skiego, otrzymała srebrną szatę i została koronowana koronami papieskimi przez bpa sufragana chełmińskiego, Fabiana Płaskowskiego (1705-1784), w zastępstwie bpa plockiego Józefa Szembeka, który w tym czasie przebywał na zjeździe Episkopatu we Wschowej. Była to 14. koronacja wizerunku NMP, po Częstochowie (8 IX 1717) i innych, m. in. Wilnie (1750).
- 1762** – dobrodziejże klasztoru i kościoła S. i I. Zboińscy urządzili pod chórem zakonnym (za głównym ołtarzem) kryptę grobową dla swojej rodziny.
- 1767** – Ignacy A. Zboiński udzielił funduszy na przebudowę prezbiterium i rozbudowę skępskiej świątyni w kierunku wschodnim, dokonano też odnowienia kościoła połączonego z jego ostateczną barokizacją.
- 1777** – Ojcowie Bernardyni, wskutek upadku kościoła farnego w miasteczku, musieli przejąć erygowaną w 1453 r. parafię skępską.
- 1790** – staraniem gwardiana o. Hadriana Liszewskiego w krużgankach zawieszono nowe obrazy stacji kalwaryjskich nieznanego malarza, które zastąpiły zbutwiałe obrazy br. J. Uzdowskiego.
- 1792** – staraniem prowincjała o. H. Liszewskiego wykonano nowy ołtarz główny, poprzedni przeniesiono do kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Lipnie.
- 1805-1835** – w Borku wzniesiono katakumby – miejsce pochówku dobrodziejów kościoła i klasztoru oraz znakomitych ludzi Ziemi Dobrzyńskiej.
- I 1807** – w okolicy klasztoru mógł przejeżdżać ze swoim sztabem cesarz Francuzów, Napoleon Bonaparte, kierując się w stronę odległej ok. 50 km Brodnicy, gdzie przebywał na pewno przez dwa dni. Z tego czasu pochodzi okazały dąb, zwany „dębem Napoleona”, usytuowany na zachodnim krańcu placu pielgrzymkowego, przy granicy z dobrami Wioska.
- 1848** – do kościoła skępskiego dziedzic dóbr skępskich, mecenas kultury i kolator tej świątyni, Gustaw Zieliń-

ski (1809-1881) przywiózł z Lukki (Włochy) piękny, XVII-wieczny obraz pt. *Zwiastowanie*.

ok. 1850 – Jakub Miłkowski (1810-1888) z Rudek Tupadłskich k. Skępego zapoczątkował niecodzienną „szkołę rzeźbiarską” wyrabiającą przez następne dziesięciolecia w różnych częściach Ziemi Dobrzyńskiej, Mazowsza i Kujaw figurki wyobrażające NMP Skępską w Jej „koronacyjnym” wizerunku. Jedną z jego prac z 1859 r. zdobi niszę nad bramą prowadzącą na krużganki.

VII 1861 – w kościele klasztorным odbyło się uroczyste nabożeństwo żałobne za duszę zmarłego na emigracji Joachima Lelewela, w czasie którego patriotyczną homilię wygłosił o. B. Jastrzębski.

27/28 XI 1864 – na podstawie ukazu carskiego, w odwecie za czynny udział klasztoru w powstaniu styczniowym i manifestacjach przedpowstaniowych, Rosjanie zamknęli klasztor skępski, a posługujących tu ojców i braci zakonnych wywieźli do Warszawy. Zakonnikom skonfiskowano ponad 80 mórg ziemi oraz historyczny Borek, w którym od ponad 100 lat usytuowana była kapliczka z kopią NMP Skępskiej.

13 III 1865 – bp płocki Wincenty Chrościak Popiel wyznaczył w parafii skępskiej pierwszego proboszcza spośród duchownych diecezjalnych w osobie ks. Mateusza Lipińskiego, mimo to jeszcze przez pewien czas opiekę nad Sanktuarium sprawowali dwaj ojcowie, którzy uniknęli wywózki przez Rosjan: o. Piotr C. Ślesiński (do 1866) i o. Witalis Dobrski (do 1868). Tym samym parafia i kościół klasztorny przeszedł pod zarząd diecezji płockiej.

1881 – ks. Roch Filochowski w „*Ciekawych opowiadaniach pielgrzyma...*” podał m. in.: „*Za przyczyną Matki Boskiej otrzymano liczne dobrodziejstwa i nie dziw, że (...) wierne działki, licznie się tu zbierają u stóp swej Matki łaskawej*”.

1896 – ówczesny proboszcz skępski, ks. Józef Pielaszewski zorganizował znakomite obchody 400-lecia sprowadzenia Figury NMP Skępskiej w to święte miejsce;

- sam ułożył pieśń dziękczynno-błagalną pt. *Pieśń do Najświętszej Maryi Panny Skępskiej*, częściej znaną pod tytułem jej pierwszych słów: *Cudowna, Skępska Maryjo nasza*, która przez ponad 120 lat kruszy serca i wyciska łzy wiernym.
- 1899** – dokonano renowacji polichromii br. W. Żebrowskiego, która przeprowadził Czesław Czarnecki.
- 22 X 1933** – po 70. latach nieobecności, spowodowanej usunięciem bernardynów ze Skępego przez cara rosyjskiego, za zgodą bpa płockiego A. J. Nowowiejskiego, do Skępego powrócili z powrotem Ojcowie Bernardyni, witani gorąco przez wierny lud Ziemi Dobrzyńskiej. W imieniu miejscowych kapłanów witał ich m. in. ks. Jan Krystosik. Pierwszym gwardianem i proboszczem skępskim został o. Aleksy Działkowski (1933-1937). Zakonnikom zwrócono tylko część posiadłości, jednak większość pomieszczeń klasztornych znajdowała się nadal w rękach władz szkolnych.
- 1934** – ks. Jan T. Krystosik własnym sumptem wydał w Płocku *Krótką wiadomość o Skępem łaskami Najświętszej Maryi Panny wstawionem*;
- skępscy malarze, bracia Warzyńscy przeprowadzili drugą w historii renowację polichromii br. W. Żebrowskiego.
- 1938** – Jerzy Pietrkiewicz (1916-2007), późniejszy wybitny poeta, pisarz i tłumacz dzieł Karola Wojtyły na język angielski, prof. Uniwersytetu Londyńskiego w popularnym artykule zapisał: „*Matka Boża Skępska jest królową Ziemi Dobrzyńskiej*”.
- IX 1939** – brat zakonny Wincenty Budzyński (w Skępem od 1933 r.) ukrył Figurę NMP Panny na strychu zachodniego skrzydła kruzganków, a sam schronił się w okolicy klasztoru.
- 29 X 1939** – Niemcy zamknęli klasztor, a Ojców Bernardynów internowali w klasztorze.
- 1939-1944** - okoliczni Niemcy i funkcjonariusze okupanta niemieckiego kilkakrotnie dopuszczali się prób niszczenia kościoła i jego zabytków: strzelano m. in. do repliki

Figury NMP Skępskiej nad kościelną bramą, rabowano skarbiec kościoła, niszczone i grabiono trumny w kaplicy grobowej św. Barbary oraz zniszczono wszystkie przydrożne figury i krzyże w okolicy klasztoru.

21 I 1940 – bernardynów skępskich Niemcy wywieźli do więzienia w Grudziądzu, a potem do niemieckich obozów koncentracyjnych, a klasztor ostatecznie został zamknięty.

1941 – w Londynie ukazała się (napisana przed wojną) pierwsza powieść J. Pietrkiewicza pt. *Po chłopsku*, która jest wielkim westchnieniem i dziękczynieniem poety dla NMP Skępskiej.

1942 – Niemcy zburzyli stojącą na skępskim Rynku Figurę Matki Bożej Niepolanie Poczętej.

lato 1943 – Niemcy zburzyli w Borku zabytkowe katakumby wraz z okazałą bramą oraz kapliczkę z repliką NMP Skępskiej sprzed 1755 r., wg relacji I. Przetakiewicza, zmuszając do tego haniebnego czynu Polaków.

lato 1944 – z kościoła klasztornego wywieziono do niemieckiego kasyna w Lipnie zabytkowe organy i miech, z których metalowe części po pewnym czasie odesłano do Rzeszy Niemieckiej.

koniec I 1945 – do Skępego po 5 latach powrócili Ojcowie Bernardyni usunięci stąd przez Niemców na początku okupacji.

2 II 1945 – w czasie uroczystej Mszy Św. na swoje miejsce w ołtarzu głównym powróciła Figura NMP Skępskiej, ukryta przed Niemcami w czasie wojny i okupacji.

1946 – władze komunistyczne zajęły znaczną część klasztoru na cele szkolne Państwowego Liceum Pedagogicznego.

1947 – w Borku odbudowano, zburzoną 1943 r. przez Niemców, kapliczkę z repliką NMP Skępskiej. Prace murarsko-dekarskie wykonał skępski rzemieślnik, Jan Rumiński. W jej otoczeniu ustawiono odzyskany metalowy krzyż z bramy prowadzącej dawniej na teren katakumb.

- 1953** – w Londynie J. Pietrkiewicz, z tęsknoty do NMP Skępskiej, napisał kultowy wiersz pt. *Modlitwa do Matki Boskiej Skępskiej na dzień 8 września*, który w dniu 6 IX 1989 r. został upowszechniony w tzw. epitafium poetyckim w krągankach kościoła. Muzykę do tego utworu w 1990 r. w Londynie napisał Andrzej Panufnik (1914-1991).
- 2 II 1954** – po ponad 200 latach, w czasie uroczystości Matki Bożej Gromnicznej pod przewodnictwem bpa pomocniczego płockiego Piotra Dudzieca, odsłonięto spod ciężkiego, srebrnego płaszcza Figurę NMP Skępskiej i już wtedy ukazał się ludowi Bożemu wizerunek Matki Bożej w nowym jedwabnym płaszczu, w stanie brzemiennym. Wierni podali do klasztornej kroniki: „*Piękniej aniżeli przedtem Matka Boża wygląda*”.
- 1955** – bp płocki Tadeusz Zakrzewski wydał orędzie, w którym zachęcił, aby każda parafia w diecezji zorganizowała pielgrzymkę do Skępego.
- 12 VI 1955** – do stóp NMP Skępskiej przybył, przebywając na przerwie w odbywaniu kary więzienia, wydanej przez komunistów bp Czesław Kaczmarek, przedwojenny absolwent miejscowego Seminarium Nauczycielskiego.
- 1956** – w trakcie prowadzonych prac konserwatorskich Danuta Majda odkryła w kaplicy św. Anny fragment pierwszej polichromii z XVI w., która powstała jeszcze przed polichromią W. Żebrowskiego.
- 1958** – mimo trwającego terroru komunistycznego liczbę pielgrzymów do Sanktuarium Skępskiego oszacowano w tym roku na 30 tys. osób.
- 1962** – Ojcowie Dominik Kobos i Władysław Przybysz zostali ukarani przez władze komunistyczne karami grzywny za prowadzenie katechizacji dzieci w pobliskim Skępego Łąkiem.
- 1970** – Ojcowie: gwardian i proboszcz skępski zostali wezwani do bydgoskiego Urzędu ds. Wyznań na „rozmowę dyscyplinującą” w związku z homilią, którą w czasie

- wrześniowego odpustu wygłosił o. Bonawantura Misztal.
- 14/15 IX 1980** – łupem złodzieja padła zabytkowa korona Figury NMP Skępskiej, która nigdy nie została odnaleziona. Starania o ufundowanie nowej korony podjął w roku następnym gwardian o. Leoncjusz Cyronik.
- 1983** – za czasów gwardianatu o. Waldemara Batorskiego klasztor odzyskał od Państwa całość budynków klasztornych zabranych przez Rosjan po roku 1864. Ich fatalny stan w czasie użytkowania przez władze szkolne przez blisko 120 lat zmusił skępskich bernardynów do podjęcia i prowadzenia wieloletnich, kosztownych remontów.
- Od tego momentu trwają nieprzerwanie prace konserwatorsko-budowlane, prowadzone w ostatnich latach przez kolejnych kustoszy i gwardianów: Bolesława Opalińskiego, Brunona Noconia i Dobromiła Godzika.
- 8 IX 1984** – za czasów gwardiana o. Waldemara Batorskiego odbyła się rekoronacja Figury NMP Skępskiej, dokonana przez bpa płockiego Bogdana Sikorskiego.
- 1985** – w fundamentalnej pracy pt. *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych* pod red. o. prof. zw. Hieronima E. Wyczawskiego ukazało się ważne studium o Skępem jego ucznia, o. prof. Wiesława M. Murawca.
- IX 1955-XII 1966** – odbywały się uroczystości 500-lecia sprowadzenia Figury Matki Bożej.
- 1994** – konserwacji poddano cudowną Figurę NMP Skępskiej, MB Brzemiennej;
- 8 IX 1994** – rozpoczęto Rok Jubileuszowy 500-lecia obecności NMP Skępskiej.
- 18 V 1995** – z udziałem nuncjusza apostolskiego abpa Józef Kowalczyka odbyły się uroczystości 240. rocznicy koronacji cudownej Figury NMP Skępskiej.
- 8 IX 1995** – obchodom Jubileuszu przewodniczył Prymas Polski Kardynał Józef Glemp.

- 9 IX 1996** – odbyły się centralne uroczystości 500-lecia obecności Figury NMP Skępskiej, Figurze NMP Skępskiej nałożono nową koronę jako wotum wdzięczności; udział wzięli biskupi z Ukrainy: bp Maksymilian Dubrawski PFM i bp Marcyan Trofiniak.
- 1996** – Tadeusz Bystram zrealizował film pt. *Skępska Królowna*, który później otrzymał I Nagrodę na Ogólnopolskim Przeglądzie Turystycznych Filmów Promocyjnych.
- 1997-2009** – w nawie głównej (za wyjątkiem chóru zakonnego za ołtarzem głównym, fragmentu na chórze organowym oraz kaplicy św. Anny) przeprowadzono renowację zabytkowej polichromii pod kierunkiem Bogumiły J. Rouby z Torunia, przywracającą wymowę artystyczną dzieła br. W. Żebrowskiego z 1755 r., stanowiącego najlepiej zachowany jego artystyczny skarb.
- 8 IX 1998** – Figurze NMP Skępskiej nałożono nową koronę, ufundowaną przez skępskich parafian. Fakt ten traktuje się jako ponowną rekoronację.
- 2000** – w filmie pt. *Skępska Madonna* w reżyserii Andrzeja Różyckiego ówczesny kustosz i gwardian skępski, o. Bolesław Opaliński po raz pierwszy wprowadził do przestrzeni publicznej fakt, że oblicze NMP Skępskiej ukazuje Maryję – Matkę Boga w stanie błogosławionym;
- od tego roku kronika i archiwum klasztoru notują liczne świadectwa składane przez matki i rodziców, którzy za wstawiennictwem Matki Bożej Brzemiennej ze Skępego obdarzeni zostali przez Stwórcę upragnionym potomstwem, szczególnie wtedy, gdy po ludzku było to niemożliwe.
- 2001** – podczas przeprowadzonego gruntownego remontu zakrystii ujawniono, że pierwotnie była ona krużgankiem dobudowanym do południowej ściany prezbiterium, zaś przypora w niej znajdująca się między III a IV przęsłem jest gotycka.

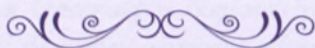
- 15 V 2004** – z kościoła skępskiego, od stóp NMP Skępskiej, Matki Bożej Brzemiennej wyruszyła pierwsza Nocna Piesza Pielgrzymka Pokutna do Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Oborach, jak podała stała i gorliwa jej uczestniczka „*od ukochanej Matki, która nosi pod sercem nowe życie*”.
- 8 IX 2005** – odbyły się uroczystości 250. rocznicy koronacji Figury NMP Skępskiej z udziałem ordynariusza płockiego, bpa prof. Stanisława Wielgusa.
- 28 IX 2014** – od tej daty u stóp NMP Skępskiej, MB Brzemiennej organizowane są comiesięczne (4. niedziela miesiąca) spotkania wiernych, modlących się o upragnione potomstwo, jak również matek w stanie błogosławionym, oczekujących na szczęśliwie rozwiązanie i przyjście na świat daru Bożego za wstawiennictwem Matki Bożej Brzemiennej ze Skępego.
- 25 III 2015** – ordynariusz płocki, bp Piotra Libera swoim dekretem ustanowił kościół i klasztor Ojców Bernardynów w Skępem Sanktuarium Najświętszej Maryi Panny Skępskiej, Matki Bożej Brzemiennej, Królowej Mazowsza i Kujaw.
- 18 V 2015** – w 260. rocznicę koronacji, staraniem kustosza i gwardiana o. Dobromiła M. Godzika, Figura NMP Skępskiej otrzymała nowy płaszcz, który wykonały siostry klaryski z Miedniewic i koronę – wotum wdzięczności, wykonaną z biżuterii i darów, złożonych przez parafian i czcicieli Matki Bożej Brzemiennej. Udział wzięli abp Stanisław Nowak z Częstochowy i bp Piotr Libera z Płocka. **Po prawie 520 latach, czyli po 21 pokoleniach, Matka Boża Skępska, Matka Boża Brzemienne objawiła się raz jeszcze!**
- staraniem kustosza Sanktuarium, Skępskiego, o. Dobromiła M. Godzika ukazała się cenna (dwujęzyczna) monografia albumowa pt. *Skępe. Miejsce, które Bóg wybrał, a Maryja obrała dla siebie*.
- 2016** – Wydawnictwo „Calvarianum” opublikowało zbiorową książkę pt. *260. rocznica koronacji Figury Matki Bożej*

Skępskiej – Pani Mazowska (1755-2015), pod red. o. A. K. Sitnika, ze wstępem Prowincjała Bernardynów o. J. Kani, która jest owocem sympozjum naukowego z tej okazji.

- 2017** – konwent skępski podjął przygotowania do koniecznych prac ratowniczo-zabezpieczających przy wieży głównej kościoła mającej blisko 270 lat.
- 25 III-31 VII 2017** – odbyła się II edycja konkursu poetyckiego pn. „U stóp Matki Bożej Brzemiennej” organizowanego przez Sanktuarium NMP Skępskiej, Matki Bożej Brzemiennej, Królowej Ziemi Dobrzyńskiej, Mazowska i Kujaw.
- 18 V 2017** – w klasztorze odbyło się sympozjum nt. *Rozwój kultu Matki Bożej inspirowany przez figurę Najświętszej Maryi Panny Skępskiej, Królowej Mazowska, Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej*
- 2018** – planowane są obchody 520. rocznicy sprowadzenia do Skępego Ojców Bernardynów (1498-2018), w tym kolejna w ciągu ostatnich lat sesja naukowa.

Wykaz użytych skrótów z Biblii oraz inne skróty bibliograficzne

Ap – Apokalipsa św. Jana

Ł.k – Ewangelia według św. Łukasza

Mi – Księga Micheasza (Starego Testamentu)

Mt – Ewangelia według św. Mateusza

nadesł. – nadesłane (zdjęcie, materiał)

Net. – Netografia

pass. – łac. *passim* (w różnych miejscach)

sic! – z jęz. łac. – uwaga, jak stoi

zb. MK – zbiory prywatne autora

zdz. – zdjęcie (autor zdjęcia)

Źródła i literatura

A. Źródła archiwalne

- Archiwum Klasztoru OO. Bernardynów w Skępem (AKB-Skepe)
- Kamiński Sławomir A., „Matka Boża Skepska – raport z oględzin Figury, Karta ewidencyjna zabytku B13/2, Toruń 2014.
- Karta zabytku: obraz *Zwiastowanie* - nr rej. B 13/33 z 29.12.1994 r.
- Kronika Klasztoru Ojców Bernardynów w Skępem, t. 1-2.
- Matwij Ewa i Jerzy, Matka Boska – rzeźba ołtarza głównego z kościoła OO. Bernardynów w Skępem woj. Włocławek, Łódź 1990.

B. Źródła prawa. Dokumenty kościelne

- *Dekret JE ks. biskupa Piotra Libery z 25 marca 2015 roku ustanawiający kościół pw. Zwiastowania NMP w Skępem Sanktuarium Diecezjalnym Najświętszej Maryi Panny Skepskiej, Matki Bożej Brzemiennej, Królowej Mazowsza i Kujaw w Skępem.*
- *Litania do Matki Bożej Brzemiennej, Najświętszej Maryi Panny Skepskiej.*
- *Nabożeństwa i modlitwy do Matki Bożej Skepskiej. Sanktuarium Matki Bożej Brzemiennej*, red. B. B. Budnik, Kalwaria Zebrzydowska (2007).
- *Nabożeństwo do Matki Boskiej Skepskiej. Nieustająca nowenna*, Skepe 2002.
- *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, w przekł. z języków oryginalnych, wyd. 4, Poznań-Warszawa 1986.
- *Statut Sanktuarium w Skępem zatwierdzony przez Biskupa Płockiego Piotra Libere, dnia 21 XIII 2015 r.*

- *Uchwała Nr VI/52/15 Rady Miasta Rypin z 8 czerwca 2015 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na latach 2015-2018*, Dziennik Urzędowy Województwa Kujawsko-Pomorskiego z 1 lipca 2015 r., poz. 2050.

C. Źródła drukowane. Kroniki i pamiętniki. Wspomnienia

- *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego, wydane staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego*, t. 3, nr 20, Lwów 1872.
- Białek K., *Figura Matki Boskiej Niepokalanej*, [w:] Z. Wegner, *Rodem ze Skępego*, Skępe 2007, s. 90.
- Damirski C., *Kronika Bernardynów w Polsce (1453-1651)*, przeł. K. Żuchowski, Kalwaria Zebrzydowska 2016.
- *Druk ulotny „Pieśń do Najświętszej Panny Skępskiej”*, nakładem A. Rokickiego ze Skępego, (Skępe 1903).
- Grabowski M., *Bononia królowej Maryi na Dobrzeńskiej Ziemi w Kościele skępskim wystawiona w roku 1739*, b.m.w. 1739.
- Jan z Komorowa, *Kronika Zakonu Braci Mniejszych Obserwantów (1209-1531)*, przeł., K. Żuchowski, Kalwaria Zebrzydowska 2014.
- *Kodex dyplomatyczny Polski obejmujący przywileje królów polskich, wielkich książąt litewskich, bulle papieżkie, jako też wszelkie nadania prywatne mogące posłużyć do wyjaśnienia dziejów wewnętrznych krajowych, dotąd nigdzie niedrukowane, od najdawniejszych czasów aż do r. 1506*, t. 2, opr. L. Ryszczewski, A. Muczkowski, Warszawa 1853.
- *Lauda sejmików Ziemi Dobrzyńskiej*, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1878.
- *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, t. 2, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1893.
- *Matka Boska Skępska. Nieustająca nowenna do Matki Boskiej Skępskiej*, Lwów 1935.

- *Memoriale Ordinis Fratrum Minorum a Fr. Ioanne de Komorowo Compilaturum*, red. K. Liske, A. Florkiewicz, Monumenta Poloniae Historica, t. 5, Lwów 1888.
- Miłkowski A., *Rzeźbiarski ród z Ziemi Dobrzyńskiej: Miłkowscy z Ławiczka*, [w:] Z. Wegner, *Rodem ze Skępego*, Skępe 2007, s. 22
- Pawiński A., *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 1: *Wielkopolska*, Warszawa 1883.

D. Źródła epigraficzne

- Epitafium Gustawa Zielińskiego (w nawie kościoła skępskiego).
- *Tablica u OO. Bernardynów Skępem pn. „Pamiętnik dobrodziejów, których tu ciała spoczywają tak w grobach kościelnych jako też i na kalwarii przy kościele”* (w przejściu do zakrystii).
- Tablice nagrobne w krużgankach kościoła przeniesione ze zniszczonych przez Niemców w czasie wojny katakumb w Borku, najpierw zakopane na skępskim cmentarzu.

E. Atlasy, mapy, encyklopedie i słowniki. Herbarze. Katalogi. Biografie

- *Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego*, pod red. J. W. Bazewicza, Warszawa 1907.
- Br. Ch., *Żurawino*, SGKP, t. 14: 1895, s. 860.
- Br. Ch., N. R., *Dobrzyń nad Wisłą*, [w:] SGKR, t. 2: 1881, s. 87-90.
- Bawita-Witanowski S., Chlebowski B., *Skępe*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego i W. Walewskiego, t. 10, Warszawa 1889, s. 666-668.
- *Bonum*, [w:] *Słownik łacińsko-polski*, pod red. M. Plezi, t. 1: A-C, Warszawa 2007, s. s. 374.
- *Dobry*, [w:] K. Długosz-Kurczabowa, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 2006, s. 104-105.

- *Dobrzyńska ziemia*, [w:] *S. Orgelbranda encyklopedia powszechna z ilustracjami i mapami*, t. 4, Warszawa 1899, s. 407.
- *Dobrzyńska ziemia*, [w:] *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna*, t. 4: Dewsbury-Europa, Kraków 1930, s. 45.
- F. M. S., *Skempe*, [w:] *Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda*, t. 23, Warszawa 1866, s. 518-519.
- *Fresk*, [w:] *Uniwersalny leksykon sztuki*, pr., zbior., Warszawa 2002, s. 159.
- *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 11: *województwo bydgoskie*, pod red. T. Chrzanowskiego i M. Korneckiego, z. 9: *powiat lipnowski*, inw. przepr. R. Brykowski, I. Galińska i H. Sygietyńska, Warszawa 1969.
- Krajewski M., *Nowy słownik biograficzny ziemi dobrzyńskiej*, t. 1-2, Rypin 2014.
- *Madonna*, [w:] W. Kopaliniński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 2003, s. 704.
- *Nowy słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, red. E. Polański, Warszawa 1996.
- *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, pod red. A. Markowskiego, Warszawa 1999.
- Paprocki B., *Herby rycerstwa polskiego na pięcioro Xiąg rozdzielone przez... zebrane i wydane Roku Pańskiego 1584*, Kraków 1584.
- Petrów A., *Lud Ziemi Dobrzyńskiej jego charakter, mowa, zwyczaje, obrzędy, pieśni, przysłowia, zagadki itp.*, [w:] „Zbiór Wiadomości z Antropologii Krajowej, wyd. staraniem Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie”, t. 2, Kraków 1878, s. 3-285.
- Pietrkiewicz J., *Na szali losu. Autobiografia*, przeł. A. Skarbińska-Zielińska, Warszawa 2016.
- *Rzeka Pisiak, Mapa ewidencji wód i urządzeń melioracji wodnych*, Kujawsko-Pomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych we Włocławku, Biuro Terenowe Toruń, brak daty.
- *Skępe*, [w:] *Encyklopedia sztuki sakralnej*, pr. zbior., Kraków 2002, s. 591.

- *Ziemia*, [w:] *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, pod red. J. Bralczyka, Warszawa 2005, s. 1002.
- *Żebrowski Walenty (?-1765)*, [w:] *Encyklopedia sztuki sakralnej*, Kraków 2002, s. 753.

F. Opracowania

- *260. rocznica koronacji Figury Matki Bożej Skępskiej – Pani Mazowska (1755-2015)*, pod red. A. K. Sitnika, Kalwaria Zebrzydowska 2016.
- A. O., *Miejsce słynące cudami obrazów Maryi*, przedm. W. Taczanowski, Warszawa 1900.
- Baliński M., Lipiński T., *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana*, t. 1, Warszawa 1843.
- Baliński A., *Szlachta ziemi dobrzyńskiej za ostatnich Jagiellonów*, przejrzał i do druku przygotował Z. Wdowiszewski, Warszawa 1932.
- Barącz S., *Cudowne obrazy Matki Najświętszej w Polsce*, Lwów 1891.
- Barącz S., *Pamiętnik Zakonu OO. Bernardynów w Polsce*, Lwów 1874.
- Bednarczyk W., Morawiec J., Sroczyński W., *Święta Lipka, Niepokalanów i inne najpiękniejsze Sanktuaria. Mazowsze*, Warszawa 2007.
- Błachowicz P., *Historia obrazu w Skępem*, Skępe 1827.
- Błachowicz P., *Relacja koronacji obrazu Najśw. Maryi Panny... w kościele skępskim OO. Bernardynów*, b. m. i r. w.
- Bobiński A., Bazewicz J. M., *Przewodnik po Królestwie Polskiem z dodaniem wielkiej mapy ściennej gubernji Królestwa Polskiego*, Warszawa 1901.
- Bokota P., *Medaliki Matki Boskiej Skępskiej*, „Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN”, t. 2, Rypin 1992, s. 37-41.
- Borucki M., *Ziemia kujawska pod względem historycznym, jeograficznym, archeologicznym, ekonomicznym i statystycznym opisana przez...*, Warszawa 1882.

- Breiter E., *Władysław książę opolski pan na Wieluniu, Dobrzyńniu i Kujawach, palatyn węgierski wielkorządca Polski i Rusi. Zarys biograficzny*, Lwów 1889
- Budnik G. J., *Rzeźba gotycka na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej*, Włocławek 1998.
- Chojnicki T., *Wizyta miłego Gościa* (Jerzego Pietrkiewicza), „Gazeta Lipnowska”, nr 3: 1989, s. 5.
- Chrzanowski T., *Polska sztuka sakralna*, Kraków 2002.
- Chrzanowski T., *Zabytki ziemi dobrzyńskiej*, „Ziemia 1981. Prace i Materiały Krajoznawcze”, Warszawa 1983, s. 137-163.
- Chyczewski J., *O wpływach Pomorza na sztukę Kujaw, Ziemi Dobrzyńskiej i północnego Mazowsza*, „Teki Pomorska” 1938, nr 1-2, s. 18-22.
- Ciesielska B., *Urok przydrożnej kapliczki*, [w:] *Kapliczki i krzyże gminy Skepe*, opr. zbior., Włocławek 2005, s. 33-45.
- Ciesielska B., *Skepe w opisie i fotografii*, pod red. M. Krajewskiego, Brodnica-Skepe 2016.
- *Corpus inscriptionum Poloniae*, t IV: *województwo włocławskie*, z. 2: *Ziemia Dobrzyńska*, wyd. A. Mietz i J. Pakulski, Włocławek-Toruń 1987.
- *Cudowny klasztor skepski wraca do dawnej świetności. Powrót OO. Bernardynów po latach 70.*, „Gazeta Lipnowska”, nr 20: 1933, s. 2.
- Derkowska-Kostkowska B., *Skepe-Wymyslin*, [w:] *Szlakiem gotyckich figur. Madonny i Piety*, Bydgoszcz 2016, s. 141-145.
- Dowłaszewicz W., *Na pątniczym szlaku do Skepskiej Madonny*, Płock 2001.
- Filochowski R., *Część druga ciekawych opowiadań pielgrzyma a mianowicie 8 opowiadania o Koziebrodach, Sierpcu, Żurawinku, Skempem, Lipnie, Rypinie, Radzikach, Oborach i Żurominie*, Warszawa 1881.
- Fridrich A., *Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce*, t. 3, Kraków 1908.

- Gawarecki W. H., *Opisanie kościoła z klasztorem Księży Bernardynów w mieście Skepem*, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, t. 11, Warszawa 1846.
- Gawarecki W. H., *Opis topograficzno-historyczny Ziemi Dobrzyńskiej w ryciną: i Tabellą wykazującą Obwodu Lipnoskiego Gminy, wsie, dymy i Dziedziców*, Płock 1825.
- Gloger Z., *Geografia historyczna ziem dawnej Polski. W tekście 63 autentycznych rycin*, wyd. 2 popr., Kraków 1903.
- Gloger Z., *Dolinami rzek, czyli opisy podróży wzdłuż Niemna, Wisły, Bugu i Biebrzy*, Warszawa 1903.
- Guldon Z., *Mapy Ziemi Dobrzyńskiej w drugiej połowie XVI wieku*, Poznań 1967.
- Guldon Z., Powierski J., *Podziały administracyjne Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej w XII-XIV w.*, Warszawa-Poznań 1974.
- Helenowski W., *Cudowna Skepska Maria nasza*, wyd. pierwsze, (Gostynin) 1948.
- Ifrah G., *Dzieje liczby, czyli historia wielkiego wynalazku*, Wrocław 1990.
- Jasiński K., *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, Poznań-Wrocław 2001.
- Jędrzejczyk M., *Wdzięczni za dzieci*, „Nasz Dziennik” 2013, z 24-26 III, s. 26-27.
- Kalinowski K., *Kościół i klasztor oo. Bernardynów w Skepem*, „Pomorze i Kujawy” 2007, nr 1, s. 4-10.
- Kamińska E. A., *Wokół jednego zabytku*, „Spotkania z Zabytkami”, t. 14: 1990, nr 4, s. 26-27.
- Kazanowska Z., Waško W., *Sanktuarium Maryjne w Skepem. Informator oraz modlitwy i pieśni*, Kalwaria Zebrzydowska 1992.
- Knapieński R., *Ludowa rzeźba sakralna w zbiorach Muzeum Diecezjalnego w Płocku*, „Studia Płockie”, t. 14: 1986, s. 253-264.
- Kolberg O., *Właściwości, pieśni i tańce ludu Ziemi Dobrzyńskiej*, (Osobne odbicie ze „Zbioru Wiadomości do Antropologii Krajowej”, t. VI, dział III), Kraków 1882.

- Kossakowski J., *Skepe*, „Gazeta Lipnowska” 1929, nr 20-21, nr 23, nr 28.
- Kowalczyk E., *O korzyściach płynących z interdyscyplinarnych badań mediewistycznych*, „Kwartalnik Historyczny”, t. CVIII, 2001, z. 1.
- Krajewski M., *Dama Niezłomna. Maria Sobocińska (1920-2012). Biografia wpisana w okupacyjne dzieje Skepego*, Rypin-Skepe 2012.
- Krajewski M., *Koryfeusz Dobrej Ziemi* (prof. J. Pietrkiewicz 1916-2007), Rypin 2008.
- Krajewski M., *Oborząnskie Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej Pani i Królowej Ziemi Dobrzyńskiej*, Kraków-Obory-Brodnica 2016.
- Krajewski M., *Recenzja: „Aleksander Sitnik, Skepe. Miejsce, które Bóg wybrał, a Maryja obrwała dla siebie. 260. rocznica koronacji cudownej figury Matki Bożej Brzemiennej, Królowej Mazowsza i Kujaw, Pani Skepskiej 1755-2015, pod red. D. M. Godzika, Klasztor OO. Bernardynów oraz Urząd Miasta i Gminy w Skepem, Skepe 2015”*, „Rocznik Dobrzyński”, t. 8: 2015, s. 300-306.
- Krajewski M., *Skepe. Zarys dziejów i obraz współczesny*, Rypin-Skepe 1986.
- Krajewski M., *Skepski „Borek” powraca do pamięci*, „Rocznik Dobrzyński”, t. 3: 2010, s. 277-286.
- Krajewski M., *W sercu tej Ziemi*, Rypin 2000.
- Krajewski M., *Ziemia Dobrzyńska. Kalendarium 965-2000. Tożsamość europejskiego regionu*, Włocławek 2011.
- Krajewski M., Mietz A., *Zabytki Ziemi Dobrzyńskiej. Przewodnik bibliograficzny*, Włocławek 1996.
- *Królowa Mazowsza i Kujaw*, „Nasza Arka. Miesięcznik Rodzin Katolickich” 2005, nr 5, s. 10.
- Krystosik J., *Krótką wiadomość o Skepem łaskami Najświętszej Marji Panny wstawionem*, Płock 1934.
- *Kujawy i Ziemia Dobrzyńska. Z różnych okien*, red. J. Nowierski, Włocławek 1997.

- Kujot S., *Usque in Pruciam... Studium nad dokumentami Kawalerów Dobrzyńskich z r. 1228*, „Roczniki TNT”, R, 16, Toruń 1909.
- Kwiatkowski M., Pawłowska K., *U Maryi stóp. Sanktuarium Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej*, Włocławek 2011.
- Libera P., *Słowo wstępne Biskupa Płockiego*, [w:] 260. rocznica koronacji Figury Matki Bożej Skepskiej – Pani Mazowska (1755-2015), pod red. A. K. Sitnika, Kalwaria Zebrzydowska 2016, s. 7-8.
- Malej W., *Koronowane obrazy Matki Najświętszej w Polsce*, Warszawa 1958.
- Murawiec W. F., *Skepe (Scampe, Skape)*, [w:] *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, pod red. H. E. Wyczawskiego, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s. 322–334..
- *Opis Skepego*, „Tygodnik Ilustrowany” 1850, nr 15.
- Pawłowska K., *Do Skepskiej Maryi po łaski. Klasztor Ojców Bernardynów*, Skepe 2011.
- Pawłowska K., *Madonna Skepska – źródło życia i artystycznego natchnienia*, „Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN”, t. 2, Rypin 1992, s. 27- 35.
- Pawłowska K. *Rzeźba ludowa ziemi dobrzyńskiej*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, t. 31: 2016, s. 101-132.
- Pawłowska K., *Sanktuarium Maryjne Skepe*, [w:] M. Kwiatkowski, K. Pawłowska, *U Maryi stóp. Sanktuarium Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej*, Włocławek 2011, s. 161-195.
- Pawłowska K., *Skepe. „Cudowna Skepska Maryjo nasza”*. Katalog wystawy, (Włocławek 1991).
- Pawłowska K., „*Srebrne Stowarzyszenie*, „Przewodnik Katolicki” 2006, nr 19.
- Pawłowska K., *Zabytkowa rzeźba ludowa w drewnie ze zbiorów Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku*, Włocławek 1996.
- Piasek F., *Materiały do dziejów Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie (1867-1916)*, Płock 1939.

- Pielaszewski J., *Najświętsza Maryja Panna Skepska oraz jej cuda*, Włocławek 1899.
- Pietrkiewicz J., *Ziemia Dobrzyńska nieznaną i zapomnianą*, „Teki Pomorskie” 1938, nr 1-2.
- Plit J., *Regionalizacja współczesnych krajobrazów historyczno-kulturowych Polski*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego”, nr 27: 2015.
- *Poklasztorny zespół w Skepem*, „Zorza” 1900, nr 29, s. 566-567.
- Pruszcz P. H., *Morze łaski Bożej*, Kraków 1662.
- Rouba B. J., *Polichromie kościoła klasztornego w Skepem*, [w:] *260. rocznica koronacji Figury Matki Bożej Skepskiej – Pani Mazowska*, pod red. A. K. Sitnika, Kalwaria Zebrzydowska 2016, s. 169-225.
- *Rypienica, część opisowa*, opr. zbior., Wydział Morski IMGW w Gdyni, Gdynia 2004/2005.
- Siemieński J., *Organizacja sejmiku Ziemi Dobrzyńskiej*, Kraków 1906.
- Sitnik A. K., *Dzieje kultu Matki Bożej w sanktuarium oo. bernardynów w Skepem w XV-XXI wieku*, [w:] *260. rocznica koronacji Figury Matki Bożej Skepskiej – Pani Mazowska (1755-2015)*, pod red. A. K. Sitnika, Kalwaria Zebrzydowska 2016, s. 35-97.
- Sitnik A., *Skepe. Miejsce, które Bóg wybrał, a Maryja obrała dla siebie. 260. rocznica koronacji cudownej figury Matki Bożej Brzemiennej, Królowej Mazowska i Kujaw, Pani Skepskiej 1755-2015*, pod red. D. M. M. Godzika, Skepe 2015.
- *Skepe w rysunku pastelami Stanisława Głowackiego*, część opisowa B. Ciesielska, Włocławek 2005.
- Smoleński M., *Cztery kościoły w ziemi dobrzyńskiej*, Lwów 1869.
- Sobieszczański F. F., *Skepe*, „Tygodnik Ilustrowany”, t. 1: 1859, nr 2, s. 15-16; 1850, nr 15.
- Staszewski D., Maciesza A., *Zarys historyczny Ziemi Dobrzyńskiej*, Płock 1908.
- Syski A., *Skepe*, „Przegląd Katolicki” 1903, s. 396.

- Szeliga W., *Z Płocka pielgrzymka religijna*, „Gazeta Warszawska” 1856, nr 272.
- Szymański J., *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2002.
- Śliwiński P., *500 lat Sanktuarium Maryjnego w Skępem*, Włocławek 1995.
- Śliwiński P., *Sanktuarium Matki Boskiej Skępskiej*, Kalwaria Zebrzydowska 2000.
- Świątkiewicz W., *Uroczystość rekoronacji figury Matki Bożej Skępskiej Królowej Mazowsza i Kujaw*, „Słowo Powszechne” 1984, nr 186, s. 1-2.
- Świątkowski W., *Płockie i południowa Lubelszczyzna. Trzecia wycieczka po kraju*, Warszawa 1927.
- Taraszkiewicz M., *W drodze do Matki. 150 lat zaprzysiężonego pielgrzymowania z Płocka do Skępego*, Płock 2001.
- Verdmon Jacques de L., *Krótką monografią wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskim*, Warszawa 1902.
- Vorobev G., *Skempe – polskiej Lurd*, „Istoriczeskij Wiestnik” 1899, nr 8.
- Wacław z Sulgostowa, *O cudownych obrazach Przenajświętszej Matki Bożej. Wiadomości historyczne, bibliograficzne i ikonograficzne*, Kraków 1902.
- Walczak M., *Rzeźba architektoniczna w Małopolsce za czasów Kazimierza Wielkiego*, Kraków 2006.
- *Wiadomość pewna o Obrazie Najświętszej Maryi Panny w kościele skępskim od kilku wieków cudami i łaskami wstawionej, za Benedykta XIV papieża koronowanej*, Warszawa 1827.
- Wyczawski H. E., *Sanktuarium Matki Boskiej w Skępem. (Referat wygłoszony 26 VI 1984 r. na zebraniu Księży w Skępem)*, „Studia Płockie”, t. 13: 1985, s. 149-161.
- Z(ieliński) F., *Słynąca od lat pół tysiąca świątynia*, b.m.w. 1929.
- *Z dawna Polski Tyś Królową. Przewodnik po Sanktuariach Maryjnych. Koronowane wizerunki Matki Bożej 1717-1999*, materiał zebr. i opr.: M. Grażyna, M. Gizela, Szymonów 1990.

- Zaleski W., *Sanktuaria polskie. Katalog encyklopedyczny miejsc szczególniejszej czci Osób Trójcy Przenajświętszej, Matki Bożej i Świętych Pańskich*, opr. A. I. Łempiccy, Warszawa 1988.
- Załuski W., *400-tna rocznica sprowadzenia Cudownej Statui N. M. Panny Skepskiej*, „Przegląd Katolicki” 1896, nr 29, s. 455.
- Załuski W., *Cudowna Matka Boska Skepska*, Płock 1906.
- Załuski, *Cudowne obrazy Przenajświętszej Bogarodzicielki w Diecezyi Płockiej*, Kielce 1905.
- Załuski W., *O czci Przenajświętszej Bogarodzicy i praktykach religijnych, tejsze czci dotyczących w Diecezyi Płockiej z polecenia J. E. ks. Jerzego Szembeka, biskupa, płockiego*, Płock 1908.
- Zapałowski W. E., *Po starożytnem Mazowszu. Dobrzyń*, „Ziarno. Pismo Tygodniowe Ilustrowane” 1907, nr 19, s. 8-10.
- Zapora A., *Rajmund Lewandowski 1927 -1986, piewca Ziemi Dobrzyńskiej*, (Włocławek 2016).
- Zieliński G., *O ziemi dobrzyńskiej. Badania historyczne (z mapą)*, „Biblioteka Warszawska”, t. 3, 1861, s. 230-283, 525-572.
- Zieliński J., *O Skepem... i o cudami słynącej N. M. Pannie Skepskiej*, „Tygodnik Ilustrowany” 1896, nr 33, s. 649-651.
- *Ziemia Dobrzyńska. Część Południowa. Informator turystyczny*, tekst A. Błachowski, zdj. M. Karasiński, wyd. 2, Toruń-Dobrzyń n. Wisłą 2014.

G. Proza i poezja dobrzyńska

- *Almanach poezji Dobrej Ziemi wraz z wypisami prozy dobrzyńskiej*, zebrał, wstępem poprzedził i przyp. opatrzył M. Krajewski, (Brodnica) 2015.
- Chrobak D., *Słow obrazy*, Rypin-Czernikowo-Lipno 2011.
- Czarnecki H., *Powroty*, Łódź 1986.

- *Deo et Matris. Almach religijnej poezji Ziemi Dobrzyńskiej*, wybrał, opr., wstępem i przyp. opatrzył M. Krajewski, (Rypin) 2011.
- Chojnicka C. K., *Bicie serca*, Lipno-Brodnica 2017.
- Dmochowski F. S., *Przekleństwo matki. Opowiadanie na rzeczywistych faktach osnowane*, wstępem i przyp. opatrzył M. Krajewski, Rypin 2011.
- Klonowic S. F., *Flis, to jest spuszczenie statków Wisłą i innymi rzekami do niej przypadającymi*, Kraków 2003.
- Mickiewicz A., *Księga VI. Zaścianek*, [w:] A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz, czyli ostatni zajazd na Litwie. Historia szlachecka z 1811-1812 r.*, z il. E. M. Andriollego, Lwów (1882).
- Pietrkiewicz J., *Modlitwy intelektu*, wybór i wstęp S. Jurkowski, Warszawa 1988.
- Pietrkiewicz J., *Po chłopsku. Powieść*, t. 1-2, Londyn 1941.
- Pietrkiewicz J., *Poematy londyńskie i wiersze przedwojenne*, Paryż 1965.
- Pietrkiewicz J., *Poezje wybrane*, Warszawa 1986.
- Sulikowski A., *Na początku był wiersz, czy 13 nowych odczytań poezji ks. Jana Twardowskiego*, Kraków 1988.
- Szczęsna Z. E., *Na skepską nutę*, Rypin 1999.
- Szczęsna Z. E., *Uśmiech ludziom*, Rypin 1998.
- Twardowski J., *Linia polska. 82 invokacje do najśłynniejszych polskich Madonn*, zdj. J. Rosikoń, Warszawa 2002.
- Twardowski J., *Trzeba iść dalej, czyli dalszy spacer biedronki*, Warszawa 1999.
- Z. B., *Jerzy Pietrkiewicz: Prowincja*, „Teki Pomorska” 1938, nr 1-2, s. 78.

H. Netografia

- *Cudowna Skepska*, <http://bernardyniskepe.com/index.php/cudowna-skepska-piesni/11> IV 2017.
- Dąbkowski M., *Chelmonie - Sanktuarium Matki Bożej Brzemiennej*, <http://www.niedziela.pl/artukul/14490/nd/Chelmonie---Sanktuarium-Matki-Bozej/19> IV 2017.

- *Dni skupienia dla Matżeństw, które pragną potomstwa*, <http://bernardyniskepe.com/index.php/rekolekcje-dla-malzenstw/22> III 2017.
  - Dziemska A. *Skepe. Klaryski dla Królowej Mazowsza i Kujaw*, <https://www.franciszkanie.pl/artykuly/skepe-klaryski-dla-krolowej-mazowsza-i-kujaw/20> III 2017.
  - Godzik D., *Skepe. Miejsce, które Bóg wybrał, a Maryja obrała dla siebie*, <http://bernardyniskepe.com/index.php/rys-historyczny/14> IV 2017.
  - Krajewski M., *Gustaw Zielński (1809-1881) ze Skepego – autor „Kirgiza” i innych dzieł*, <http://miroslawkrajewski.blog.onet.pl/2011/04/07/gustaw-zielinski-1809-1881-ze-skepego-autor-kirgiza-i-innych-dziel/10> IV 2017.
  - Maria Valtorta – „Poemat i nie tylko”, *Królowa Mazowsza i Kujaw*, <https://www.facebook.com/poematvaltorta/20> III 2017.
- Od Oceanu do Oceanu. Peregrynacja Ikony Częstochowskiej przez świat w obronie życia*, <http://www.odoceanudoceanu.pl/node/574/13> III 2017.
- Pieśń: *Panienko Skepska* (słowa – I. Kochanowska, muzyka – I. Jankowski), <http://bernardyniskepe.com/index.php/panieko-skepska/22> III 2017.
- Sanktuarium Maryjne w Skepem*, <https://www.skepe.pl/sanktuarium-maryjne/8> IV 2017.
- Sekretariat Fatimski*, <http://www.sekretariatfatimski.pl/pierwsze-soboty-miesica-32226/142-istota-nabozenstwa-pieciu-pierwszych-sobot-miesiaca/13> III 2017.
- Szablewska-Gałdyńska K. J., *Matka Boża Brzemienna*, akwaforta, 1993, <http://www.kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=75400&from=publication/27> III 2017.
- Szafarnia*, <http://pl.chopin.nifc.pl/chopin/places/poland/id/568/17> IV 2017.
- Zapraszamy na Pieszą Nocną Pielgrzymkę ze Skepego do Obór*, http://www.obory.com.pl/index.php?a=aktualnosc&typ=2&id_item=933/19 III 2017.

Spis treści

• <i>Prolegomena</i>	7
• Odrębność historyczna i kulturowa Ziemi Dobrzyńskiej ...	12
• Sprowadzenie Figury Matki Bożej do Ziemi Dobrzyńskiej i Jej królowanie w Dobrej Ziemi	44
• Oblicza Figury NMP Skępskiej	74
• Brzemienność Matki Bożej w skępskim wizerunku	95
• Po łaski o stan błogosławiony do Matki Bożej Brzemiennej	117
• <i>Résumé</i>	123
• <i>Postscriptum</i> historiograficzne	126
• Załączniki	145
- <i>Pieśń do Najświętszej Maryi Panny Skępskiej</i>	145
- <i>Litania do Matki Bożej Brzemiennej</i>	150
- <i>Dni skupienia dla Matężnstw, które pragną potomstwa</i>	153
- <i>Modlitwa o dar rodzicielstwa</i>	155
- <i>Modlitwa matki w stanie błogosławionym</i>	156
- <i>Poezja o NMP Skępskiej, Matce Bożej Brzemiennej</i>	157
- <i>Kalendarium kościoła i klasztoru</i>	160
• Wykaz użytych skrótów z Biblii	174
• Źródła i literatura	175

**Sanktuarium Najświętszej Maryi Panny Skępskiej
Matki Bożej Brzemiennej
Królowej Ziemi Dobrzyńskiej, Mazowsza i Kujaw**

ul. Klasztorna 5

87-630 Skępe

tel. (48) 54 280 70 35

mail: skepe@bernardyni.ofm.pl

www.bernardyniskepe.com

nr konta bankowego Klasztoru:

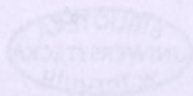
47 1240 3392 1111 0000 3023 0929

Za wszystkich Darczyńców Ojcowie Bernardyni modlą się
w każdą środę w czasie nowenny oraz w niedzielę o godz.

11.30.

Bóg zapłać za każdą ofiarę.

Na w/w konto można przesłać również ofiarę na Mszę Świętą,
z dopiskiem: „*Intencja..... na Mszę Św.*”.

Biblioteka Główna UMK

300050387824

Sędziowski, Najświętszy Męci Pański Sędziowski

Męci Pański Sędziowski

Królowej Ziemie Opatowskiej, Masowianin, Kojan

ul. Krowczyńska 3

01-240 Warszawa

tel. (48) 22 240 70 00

www.bibliotekaglowna.umk.pl

www.umk.pl

ul. Krowczyńska 3

01-240 Warszawa

Wszystkie prawa zastrzeżone. Nie wolno kopiować bez zgody wydawcy.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nie wolno kopiować bez zgody wydawcy.

Wszystkie prawa zastrzeżone.

Wszystkie prawa zastrzeżone. Nie wolno kopiować bez zgody wydawcy.

Wszystkie prawa zastrzeżone. Nie wolno kopiować bez zgody wydawcy.

ISBN 978-83-63043-13-1

*„Z jeziora na jezioro,
z kępy na kępę
pogańskie Skępe.
Ależ ochrzciła je uśmiechem,
Panno, pochylona na grzechem”.*

*(Jerzy Pietrkiewicz,
Modlitwa do MB Skępskiej,
Londyn, 1953)*

Biblioteka
Główna
UMK Toruń

1318462

Biblioteka Główna UMK

300050387824

